

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2011 – 2013

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Nikol Kudrnáčová

Duch mrtvého Terezína očima živých

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Jaroslav Huk, CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER FULL TIME STUDIES

2011 - 2013

DIPLOMA THESIS

Nikol Kudrnáčová

The spirit of dead Terezin seen through eyes of living people

Prague 2013

The Diploma Thesis Work Supervisor: RNDr. Jaroslav Huk, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky

Poděkování

Chtěla bych poděkovat dvěma lidem, bez kterých by má diplomová práce zela prázdnotou bílých stánek či černou tuží, avšak bez plnohodnotného obsahu. Tímto patří velké poděkování mému skvělému vedoucímu RNDr. Jaroslavi Hukovi, CSc, jenž mne vedl na mé strastiplné cestě k cíli odevzdání diplomové práce, za jeho cenné rady, připomínky a celkovou pomoc a podporu. Dále bych chtěla poděkovat dámě Evě Zelené, jež mi poskytla nahlédnutí do černobílých vzpomínek holocaustu a nekonečných dní nesvobody v Terezíně, Osvětimi, Hamburku a Bergen-Belsenu.

Anotace

Diplomová práce se zabývá současným pohledem na problematiku holocaustu a zároveň na důkaz této tragické události na českém území – Památníkem Terezín. Tato práce má za cíl objasnit, zjistit jak je vnímán terezínský památník a celkově tato celosvětová tragická část historie u studentů českých i německých, ale i přímo u obyvatel Terezína. Počátky myšlenek a historie holocaustu, stavba a vývoj pevnosti Terezín jsou doplněny o autobiografické příběhy přeživších terezínského ghetta. V praktické části je využit dotazníkový výzkum a ojedinělý hloubkový rozhovor s dámou, jež Terezín a další koncentrační tábory přežila. Na závěr jsou shrnuta získaná data z dotazníku a konstatován stav zájmu, povědomí a informovanosti o Památníku Terezín a holocaustu.

Klíčové pojmy

Antisemitismus, diplomové práce, hloubkový rozhovor, holocaust, koncentrační tábor, Památník Terezín, Židé

Annotation

The dissertation deals with the contemporary perspective on the Holocaust, while the evidence of this tragic event in the Czech Republic - Terezin Monument. This document aims to clarify and determinate how Terezín Memorial is perceived as the overall global tragic history by the Czech and German students, but also directly by residents of Terezin. The beginning of early ideas of Holocaust history, structure and strength development are completed by the autobiographical stories of Ghetto survivors. The conclusion summarizes the data obtained from the questionnaire and statements of the interest, awareness and information about the Terezin and the Holocaust itself.

Key words

Anti-Semitism, Concentration camp, Diploma Thesis, Holocaust, Interview, Jews, Holocaust, Memorial Terezin

Obsah

Úvod.....	9
1 Zrod černých myšlenek a hrůzných činů.....	10
2 Život s hvězdou Davidovou	15
3 Duch mrtvého Terezína.....	22
3.1 Neposkvrněná pevnost	22
3.2 Zhmotněné zlo	23
3.2.1 Pyramida SS	26
3.2.2 Den po dni v temnotě.....	27
3.2.3 Život / smrt v táboře.....	34
3.2.4 Malá pevnost Terezín.....	36
4 Terezín bez strachu, slz a smrti.....	38
5 Památník Terezín	39
5.1 Historie Památníku Terezín.....	39
5.1.1 Období od založení, přes lživé „pravdy“ do konce 60. let	39
5.1.2 Období normalizace	41
5.1.3 „Svobodný“ Terezín bez závoje lží.....	42
5.2 Terezín tady a teď.....	44
5.2.1 Návštěvnost	46
5.2.2 Židé v čase přítomném	48
Praktická část.....	50
6 Cíle a hypotézy.....	50
7 Dotazníkový výzkum	51
7.1 Metodika	51
7.2 Výsledky	52
7.3 Diskuse.....	60
8 Rozhovor s tou, která přežila	61
8.1 Životopis	61
8.2 Rozhovor.....	62
Závěr.....	73
Seznam použitých zdrojů.....	75
Seznam obrázků, tabulek a grafů	79
Seznam příloh.....	80

ÚVOD

Sny jsou naším nespoutaným větrem v napnutých plachtách lodí, jež nikdy nesměřují přesně daným směrem a za určitým cílem. Avšak právě naše sny nám vlévají do života sílu a touhu. Terezín žádný vítr ba dokonce ani vánek neměl, jen těžké usedavé ticho a nicotné nic. Lidé žijící za ostnatými dráty většinou neměli své sny, přesto ale měli cíl, který byl pro všechny stejný – přežít. Vnitřní touha po životě byla u někoho mizivá, či naopak tak silná, že ho vynesla za hranice nesvobody. Dnes jsou tyto ostnaté dráty stále na svém místě, pod tíhou času však změnilы význam. Už nejsou krutou překážkou pro vězněné, ale naopak symbolem a důkazem pro vnější svět toho, jaké bolesti dráty způsobovaly, ať už fyzické či psychické. Pokud se postavíte před rudou bránu s nápisem „*Arbeit mach frei*“, přivřete oči, nasajete místní vzduch a necháte své myšlenky volně plynout, zjistíte, že je zde atmosféra i po 60 letech stále stejná. Jak však tragickou část světové historie vnímají lidé, kteří za branou ghetta strávili nejhorší dny svého života? Jak vnímají ostnaté dráty ti, kteří se v pevnosti Terezín narodili, a atmosféra válečných zločinů je pro ně denní rutinou? Jak historii holocaustu dnes vnímá český a německý student? Jak tedy vidí Terezín ten, kdo jeho branou vyšel na konci druhé světové války? Jak ho vnímá ten, kdo se na konci války narodil, a jak komu byla podána tato historická tragédie na území České republiky a naopak Německa?

V této diplomové práci chci poukázat na tragičnost, nikdy nevyhléditelný smutek, slzy a žal v srdci. Mým cílem je ghetto Terezín, respektive duch mrtvého ghetta, avšak očima živých. Nespočetněkrát bylo napsáno, zdokumentováno vše, co se zde odehrálo. Mou snahou není jen toto shrnout a poukázat na nepopsatelnou zkázu lidstva 20. století. Chci vidět Terezín teď a tady. Chci historii přenést do současnosti a zaměřit se na vnímání z různých perspektiv historicky zajímavého, ač negativně, místa. Aby nebyla práce jen výčtem názorů a rozhovorů, zaměřila jsem se nejdříve na původ myšlenky zločinů spáchaných na lidech, tedy holocaustu. Dále na zhmotnění těchto hrůzných myšlenek, koncentrační tábory, respektive detailně na Malou pevnost Terezín. Jelikož ale ideové smýšlení, statistiky a fakta nejsou nositeli pocitů, zařadila jsem do části mé práce také autobiografický příběh z ghetta Terezín. Mým cílem je stát se lupou, pohledem z ptačí perspektivy na mračna smutku pokrytý Terezín tady a teď.

1 ZROD ČERNÝCH MYŠLENEK A HRŮZNÝCH ČINŮ

Slova Boží:

„Milujme jedni druhé, milovaní - vždyť láska je z Boha. Každý, kdo miluje, se narodil z Boha a zná Boha.“¹

Slova Adolfa Hitlera:

„Věřím dnes, že jedním v duchu všemohoucího Stvořitele: tím, že se bráním Židovi, bojuji za dílo Pána.“²

Bůh pravil před tisíciletími - žijme a milujme se. Hitler pravil - vražděme a milujme sami sebe, avšak to vše ve víře k Bohu. Pojednáváme zde opravdu o jednom a tom samém Bohu? V listu Petrově v Bibli je psáno: *„Toho si buďte především vědomi, že žádné proroctví v Písmu nevzniká z vlastního pochopení skutečnosti. Nikdy totiž nebylo vyřčeno proroctví z lidské vůle, nýbrž z popudu Ducha svatého mluvili lidé, poslaní od Boha.“³* Bibličtí pisatelé, ať už prorok Mojžíš roku 1400 př. n. l., či apoštol Jan a jiný, nepsali tedy ze své vlastní vůle či z vlastního rozmaru, ale na základě vedení či řízení Duchem svatým a Bible jako taková se stala dílem samotného Boha. Byl snad Hitler přesvědčen, že jeho myšlenky a následné činy jsou přáními Boha, které jen právě on je schopen vyslyšet a realizovat na Zemi?

Přes dva tisíce let je židovský národ pronásledován, avšak nikdo s určitostí neumí říci proč. Nikdo nikdy nedokázal uvést vysvětlení prazákladní živelné nenávisti k Židům, přesto se však právě oni stali terčem a obětmi skrze napříč světovými dějinami. Svědectví a činů o pronásledování Židů nalezneme v historii opravdu mnoho. Fenomén antisemitismu tu s nepochopitelností existuje více než dva tisíce let a i dnes není zcela potlačen. Řecko-římský, křesťanský či moderní antisemitismus jsou důkazy toho, že v každé době existuje zpočátku zamračený, nenápadný člověk. Člověk, který svojí vírou v etnický nacionalismus, posílený zmatenou dobovou ideologií, jako např.

¹ 1. list Janův 4. *Bibleserver.cz* [online]. © 2013 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.bibleserver.com/text/B21/1.%20list%20Jan%C5%AFv4>

² HITLER, Adolf. *Mein Kampf*. Přel. Slavomír Michalčík. Pohořelice: Otakar II., 2000, s. 53. ISBN 80-86355-26-8

³ 2. list Petrův 1. *Bibleserver.cz* [online]. © 2013 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.bibleserver.com/text/CEP/2.%20list%20Petr%C5%AFv1>

německým nihilismem, zhmotní své myšlenky a rozpoutá na Zemi rudé peklo pod znakem hákového kříže. Přestože si pojem antisemitismus vybavíme nejčastěji se zemí Německem, je důležité si uvědomit, že Hitler „pouze“ navázal na dějiny pronásledování židovského národa. Francie v 11. století a Španělsko 15. století byly pro Židy nepřípustnými zeměmi. Dále můžeme sledovat historii protižidovství v Itálii, neboť slovo ghetto je benátského původu. Jaké pouto však spojovalo tisíci léty pokračující antisemitismus? Pokud příčinu vidíme v etnickém smýšlení, je to jen část klíče k vysvětlení protižidovského faktu. Zaměříme-li se však no vlnu antisemitismu nejkřutější, tedy na moderní antisemitismus, zjistíme, že byl budován vždy na detailně a záměrně vyřčených nepravd a obvinění.⁴ Samotný Lenin v roce 1900 o podstatě antisemitismu napsal: „ (...) je nutno se pokusit svalit nespokojenost z vlády na někoho jiného. Rozněcovat například nenávist k židům. Bulvární listy štvou proti židům, jako by židovský dělník netrpěl útlakem kapitálu a policejní vlády právě tak jako ruský. (...) Antisemitismus je šíření nepřátelství k židům. Když prokletá carská monarchie dožívala své poslední dny, snažila se poštvat zaostalé dělníky a rolníky proti židům, organizovaly se protižidovské pogromy. (...) I v jiných zemích často vidáme, jak kapitalisté rozněcují nepřátelství k židům, aby dělníkům nasypali písek do očí, aby odvedli jejich zraky od pravého nepřítele.“⁵ Antisemitismus byl čím dál více podporován díky politickému selhání. Po první světové válce se střediskem stalo poražené Německo, kdy nacismus budoval základy tohoto smýšlení na rasovém podkladě. Filozof Nietzsche svým projevem o přesvědčení o nadřazenosti germánského nadčlověka pouze rozdmýchal plamínek počínajícího nacistického rasového protižidovství. Stavebním kamenem pro nacistický rasismus bylo tvrzení, že plavovlasá severogermánská rasa je biologicky, duševně, ale i morálně nadřazená všem ostatním rasám světa a právě jen tato rasa může být nositelem kultury. Pro nadřazenou německou rasu – Herrenvolk byl zcela zásadní neodmyslitelný fakt, že velké kulturní národy antiky od Indů k Římanům měly prý nordickou krev.⁶ Jedno antijudaistické smýšlení podporovalo druhé a čekalo pouze na

⁴ MESSADIÉ, Gerald. *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století*. Vyd. 1. Překlad Hana Müllerová. Praha: Práh, 2000, s. 7-14. ISBN 80-725-2038-5

⁵ LAGUS, Karel a Josef, POLÁK. *Město za mřížemi*. Vyd. 2., V nakl. Baset 1. Praha: Baset, 2006. s. 12-13, [48] s. obr. příl. ISBN 80-7340-088-X.

⁶ HUGHES, Mathew a Chris MANN. *Hitlerovo Německo*. Praha: Columbus, 2002, s. 17. ISBN 80-7249-123-7

člověka, který tyto myšlenky vyzdvihne z oblasti teoretické do oblasti vyřčených slov a citelných činů.

Jestliže tedy bibličtí proroci naslouchali Bohu, bylo v tomto duchu sepsáno nejvýznamnější Hitlerovo literární dílo *Mein Kampf*⁷? Adolf Hitler, německý nacistický politik, vůdce Národně socialistické německé dělnické strany (NSDAP) se stal 30. ledna roku 1933 německým kancléřem, později „Vůdcem“ s diktátorskými pravomocemi Německa. Tedy přesně před osmdesáti lety počala vláda tyрана a vraha, který přestože byl pod neustálým vlivem amfetaminu⁸, se stal mužem milovaným, pro miliony nacionalisticky, rasisticky a antisemitisticky, smýšlející prorokem. Hitler dokázal u svých „oveček“ redukovat a převrátit svědomí. Ti tak své nelidské činy vedli za co největší efektivitou a výkonností. Vůdcova slova byla pro ně svatá a zároveň zákonná. Slova, která naprosto potlačila lidskost a mravnost.⁹ Přestože se Hitler dostal k moci až v roce 1933, jeho myšlenky na vyhlazení židovského národa se objevovaly už v roce 1919, kde v dopise píše: „Z čistě emocionálních důvodů nacházel antisemitismus¹⁰ své nejzazší vyjádření v podobě pogromů. Antisemitismus v racionální podobě však musí vést k plánovitému legislativnímu potírání a odstraňování privilegií Židů... Jeho nejzazším cílem musí nutně být odstraňování Židů vůbec.“¹¹ Tak říšský vůdce zahájil antisemitismus v podobě racionální – svoji misi – pronásledování Židů, jejich ponížení a smrt. Po uchopení moci počala jeho krutá vláda a židovské obyvatelstvo skrze přísnou ruku NSDAP pocítilo první antisemitistickou vášeň a kámen nacistické ideologie – rasismus. V Německu cíleně rozdmýchával nevraživost vůči Židům a potlačoval veškerou svobodu a demokratická práva. Hitler svá přesvědčení podkládal různými

⁷ *Mein Kampf* – v českém překladu *Můj boj* je autobiograficko-ideologové dílo Adolfa Hitlera, ve kterém propaguje nacistický rasismus. Toto dílo bylo napsáno ve vězení Landsberg v období, kdy si Hitler odpykával trest za nelegální protistátní povstání a snahu svrhnout říšskou vládu. První svazek byl vydán v roce 1925 a dnes je *Mein Kampf* mnoha státy zakázán.

⁸ MESSADIÉ, Gerald. *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století*. Vyd. 1. Překlad Hana Müllerová. Praha: Práh, 2000, s. 282. ISBN 80-725-2038-5

⁹ BERNSTEIN, J. Richard. *Radical evil*. 1. vyd. Malden: Polity Press, 2002, s. 214-222. ISBN 978-0-7456-7

¹⁰ Pojem antisemitismus vyznačuje nenávisť a předsudky vůči Židům i veškeré protižidovské projevy. Poprvé toto označení použil německý protižidovský aktivista Wilhelm Marr roku 1879. Synonymem tohoto označení můžeme brát pojem antijudaismus, který vedle utlačování Židů je více zaměřen na náboženskou víru Židů jako takovou. Je důležité si však uvědomit, že termín antisemitismus dnes spojujeme spíše s nenávisť k Židům z rasového motivu, avšak v minulosti nevraživost vůči Židům vyplývala spíše z politické a náboženské nenávisti. In MESSADIÉ, Gerald. *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století*. Vyd. 1. Překlad Hana Müllerová. Praha: Práh, 2000, s. 15. ISBN 80-725-2038-5

¹¹ KNOPP, Guido a [z německého originálu přeložil Vladimír ČADSKÝ]. *Holokaust: zločin proti lidstvu*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2008. s. 27. ISBN 978-802-4910-758

výroky, např. že „(...) Žid je ten největší štváč za naprosté zničení Německa. Ať již čtete kdekoliv na světě útočné články proti Německu, vždycky jsou jejich tvůrci Židé.“¹² Jen měsíc poté, co se nacisté dostali k moci roku 1933, ideu o Třetí říšské říši převzal také Hermann Göring¹³, který prohlásil: „Není mým úkolem vykonávat spravedlnost, ale ničit a vyhlazovat.“¹⁴ Židovstvo pasoval na nejnižší stupeň společnosti také Heinrich Himmler: „Podčlověk, tento biologicky zdánlivě zcela stejně utvářený výtvar přírody s rukama, nohama, jakýmsi mozkiem, s očima a ústy, je přece docela jiná, děsivá kreatura. Je to jen napodobenina člověka, se zdánlivě lidskými rysy obličeje, psychicky a duševně však stojí níž než kterékoliv zvíře.“¹⁵ Na tuto myšlenku navázaly také zákony vydané d'áblem, Norimberské zákony¹⁶ z roku 1935, které začaly nabývat na moci a jejich řádky se staly smutným existenčním faktem.¹⁷ Již v zákonech můžeme nalézt prvopočátky rasismu, přestože nebyly sepsány Hitlerem: „Proti učením a rovnoprávnosti všech lidí podle zákonů přírody. Z rozdílnosti ras, národů a lidí vyplývají rozdíly v právech a povinnostech jednotlivce.“¹⁸ Jak již Lenin o třicet let dříve, tak také Hitler později pochopil, že paušální obviňování je velmi výhodné pro získávání mas. Nicméně tuto ideu nehlásal jen on sám, ale postupně svými zhýralými názory ovlivnil mnoho dalších, kteří se buď přidávali z pohnutek právě ideových, jako nacistický politik Streicher se svým časopisem *Der Stürmer*, který se odvolával na nejnižší lidské pudy, či naopak jako většina Hitlerových spolupracovníků se k němu přidávala za vidinou jako cesta k moci a obohacení.

Hrůzné myšlenky pomalu dostávaly jasné cíle a konečné rozhodnutí vyhubit evropské Židy bylo přijato v září 1941, kdy vůdce bez ostychu hlásal, že je nutné vymýtit židovský mor, abychom udělali něco dobrého pro lidstvo. Pro Hitlera byla

¹² HITLER, Adolf. *Mein Kampf*. Přel. Slavomír Michalčík. Pohořelice: Otakar II., 2000, s. 456. ISBN 80-86355-26-8

¹³ Hermann Wilhelm Göring – německý nacistický politik a válečný zločinec. Zakladatel gestapa a přímý zástupce A. Hitlera po většinu druhé světové války. In *Interests. Předehra* [online]. 2011 [cit. 2013-05-26]. Dostupné z: <http://www.druhasvetovavalka.nazory.cz/goring.htm>

¹⁴ LAGUS, Karel a Josef, POLÁK. *Město za mřížemi*. Vyd. 2., V nakl. Baset 1. Praha: Baset, 2006. s. 35, [48] s. obr. příl. ISBN 80-7340-088-X

¹⁵ KNOPP, Guido a [z německého originálu přeložil Vladimír ČADSKÝ]. *Holokaust: zločin proti lidstvu*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2008. s. 128 ISBN 978-802-4910-758

¹⁶ Norimberské zákony byly odhlasovány říšským sněmem 15. září 1935 v Norimberku. Byly dohromady odhlasovány tři zákony: o říšských vlajkách, zákon o říšském občanství a zákon na ochranu německé krve a německé cti. Autoři zákonů jsou dr. Wilhelm Stuckart a dr. Hans Globke

¹⁷ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. 1. vyd. Praha: V ráji, 2005. s. 5. ISBN 80-86758-18-4

¹⁸ LAGUS, Karel a Josef, POLÁK. *Město za mřížemi*. Vyd. 2., V nakl. Baset 1. Praha: Baset, 2006. s. 20, [48] s. obr. příl. ISBN 80-7340-088-X

druhá světová válka, válkou vyhlazovací – splněným snem o vytvoření velkogermánské říše od Atlantiku po Ural. Jestliže do té doby byli Židé ponižováni, zbaveni základních lidských práv a pasováni na nečistou rasu, v roce 1941 počal proces, ve kterém byly zavražděny miliony nevinných. Vraždící mašinerie hitlerovského plánu však neukončila životy pouze Židům, za obět' jí padli socialisté a komunisté, demokraté, protestanti, katolíci, pacifisté, statisíce Romů, Svědkové Jehovovi, příslušníci duchovenstva, ale i nacističtí odpadlíci, mentálně postižení, homosexuálové i asociální živly – prostitutky, žebráci, alkoholici, podivíni i tuláci.

Obrázek 1-4: Nejtypičtější symboly a výjevy holocaustu¹⁹

¹⁹ Davidova hvězda a ostnatý drát: Holocaust survivor visits Baton Rouge students. *WBRZ-TV Channel 2 Baton Rouge, LA* [online]. © 2013 [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://www.wbrz.com/news/holocaust-survivor-visits-baton-rouge-students>

Milióny mrtvých a zubožených těl: Holocaust-mass-grave-1.jpg Photo by christpollard11. *Photo and image hosting, free photo galleries, photo editing:* [online]. © 2013 [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://s277.photobucket.com/user/christpollard11/media/holocaust-mass-grave-1.jpg.html>

Nacistické zvěrstvo: Holocaust Photos | holocaust pictures | holocaust:. *Photo and image hosting, free photo galleries, photo editing:* [online]. © 2013 [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://www.holocaustpictures.org/pictures/holocaust-pictures/holocaust.jpg.html>

Adolf Hitler: The Holocaust Was Far Worse than Previously Assumed:. *Free Downloads Encyclopedia* [online]. © 2001 - 2013 [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://news.softpedia.com/news/The-Holocaust-Was-Far-Worse-than-Previously-Assumed-334051.shtml>

2 ŽIVOT S HVĚZDOU DAVIDOVOU

Židovský národ byl utlačován po staletí, avšak před osmdesáti lety došlo k tragickému vrcholu. Přestože ke konci 18. století došlo k osvícenství, které přineslo politickou a právní rovnost a začlenění Židů do života plnohodnotného – integrace do škol a univerzit, kultury a potlačení tím tak historicky budovanou nesnášenlivost vůči jejich vyznání, počátek 19. století jim tuto naději na rovnoprávný život opět vzal. Protižidovská nesnášenlivost, antisemitské strany a silné ideologie vůči judaismu²⁰ byly jen předzvěstí smutné tragédie 20. století. „Řešení židovské otázky“, jak plánované vyhlazování židovského národa pojmenoval nacionální socialismus, vypukl poté, kdy oficiálně začala druhá světová válka. Do té doby muselo být všechno zvěrstvo pod taktovkou Hitlera do nejmenšího detailu ukryváno pod snůškou lží, neboť Vůdce a nacisté byli slabí. Teprve pod závojem války bylo řešení židovské otázky bez ohledu na vnější a vnitřní překážky plně realizováno.²¹

Hitler po vypuknutí války začal budovat Třetí říši bez ohledu na vnější a vnitřní překážky. Jeho plán dostal konkrétní pojmenování – „konečné řešení židovské otázky“. Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, tedy po 15. březnu 1939, kdy německá vojska okupovala české území, nastalo období nesmírného tlaku a perzekuce pro veškeré obyvatelstvo, ale hlavně židovské. V tento den od časných hodin ranních vysílal rozhlas výzvu: „Z rozkazu prezidenta republiky se všechno obyvatelstvo upozorňuje, že počínaje 8. hodinou ranní počne německé vojsko obsazovat území Čech a Moravy. Je naprosto nutné, aby byl zachován naprostý klid, aby se obyvatelstvo vyhnulo srážkám a incidentům, které by mohly mít nedozírné následky. Zachovejte klid a vyčkejte dalších zpráv.“²² Klid zachován nebyl a ani nemohl být. Lidé byli svědky toho, jak německé tanky vjíždějí do jejich poklidných vesnic, nevychovaní Němci jim destruuují jejich poklidné životy a extrémistický rasismus potlačuje etické chování. Tak pomalu ale jistě počal smutný význam žluté hvězdy Davidovy.

²⁰ Judaismus je jedno z prvních monoteistických náboženství starověku. Judaismus je náboženství a kultura židovského národa. Zásady a dějiny judaismu vytvářejí historické základy mnoha jiných náboženství včetně křesťanství a islámu.

²¹ ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství*. 1. vyd. souboru. Brno: Barrister & Principal, 2006-2007. 3 sv., s. 43. ISBN 80-7364-024-4

²² LAGUS, Karel a Josef, POLÁK. *Město za mřížemi*. Vyd. 2., V nakl. Baset 1. Praha: Baset, 2006. s. 26, [48] s. obr. příl. ISBN 80-7340-088-X

Žlutá šesticípá hvězda – znak, který vás bez lítosti poslal do pekla na Zemi. Hvězda, jež nepředvídala štěstí spadlé z nebe, naopak! Symbol judaistické víry se změnil na symbol jisté smrti. Židé byli vybráni jako národ nebezpečný, nečistý a nehodný života. Jak však vypadalo přežívání života s hvězdou Davidovou? Po porážce Polska se ve všech obsazených zemích začalo s mapováním a koncentrací Židů a před deportacemi byli všichni Židé registrováni. Židovská náboženská obec toto mapování dostala příkazem a začátkem podzimu 1941 musela denně registrovat 1000 židů. Byly předvolávány celé rodiny, každý musel přinést všechny své dokumenty a zodpovědět alespoň pár otázek. Zatímco židé byli pod neustálou kontrolou nacistů a jejich tvrdých zákonů, vznikl v říši ďábelský Hitlerův plán – holocaust²³.

Žid v době Hitlerovy vlády postupně ztrácel kontrolu nad svým životem. V pavučině lží a intrik byl postupně vytěšňován na okraj lidské společnosti, na hranici života a smrti a neposledně vyhlazován. Život člověka židovské příslušnosti nebyl do roku 1939 nijak výjimečný, ať už v pozitivním či negativním smyslu. Nicméně výjimečným se díky Hitlerovi stal. Lidé se pod vírou sedmiramenného svícnu stali překážkou budoucí árijské rasy, a proto museli být zapovězeni, vyhlazeni. Vše počalo již 22. července, kdy říšský protektor von Neurath²⁴ oficiálně oznámil v pražském deníku *Der neue Tag* založení Ústředny pro židovské vystěhovalce v Čechách a na Moravě. Tento úřad měl jeden z okruhu úkolů: židovské záležitosti, vysídlovací záležitosti, zabor majetku nepřátel lidu a státu, odebírání říšskoněmecké státní příslušnosti, tedy jednodušeji řečeno tažení proti Židům s cílem jejich likvidace.²⁵ Tak se Židé pomalu dostávali do nacistické pasti, z níž nebylo možné uniknout. Následovala

²³ Pojem holocaust označuje zavraždění přibližně šesti miliónů Židů nacisty a jejich spolupachatelů. V době od napadení Sovětského svazu nacistickým Německem v létě 1941 do konce války v Evropě v květnu 1945 nacisté a jejich spolupachatelé usilovali o zavraždění každého Žida, který žil na území pod jejich nadvládou. Nacistická diskriminace Židů začala však již s Hitlerovým nástupem k moci v lednu 1933, a proto mnoho historiků považuje právě tuto událost za začátek holocaustu. Židé nebyli jedinou obětí Hitlerova režimu, ale byli jedinou skupinou, kterou chtěli nacisté úplně vyhladit. In Často kladené otázky o holocaustu. *Holocaust.cz* [online]. 7.8.2011 [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/faqs>

²⁴ Konstantin von Neurath – německý nacistický politik, diplomat, důstojník SS, ministr zahraničních věcí nacistického Německa a říšský protektor v Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939-1943. Jako protektor nese Konstantin von Neurath zodpovědnost za nastolení nacistických zákonů v českých zemích, za pronásledování židovského obyvatelstva, za zavření českých vysokých škol po demonstracích z listopadu roku 1939 a za počátky snah o germanizaci českých zemí. In Konstantin von Neurath (2.2.1873 – 14.8.1956): První Hitlerův protektor pro Čechy a Moravu. *ŽivotopisyOnline.cz* [online]. © 2013 [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <http://zivotopisyonline.cz/konstantin-von-neurath-221873-1481956-prvni-hitleruv-protektor-pro-cechy-a-moravu/>

²⁵ ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství*. 1. vyd. souboru. Brno: Barrister & Principal, 2006-2007. 3 sv., s. 29. ISBN 80-7364-024-4

čím dál tvrdší a tvrdší opatření, která ničila vnitřní odolnost a soudržnost židovského národa. Němci postupovali velice systematicky. Vše bylo psychologicky vypočítáno, aby došlo ke zlomení lidské důstojnosti, potlačení odporu a k naprostému podrobení otroků – Židů pánům – nacistům. Přísná opatření na sebe nenechala dlouho čekat, neboť Hitler chtěl co nejdříve zlomit vnitřní odolnost Židů. Byly zahájeny protižidovské akce, především proti synagogám. V noci z 9. na 10. listopadu 1938 došlo k známé říšské Křišťálové noci, kdy nehořely jen synagogy, ale byly vytlučeny židovské obchody.

Zákazy a nařízení vydávalo mnoho institucí a jejich dopad byl čím dál více a více tragičtější. Mezi tvůrce protižidovských zákonů patřila říšská ministerstva a berlínský „Zentralamt“, říšský protektor, gestapo a Ústředna, místní německé úřady, protektorátní vláda a policie, různé autonomní orgány a v neposlední řadě i ŽNO²⁶, která se stala výkonným orgánem Ústředny.²⁷ Systematicky byla prováděna přesná registrace občanů označených za Židy. Z Norimberských zákonů bylo jasno stanoveno, kdo je příslušníkem árijské rasy a kdo je nečistým židovským vyvrhelem. Čistým Árijcem a tedy i říšským občanem byl pouze státní příslušník árijské německé krve nebo druhově příbuzný. Za nečistého Žida byl považován kdokoliv, kdo měl tři i více pokolení prarodičů židovského vyznání, nezávisle na tom, zda on sám uctíval judaismus, byl v jeho víře pokřtěn či naopak. Systém rozdělení na rasu lidskou a podlidskou však šel ještě více do hloubky a určoval židovské míšence druhého a prvního stupně. Mezi ty patřil ten, kdo měl pouze dva nebo jednoho prarodiče židovského původu, avšak on sám se nikdy k obci židovské nehlásil, a ani neuzavřel sňatek s Židem.²⁸ Nátlaky psychické nestačily a června 1939 začal být zajišťován a zabavován židovský majetek. Bylo zakázáno s ním volně nakládat, vyloučeno cokoli prodat či naopak koupit. Bylo třeba hlásit veškerý majetek, cenné předměty a cenné papíry. Do 31. března 1941 byly veškeré židovské podniky vyvlastněny nebo uzavřeny. Omezením peněžních příjmů byla z dalších počitků, které měly nečisté rase znepříjemnit život. Postupně byli zbaveni veškerých práv, jakékoliv ochrany a zvyšoval se výskyt šikany skrze desítky protižidovských nařízení a zákonů. Přísně byl sledován

²⁶ ŽNO = Židovská národní obec.

²⁷ ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství*. 1. vyd. souboru. Brno: Barrister & Principal, 2006-2007. 3 sv., s. 32. ISBN 80-7364-024-4.

²⁸ KÁRNÝ, Miroslav a Anita Franková. Persekuce a vyhlazení Židů za 2. světové války. In PAVLÁT Leo (ed.). *Židé – dějiny a kultura*. 4. vyd. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 58-59. ISBN 978-80-86889-59-7

jejich pohyb a pod trestem zakázán jejich styk s nežidovským obyvatelstvem – stali se psanci bez možnosti záchrany. Židovské děti byly vyloučeny ze škol, dospělí ze svých zaměstnání. Pro ně samotné směl ordinovat jen omezený počet lékařů. Židé začali, před deportací do ghatt, žít ve vězení bez mříží – od února 1940 nesměli navštěvovat divadla, kina, restaurace, sportovní akce, používat dopravní prostředky, vstoupit do parku, a dokonce nesměli vstoupit ani na trávníky podél parkových ploch. V létě 1941 následoval zákaz vstupu do příměstských lesů Prahy a na vltavská nábřeží. V této době nacisté s radostí žertovali, že jediné místo v přírodě, kam si může Žid odpočinout a „nabrat síly“ je židovský hřbitov. Na veřejnosti se Židé mohli pohybovat pouze v označených lokalitách. Brzy po vypuknutí války bylo zakázáno vycházet po dvacáté hodině. Nakupovat směli jen v určitých obchodech a ve stanovenou dobu, řada potravin i jiných výrobků jim byla zakázána a nesměla jim být prodána. Tyto všechny příkazy, zákazy a příslušnost k méněcenné rase podtrhovalo nejtvrdší Heydrichovo opatření z 19. září 1941, které platilo na celém území Říše: „policejní nařízení o označení Židů“, tedy povinnost nosit žlutou Davidovu hvězdu.²⁹ Zákon § 1 policejního nařízení o označení Židů v Německu zněl: „Židům, kteří dovršili šestý rok věku, je zakázáno objevovat se na veřejnosti bez židovské hvězdy. Židovskou hvězdu tvoří černě obtažená šesticípá hvězda velikosti dlaně ze žluté látky s černým nápisem „Jude“. Musí se nosit na levé straně hrudi pevně přišitá na oděvu.“³⁰ Rok 1941 se stal tak počátkem utiskování a byl vydáván zákon za zákonem. Jak veškeré omezování svobody vnímali samotní Židé?

Autobiografické vzpomínky Židů na život s hvězdou Davidovou:

„Němci měli přesné informace, věděli, kde kolik Židů bydlí. Nejdřív jsme museli chodit s hvězdou. Pak jsme museli odevzdat hudební nástroje a rozhlasové přijímače. Už jsme pochopitelně nesměli do kina. V tramvajích jsme směli jezdit jen v zadním oddělení. Jediné místo, kam jsme jako děti a mládež mohli, bylo v Praze na Hagiboru, kde bylo fotbalové hřiště s malým parčíkem hned vedle. To bylo jediné místo, kde jsme

²⁹ ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství*. 1. vyd. souboru. Brno: Barrister & Principal, 2006-2007. 3 sv. s. 28-37. ISBN 80-7364-024-4

³⁰ KNOPP, Guido a [z německého originálu přeložil Vladimír ČADSKÝ]. *Holokaust: zločin proti lidstvu*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2008. s. 146. ISBN 978-802-4910-758

si ještě mohli trochu užít přírody. Ze školy, z gymnázia, nás samozřejmě vyhodili. Učil jsem se pak elektrikářem. Ale to šlo taky jen tři či čtyři měsíce, pak zakázali i to.“

Chanan Bachrich, český Žid

„Potom jsem byl podroben takzvanému rasově genetickému vyšetření: změřili mi nos, měřili ušní boltce. Byl jsem tehdy chlapec, tak 10, 11 či 12 let. Měřili mi délku penisu. Děsné. Potom mi odebrali krev, a tu bylo zjištěno, že jsem nordicko-germánského původu. Ovšem s jedinou podmínkou: moje matka měla teď podepsat takový přípis, že můj židovský otec vlastně není otec, ale že jsem potomek nějakého Árijce.“

Hans-Oskar Löwenstein de Witt, podle nacistické definice platil za Žida

„První den, kdy jsem nosila židovskou hvězdu, jsem šla po ulici a proti mně mířila jedna z mých nežidovských přítelkyň. Doufala jsem, že ke mně přistoupí a řekne mi, jak jí to je všechno líto. Ale když mě uviděla, přešla na druhou stranu ulice a minula mě. Tu mi bylo jasné, že se stalo něco strašného a že jsme zůstali docela sami.“

Renné Firestoneová, Židovka z Maďary obsazené části Slovenska³¹

Z autobiografických výpovědí je jasně čitelné, že vedle Hitlerova d'ábelského plánu selhala lidská solidarita. Život před deportací byl čím dál obtížnější. Ulicemi se šířil strach a život byl čím dál více obtížnější. Razie byly na denním pořádku a v kteroukoliv hodinu hrozily domovní prohlídky i ztráta obydlí. Nejhorší období před deportací však Židé prožívali za vlády Heydricha. Zástupce říšského protektora vyhlásil stanné právo, což znamenalo přísné zákony a jejich nedodržení jasnou smrt. Věšelo se za nenošení židovské hvězdy bez ohledu na věk.

Filosofie starověku hlásala, že velcí lidé vznikají na kříži. Možná i toto má jakýsi význam pro židovský národ. Čím více byli utiskováni, ponižováni a zotročováni, tím více se přizpůsobovali nuzným podmínkám a přežívali. Morálka a chování jednotlivců utrpěly hodně, ale Židé nadále projevovali humor, byť mnohdy šibeniční, a pokoušeli se udržet si optimismus. Nicméně každý člověk patřící do neárijské rasy

³¹ KNOPP, Guido a [z německého originálu přeložil Vladimír ČADSKÝ]. *Holokaust: zločin proti lidstvu*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2008. s. 94-147 ISBN 978-802-4910-758

vnitřně v ponurém očekávání cítil, že něco přijde: transport.³² Tak 20. ledna 1942 tyto obavy dostaly velice jasné obrysy. Na konferenci ve Wannsee bylo rozhodnuto o osudu 6 miliónu lidských životů. Německé úřady přistoupily k politice tzv. konečného řešení německé otázky a nastal čas deportací.

Před deportací bylo Židům ukradeno vše – majetek, základní lidská práva, možnost vzdělání, ale i milovaný domov, přátelé. Nebyla jim však ukradena svoboda a právo na život. To se však změnilo s povoláním do transportu. Pocit po předvolání k deportaci líčí česká Židovka Ruth Eliasová: „*Byl to šok. Nemysleli jsme si, že nás lístky do transportu dostihnou. Během tří čtyř dnů jsme se museli spakovat. Pak jsme začali přemýšlet, co si máme vzít s sebou a co nechat doma... Zabalit ten malý kufřík bylo něco strašného: co si vezmeme? Zimní věci, letní věci, knihu, něco k jídlu? A co nemocný otec: tuberkulóza. Žádné léky. Bylo to strašné.*“³³ Pocit nevědomí byl v židovském národě budován nacisty velice záměrně. Každý antisemitistický krok byl do detailu promyšlen, aby otázka konečného řešení byla vykonána co nejrychleji a nejefektivněji. Do efektivity zahubení nečisté rasy bylo myšleno také její zužitkování. Tedy zbavit se otravného židovského zmizet a zároveň se obohatit na jejich úkor. Každý Žid si do transportu mohl zabalit kufr o váze 50 kg a každý řešil stejnou otázku: co si do zavazadla zabalit do nového života? Lidé byli obelháni historkou, že budou umístěni do oblastí, kde pro ně bude dostatek práce, krásné prostředí a bezpečno před válkou. Lžím a jen lžím naslouchali Židé, kteří ztráceli den za dnem společenskou lidskost a stávali se z nich pouze tabulková čísla. Z celého života tak každému zbylo pouze jedno zavazadlo, do kterého bylo sbaleno to nejnnutnější: příkrývky, hliníkové vaříče, svíčky, baterky, léky. Ženy pekly vydatné, trvanlivé pokrmy obsahující hodně tuku a cukru, vařil se karamel, zavařovalo se sádlo, polévková jíška a zelenina. Co se nevešlo do zavazadla, muselo být pečlivě dopodrobna sepsáno. Sepsáno, aby vyvolení Árijci měli přehled, jak se jejich majetek rozroste nabytím majetku židovského. Podle vyhlášek musely být zaznamenány byty, pokoje, ale i takové nepochopitelné položky jako koberce, žehličky, zavařeniny ve spíži či počet smokingů a kapesníků. Po sepsání veškerého majetku musela být odevzdána veškerá peněžní hotovost, spořitelní knížky, šperky, cenné

³² ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství*. 1. vyd. souboru. Brno: Barrister & Principal, 2006-2007. 3 sv. s. 38-40. ISBN 80-7364-024-4

³³ KNOPP, Guido a [z německého originálu přeložil Vladimír ČADSKÝ]. *Holokaust: zločin proti lidstvu*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2008. s. 152. ISBN 978-802-4910-758

papíry. Celý svůj život museli vměstnat do jednoho kufru a stát se číslem. Ulice se začaly plnit mrtvolnými siluetami s jedním jediným cílem – vlaková nádraží, která se stala jejich novým útočištěm. Domovy a rodná města opustili a v drtivé většině se do nich už nikdy nevrátili. Zde měli Židé poslední šanci pocítit svobodu a volnost. Transporty byly jen počátkem destrukce židovského lidství. Přistavené dobytčí vagóny bez oken se staly dopravním prostředkem na mnoha hodinové cestě někam – deportovaní netušili, jak bude cesta dlouhá a kam vlastně jedou. Cestovali hodiny, namačkaní muži, ženy a děti v nedýchatelném prostoru vagonu. S nejistotou, avšak stále se svými milovanými cestovali vzhůru k novému životu – smrti.

Černé myšlenky byly vysloveny, sepsány a nastal čas jejich realizace. Avšak nikdo si nedokázal, či snad nechtěl představit, jak zhmotnění Hitlerova snu může vypadat a stát se skutečnou noční můrou. Lidé věřili, doufali, modlili se. Dalo by se říci, že dokud nevstoupili rudou bránou do koncentračního tábora, jejich víra v nový život byla stále ničím nenalomena. Koncentrační tábory byly už jen zhmotnění dokonale vymyšleného plánu „očistění Země“. Přesto však matka Země nebyla očištěna, naopak. Den co den nasávala prolévanou krev a zbídačená těla vězňů. Den co den v sobě ukrývala stékající slzy a popel uhaslého života. Poslední dny radosti a přicházející smutek a smrt přinášely koncentrační tábory stavěny po celé Evropě. Mezi nejznámější patří polská Osvětim, Belzec, Chelmno, Majdanek, Sobibór a Treblinka. Podrobný výčet i s daty jejich výstavby a charakteristikou viz kapitola Přílohy.

Lidé měli před sebou po příjezdu do koncentračního tábora dvě cesty. Žít mrtvolný život pln bolesti a strachu, nebo zemřít v plynové komoře. Těžko říci, jaká cesta byla to lepší, jelikož ani jedna nevedla k žádnému cíli...

Obrázek 5: Davidova hvězda³⁴

³⁴ Yellow Star : Center for Holocaust & Genocide Studies. *Twin Cities - University of Minnesota* [online]. © 2009 [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <http://www.chgs.umn.edu/histories/minnesotans/oertelt/images6.html>

3 DUCH MRTVÉHO TEREZÍNA

3.1 Neposkvrněná pevnost

Dne 10. ledna 1780 oznámil Karel Pellegrini Zemskému ženijnímu ředitelství v Praze, že se císař Josef II. rozhodl na obranu proti pruskému nebezpečí postavit pevnost, která pak byla na počest královny a císařovny Marie Terezie pojmenována Terezínem. 10. října téhož roku položil sám Josef II. základní kámen a započaly zemní práce na úpravách stavební plochy a regulaci řeky Ohře. Na základě návrhů francouzských inženýrů vznikla v průběhu jedenácti let nejdokonalejší pevnost 18. století. Celý komplex se skládal z promyšleného systému tří částí: hlavní pevnost, malá pevnost, horní a dolní nadstavba ve tvaru osmiúhelníků s osmi pětibokými bastiony. Posádku pevnosti mělo tvořit v době míru 5655 mužů a v případě válečného stavu mohla být až zdvojnásobena. Nacházelo se zde 153 skladů na střelný prach, sklad potravin a pekárna. K dispozici byly zásoby sena a krmiva pro 6500 koní a dohromady všechen materiál byl vypočítán na výživu posádky pevnosti a polní armády čítající 60 tisíc mužů po dobu 3,5 měsíců.

Roku 1782 byl Terezín udělen statut svobodného královského města. Vojenská správa usídlila ve městě především civilní řemeslníky, nezbytně nutné pro údržbu pevnosti a život posádky. Vlastní civilní správa byla v Terezíně zřízena až v roce 1830. Výstavba města probíhala podle předem zpracovaného plánu. Pevnost však nikdy nespĺnila své původní poslání, neboť v roce 1879 byla podepsána mezi Německem a Rakouskem dohoda.³⁵ Nicméně Malá pevnost sloužila vždy jako vojenská trestnice, v 19. století zde byli dokonce umístováni i političtí vězňové a váleční zajatci. Mezi nejznámější vězně, kteří si zde odpykávali svůj trest, patří atentátník na následníka rakouského trůnu Františka Ferdinanda d'Este v čele s Gabrielem Principem.³⁶

³⁵ KULIŠOVÁ, Táňa. *Malá pevnost Terezín: národní hřbitov - ghetto*. 10. vyd. Praha: Naše vojsko, 1964. 91, [2] s. 5. Dokumenty. Edice SPB; Sv. 120

³⁶ VOTOČEK, Otakar a Zdeňka, KOSKOVÁ. *Terezín*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1980, s. 90-96

3.2 Zhmotné zlo

Terezín o rozloze 398 ha se tak stal místem s největší koncentrací žalu a bezmoci na českém území. Ale proč právě Terezín?

Počátkem prosince 1940 byl vydán příkaz k vyhubení Židů. Již před tímto rozkazem však SS³⁷ provedla v obsazeném Polsku přípravné práce. Úkolem realizace konečného řešení byl pověřený Göring, který dal Heydrichovi, jako veliteli policie, příkaz vykonat všechny potřebné úkony. Heydrichův plán byl velice dobře promyšlen: zcela izolovat Židy od ostatního obyvatelstva, soustředit je do předem určených území a pak je postupně deportovat do východních prostorů ke konečné likvidaci. Heydrich měl v hlavě velice dobře promyšlený šach-mat tah s figurkami židovské národnosti. Zájem o konečnou likvidaci byl také důvod pro vznik židovského koncentračního Tábora v Terezíně. O soustředění Židů z území Čech a Moravy uvažovali nacisté od září 1941, přestože první hromadná deportace Židů z území protektorátu byla provedena již v říjnu 1939. Terezín byl obsazen německými vojsky již první den okupace a téhož dne byli vzati do vazby nepohodlní obyvatelé města, židovským občanům bylo zakázáno opustit město. Celkovým soustředěním Židů na českém území byl zpočátku pověřen Sturmbannführer Hans Günther, který si nechal vypracovat přehledy o věkovém rozvrstvení Židů v protektorátu, jejich pracovní schopnosti a údaje o rodinném a zdravotním stavu. Po té si nechal předložit návrh na koncentrované seskupení 88 000 Židů z protektorátu do barákových táborů. Z předběžných výsledků bylo však zjištěno, že výstavba hromadného ubytování v tomto měřítku by vyšla na 195 milionů korun, což byla částka nehodná útraty za nečistou rasu. Bylo dále jednáno o soustředění v některých českých obcích. V Praze připadala v úvahu díky nízkonákladovým bytům část Žižkov či Karlín, či naopak Brno, aj. Je důležité si ale uvědomit, že se zatím

³⁷ Waffen-SS (česky Zbraně SS) byly jednotky SS, určené k běžným vojenským operacím. Představovaly zvláštní a cizinecké jednotky nacistické armády, zahrnovaly přibližně 950 000 mužů, většinou dobrovolníků. Byly vedeny Heinrichem Himmlerem. V norimberských procesech byly pro válečnou krutost prohlášeny za zločineckou organizaci. SS byly nasazovány do běžných vojenských úkolů na frontě (často jako elitní jednotky), vykonávali stráž v koncentračních táborech a po celou dobu své existence byli jejich členové také osobní stráží Hitlera. In Němci.2.světová válka - Waffen SS v protektorátu Čechy a Morava. *Němci.2.světová válka* [online]. © 2013 [cit. 2013-04-14]. Dostupné z: <http://www.nemci-2ww.estranky.cz/clanky/waffen-ss-v-protektoratu-cechy-a-morava.html>

nemluvalo o koncentračním táboře či ghettu, ale pouze o vystěhování méněcenných na okraj společnosti.³⁸

Z několika možností byl nakonec vybrán Terezín.

Ticho

Emoce

Rapina duší

Eden bolesti a smutku

Zatracení

Iluse života

Nicota

Zdá se, jako by byl Terezín v 18. století vystavěn právě pro zhýralé nacistické myšlenky. Pevnostní valy znesnadňovaly útěk vězňů a 11 kasárenských budov umožňovalo možnost umístění pro velké množství lidí. Železniční uzel z Prahy do Ústí nad Labem procházející v tříkilometrové vzdálenosti od Terezína umožňoval dopravní dostupnost transportů.³⁹

Terezín se tak na základě konference ve Wannsee měl stát „starobním ghettem“, kam měli sem internováni lidé staří (často váleční vysloužilci z 1. světové války, kde bojovali za Německo), a to nejen z Protektorátu, ale hlavně z Německa a Rakouska. Nacisté si tak vytvářeli alibi – mohli tvrdit, že staří lidé nejezdí do „pracovních táborů“ na Východ, ale zůstávají v Terezíně (což byla lež, i z Terezína odcházely transporty složené jenom ze starých lidí). Vedle toho se začali do Terezína umisťovat tzv. prominenti – významní politici, vědci, umělci atd. z předválečné éry (tedy osoby, o něž se zajímaly západní mocnosti).

Malá pevnost Terezín se díky Hitlerovi stala českým peklem na Zemi. Zpočátku byla využívána jako policejní věznice gestapa, kde byli především umisťováni političtí odpůrci nacismu. Avšak toto bylo pouze předpeklí nastávající noční můry židovského obyvatelstva Evropy. V listopadu 1941 zřídili nacisté v samotném městě – bývalé Velké pevnosti koncentrační tábor. Začal tak žít mrtvý duch Terezína a tisícům lidem byl

³⁸ LAGUS, Karel a Josef, POLÁK. *Město za mřížemi*. Vyd. 2., V nakl. Baset 1. Praha: Baset, 2006. s. 47-48, [48] s. obr. příl. ISBN 80-7340-088-X

³⁹ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. 1. vyd. Praha: V ráji, 2005. s. 7. ISBN 80-86758-18-4

protnut život nepředstavitelnou bolestí nad ztrátou svobody, svých bližních, důstojnosti a na konci i touhou po životě.

Vznik ghetta Terezín je datován 24. listopadu 1941, kdy zde byl umístěn první transport – stavební komando (Aufbaukomando). Transport čítal 342 mladých mužů složených z dělníků a řemeslníků. Stavební komando mělo za úkol připravit tábor na nápor velkého počtu lidí. Komando výstavby bylo rozšířeno později o další dva transporty a po dvou měsících bylo ghetto Terezín připraveno „k provozu“.⁴⁰

Obrázek 6 : Pevnost Terezín⁴¹

Obrázek 7: Brána do terezínského ghetta⁴²

⁴⁰ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. 1. vyd. Praha: V ráji, 2005. s. 6-8. ISBN 80-86758-18-48

⁴¹ Moderní-Dějiny.cz | Město Terezín a Pevnost Terezín připravily prohlídky podzemních chodeb. *Moderní-Dějiny.cz* [online]. © 2009 - 2013 [cit. 2013-04-19]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/mesto-terezin-a-pevnost-terezin-pripravily-prohlidky-podzemnich-chodeb/>

⁴² VIDEO: Vzpomínka na oběti holocaustu na náměstí Míru. *Metropol - Televize plná Prahy* [online]. © 2013 [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.metropol.cz/zpravy/z-prahy/video-vzpominka-na-obeti-holocaustu-na-namesti-miru/>

3.2.1 Pyramida SS

Pevnost Terezín, rozsáhlé vězení bez mříží, potřebovala dobře propracovanou správu a řízení, aby několikatisícové židovské obyvatelstvo bylo udrženo v bojácném a netušícím stavu. Na celé ghetto vždy dohlížel táborový velitel, kterým se jako první stal esesman Siegfried Seidl. Toho vystřídal Anton Burger a posledním velitelem se stal Karl Rahm. Jestliže je známo, že boží mlýny melou pomalu, ale jistě, není tomu tak vždy. Seidl i Burger byli po osvobození tábora zatčeni a poté odsouzeni k trestu smrti. Bohužel nejsurovější Rahm nebyl nikdy za své zločiny potrestán a paradoxně se dožil vysokého věku. Tito muži byli na vrcholu pomyslné pyramidy moci. Tato pyramida byla však velice stabilní, neboť měla velice pevný základ. Podstavec tvořilo nevědomí židovského obyvatelstva, co a kdy přijde, probouzení se každý den do nejistého rána, zda další den přežijí, zda uvidí své blízké, zda neobdrží ohlášení o transportu na Východ. Na těchto základech byla velice dobře vystavěna základna ovládnutí lidského života.

V pevnosti byl tak vytvořen třístupňový strážní systém. Pod taktovkou táborového velitele plnila rozkazy nejvýše postavená v systému nacistická táborová komandatura⁴³ skládající se z okolo 30 členů SS. Komandatura vydávala zákazy a nařízení omezující život vězňů. S oblibou také ukládala kolektivní tresty při porušení řádu, ke kterým patřil zákaz svícení, zákaz vycházení mimo ubikace, zákaz veškeré korespondence, či zákaz provádění kulturních představení.⁴⁴ Na stupni pod táborovou komandaturou byl zvláštní oddíl českých protektorátních četníků čítající přes 150 mužů. Tento oddíl měl za úkol hlídat hranice ghetta. Na posledním stupni strážného systému byli vězni samotní – ghettowache. Neozbrojení mladí muži v počtu kolem 300 měli za úkol hlídat dění v táboře přímo uvnitř. Jelikož se ale v roce 1943 donesla na velitelství tábora zpráva o chystajícím se povstání v táboře, bylo těchto 300 mladých mužů posláno do Osvětimi s přímým rozkazem zplynování. Po nich ghettowache už čítalo pouze 100 starších mužů.

⁴³ Nacistická táborová komandatura byla v očích židovského obyvatelstva ghetta nejvíce nejobávanější. Sklepní prostory - „bunkry“, které si zřídily pod budovou táborové komandatury, byly místem, kde brutálně mučili vězně.

⁴⁴ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. 1. vyd. Praha: V ráji, 2005. s. 10-12. ISBN 80-86758-18-4

Samotný strážní systém nebyl schopen židovské obyvatelstvo korigovat, neboť neznal jejich mravů, zvyků a stylu chování. Byla tak zavedena, jako v každém koncentračním táboře, židovská samospráva, kterou řídila rada starších – Altestanrat. V této radě stál v čele židovský starší, který zastupoval veškeré židovské obyvatelstvo v pevnosti. Můžeme říci, že židovská samospráva byla hlasem lidu, nicméně ten ne vždy byl vyslyšen. Rada starších se starala o vnitřní záležitosti a chod ghetta, ale samozřejmě podléhala rozkazům táborové komandantury. Vězni měli tak alespoň trochu pocit, že své životy ještě plně neodevzdali do rukou nacistů, zbývající malý kousek pocitu svobody. Zajišťovali si sami veškerý chod a organizaci života v ghettu. Židovská samospráva se rozrostla a vytvořila mnoho odděví: administrativní oddělení, které vedlo evidenci vězňů, zpracovávání statistik, dále hospodářské oddělení, jež spravovalo zajišťování výživy, pracovní nasazení, využití prostorů, otázku ubytování, ale i činnosti běžného dne jako praní prádla, hubení hmyzu. V samosprávě bylo později zřízeno také oddělení finanční, technické a zdravotní a sociální péče – zřízení domovů pro mládež, ale i starobince a kult pohřbívání. Rada starších tak naslouchala obyvatelstvu pevnosti a snažila se jejich prosby a přání vyslyšet a se svolením vedení tábora také vyhovět. Nicméně na druhou stranu, proti své vůli, byla právě židovská rada ten kat, který sestavoval jmenné seznamy transportů na Východ.⁴⁵

3.2.2 Den po dni v temnotě

Ranní slunce prosvítá skrze, čerstvým tiskem vonící, židovské noviny a v kuchyni píská konvice s vodou na kávu. Na jídelní stůl Vaše žena právě pokládá ořechový koláč baklavu a děti se hrnou ke snídani, než odejdou do školy. Stěžujete si, jak nemáte klid, ticho na svou rituální četbu...

Uběhne pár probdělých nocí plných příprav na transport, bolestné loučení se svými přáteli, domovem a rodným městem. Ráno sedíte mezi dalšími vězni v mužské kasárně, pijete náhražkovou kávu a ani svit slunce vám není dopřán. Nyní jste jen číslem bez minulosti a budoucnosti...

Ghetto Terezín nebylo nejsurovějším vrcholem mezních situací, přesto se stalo místem utrpení a smutku. Ghetto, neboli vězení bez mříží, bylo neustále přelidněno.

⁴⁵ LAGUS, Karel a Josef, POLÁK. *Město za mřížemi*. Vyd. 2., V nakl. Baset 1. Praha: Baset, 2006. s. 187-189, [48] s. obr. příl. ISBN 80-7340-088-X.

Plány vojenských objektů za Josefa II. počítaly s maximálním počtem osídlení 16 000 vojáků a okolo 7 000 obyvatel v civilních budovách. Ghetto židovské po roce 1940 však muselo pojmout až neuvěřitelný sedminásobek počet obyvatel. Došlo tak k nesnesitelnému přeplnění kasáren, bytů a osobní soukromí neexistovalo, naopak. Nacisté nechali zbudovat pouze nové krematorium a železniční vlečku, tedy to, co jim usnadňovalo práci vyhlazování. Naopak stavby, které by alespoň trochu ulehčily pobyt Židů v ghettu, nepřicházely v úvahu.

Lidé v Terezíně tak museli ve špatných podmínkách nocovat v přeplněných kasárnách a bytech, ale také na půdách a v kůlnách, lidé byli nuceni žít v hromadných ubikacích a na trojpatrových palandách z nehoblovaných prken. Takové podmínky s sebou přinášely hygienické problémy, spojené s nezákladnějšími životními potřebami. Přestože byla zřízena dezinfekční stanice, která k dezinfekci pokojů používala Cyklon B, dezinfekce nikdy nemohla skoncovat s hmyzem nadobro, v podstatě ihned se vracel do míst, odkud byl vyhnán. Nikdy nekončící boj s obtížným hmyzem, infekční nemoci, ale i psychická trýzeň neexistence soukromí tvořily neodmyslitelnou součást všedních dnů života. K tomu zoufalý nedostatek vody a opakované zákazy svícení, vše co záměrně stěžovalo přežívání v ghettu. Pokud přičteme k přeplnění ubytovacích prostor pracovní vypětí, psychické zatížení a nedostatek potravy, není divu, že vysoká úmrtnost i nemocnost se nijak nedala korigovat. Umírající lidé byli tak všedním jevem života v Terezíně, přestože se zdravotníci snažili ze všech sil.⁴⁶ Kdo se však udržel při životě, ne vždy vyhrál. Vítězem byl ten, který se nejen udržel při životě, ale ten, jehož rodina nebyla rozdělena.

Lidské tělo vydrží velké fyzické zatížení, ale lidská mysl je křehká. Ačkoliv muži a ženy s dětmi byli v pevnosti umístění zvlášť do různých kasáren, neznamenalo to, že se rodiny nesměly v daný čas na povoleném prostranství scházet.

Život v ghettu byl tvrdý a nekompromisní, ale s vidinou svobody se svými blízkými se dal zvládnout. Bohužel toto štěstí v neštěstí měl málokdo. Obávané transporty na Východ neutichaly a mužům braly ženy, matkám jejich děti. Přestože život v Terezíně bylo otrocké přežívání, lidé tu chtěli zůstat. Zůstat, pracovat a plnit příkazy, stát se poslušnou masou, jen hlavně nenastoupit do dobytčích vagónů na cestu k jisté smrti.

⁴⁶ Nemoci a umírání - holocaust.cz. *Holocaust.cz* [online]. 7.8.2001 [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: http://www.holocaust.cz/cz/history/jew/czech/terezin/terezin_ill

Počátek ponížení začal už při příjezdu do ghetta. Lidé byli umístěni v tzv. šlojskách, budovách, kde byly Židům odebrány veškeré zakázané věci: cennosti, peníze, fotoaparáty, hudební nástroje, cigarety, zapalovače ad., ale také věci, které se hodily esesákům v táboře nebo které mohly být odeslány pro válečné potřeby.⁴⁷ V počátcích ghetta byl zakázán styk mužů a žen, po určitém uvolnění poměrů byl tento zákaz porušován bez následného trestu. Židé měli zakázán vstup na travnaté plochy a vůbec pohyb na některých místech (okolo budovy táborové komandantury, ubytovny esesáků apod.), dokonce nesměli chodit ani po chodnících. Obyvatelé ghetta žili v nekončících zákazech. Vedle těch byl nucený pobyt v pevnosti znepříjemňován ztrátou soukromí, oddělení od svých bližních, ale i neutichajícím pocitem hladu. Přestože vězeň dostal najíst třikrát denně, nemůžeme hovořit o pocitu nasycení. K snídani byla nutričně chudá náhražková káva, k obědu většinou řídká polévka pohanková či kroupová, nebo vodová omáčka s pár neloupanými bramborami. Večeře po celou dobu existence ghetta byla stejná, suchý chleba, občas obohacený o kousek margarínu či paštiky. Teplou potravu vězni neznali a nemůžeme hovořit ani o velikosti porcí jako odpovídajících námaze a vysílení při práci (větší příděl dostávali pouze těžce pracující lidé a děti). Tepelně neupravená strava a její kvalita měla za následek mnoho nemocí, avšak nejčastější problémem se stával táborový průjem, pro který si sami vězni vytvořili termín „terezínka“.⁴⁸ Jedinou spásou v podobě příjmu potravy mohla být balíková pošta, kde vězeň mohl obdržet balíček ze „svobodného světa za hranicemi ghetta“. Avšak i ten byl esesáky nejdříve zkontrolován, přebrán a teprve předán.

Vedle hladu byl však o mnoho silnější táborový nepřítel – nucené práce. Pracovní povinnost vězňů platila pro každého od 14 do 60 let, nicméně však pracovaly i mladší děti a naopak vysílení starci. Přestože práci organizovala samotná židovská samospráva, neměla ve své moci dělat výjimky pro opravdu mladé či staré vězně, nemocné, či jinak nemohoucí. Tak jako ve všem byla samospráva jen orgánem tiše poslouchající a plnící rozkazy. Údržba a chod rozsáhlého tábora zaměstnaly většinu z vězňů. Práce tak byla různorodá, avšak vždy otrocká. Muselo být zřízeno několik kuchyní, centrální pekárna, muselo být čištěno oblečení, fungovala tu dezinfekční jednotka, různé dílny: truhlář, kovář, elektrikář. Vězni se podíleli na rozšiřování

⁴⁷ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. 1. vyd. Praha: V ráji, 2005. s.15. ISBN 80-86758-18-4

⁴⁸ LAGUS, Karel a Josef, POLÁK. *Město za mřížemi*. Vyd. 2., V nakl. Baset 1. Praha: Baset, 2006. s. 87, [48] s. obr. příl. ISBN 80-7340-088-X

vodovodu, který v původní podobě naprosto nedostačoval potřebám tolika lidí, rozšiřování kanalizace, stavbě železniční vlečky z Bohušovic na Ohří do Terezína či stavbě táborového krematoria. Během existence ghetta vzniklo také několik nemocnic, ordinací odborných lékařů (např. zubařů), domovů pro seniory a důležité byly také domovy mládeže (děti do 15 let byly postupně soustředěny v tzv. „heimech“ (domovech), kde se o ně starali většinou dva dobrovolně se přihlásivší dřívější pedagogové. Pokud se nepracovalo přímo pro chod tábora, sloužilo se nacistům. Početná část vězňů pěstovala pro esesáky ovoce a zeleninu, existovala tu správkárna uniforem, kde byly spravovány poničené uniformy z fronty a posílány zpět; probíhalo tu štěpení slídy a další válečná výroba (občas byla vysílána komanda i na práci mimo tábor).⁴⁹

Práce měla vězňům zkrátit čekání na transport a sloužit nacistům k jejich pohodlí a obohacování. Židovský národ však ukázal, že i v mezních situacích života dokáže držet spolu a neoddat své vnitřní já nacistické mašinérii a stát se tak chodící bytostí bez duše. Tak i přes počáteční zákazy vznikl v terezínském ghettu kulturní život. Kulturní projev se stal symbolem posilování ducha vlastního i spoluvězňů, posilování optimismu a víry v lepší budoucnost. Mnohé kulturní aktivity také měly zřetelnou jinotajnou symboliku, která byla výrazem duchovního odporu vězněných. Komandantura SS volnočasové aktivity nejprve pouze trpěla, později, v souvislosti s využíváním terezínského ghetta k propagandistickým účelům, v této oblasti ponechala židovské samosprávě značnou volnost. Mohlo tak vzniknout oddělení pro organizování volného času – Freizeitgestaltung, které umělce soustřeďovalo a organizovalo celou škálu kulturních aktivit v ghettu. Uvnitř pevnosti tak přeci jen vznikl pocit jakési svobody, kdy vznikala významná umělecká díla, ale i existence nenáročných zábavných uměleckých žánrů.⁵⁰

K alespoň trochu svobodnému projevu se upínal skoro každý vězeň, ať už v podobě kulturního umělce, či diváka, posluchače či čtenáře. Právě kulturní projevy – divadla, kabarety, opery, koncerty, přednášky, výtvarná a literární díla, byly spojenci vězňů proti nacistickému útisku, pocitu strachu a bídy. Tento kulturní únik byl spásou lidské duše a snažil se být všudypřítomný – přednášelo se, hrálo a předčítalo na

⁴⁹ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. 1. vyd. Praha: V ráji, 2005. s. 18-20. ISBN 80-86758-18-4

⁵⁰ Kultura - holocaust.cz. *Holocaust.cz* [online]. 26. 9. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: http://www.holocaust.cz/cz/history/jew/czech/terezin/terezin_culture

ubikacích, v kůlnách, garážích i na půdách. Mezi vězněnými byli také vynikající umělci, politici, pedagogové a vědci a mnohdy kulturní akce dosáhly vysoké úrovně.⁵¹ Mezi významné osobnosti předválečné éry transportované do terezínského ghetta určitě patřili výtvarní umělci Bedřich Fritta, Petr Kien, Adolf Aussenberg, Otto Ungar, Leo Haas, Josepha Spier, Karel Fleischmann a František Zelenka. Většina těchto umělců byla zaměstnána v pevnosti v kreslárně Technické kanceláře židovské samosprávy a měla možnost dostat se alespoň k obyčejné tužce a kousku papíru, což bylo jinak v ghettu nedostatkové zboží. Ve volném čase a v noci tvořili řadu velkých, průměrných i hodnotově umělecky nižších děl, avšak všechna byla nezastupitelnou dokumentací života syrové skutečnosti všedního dne. Vedle výtvarných umělců přispívali do kulturního života také hudebníci, divadelníci a literáti.

Ilja Bart: Kriminál (Terezín)

V žaláři, v temnu, nesvobodě,
Práv zbaven, vyhnán z lidských řad –
Do očí všem jim hledět hrdě
A pohrdat a pohrdat.

Ať výheň žhne, mráz v kosti zebe,
Ať v útrokách ti hryže hlad –
Jen neztratit sám sebe, sebe
A pohrdat a pohrdat.

V děšť nadávek nad nevolnickou prací,
Když doutnák v duši pad –
Mlčet, i když to zakrvácí
A pohrdat a pohrdat.

⁵¹ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. 1. vyd. Praha: V ráji, 2005. s. 29-33. ISBN 80-86758-18-4

A nechat zuřit lež a špínu,
Jež na právo dnes chce si hrát –
Jen stisknout zuby, polknout slinu,
A pohrdat a pohrdat.⁵²

O pohlazení duše hudbou se v pevnosti postarali skladatelé Viktor Ullmann, Gideon Klein, Hans Krása, Pavel Haas. Dále sbormistr a dirigent Rafael Schächter, který v Terezíně uvedl Smetanovu Prodanou nevěstu, Hubičku či Verdiho Rekviem. Schächter spolu s Rudolfem Fraňkem uvedl také dětskou operu Brundibár, která se v Terezíně, i pro svůj protifašistický podtext a optimistické vyznění, setkala s obrovským ohlasem jak mezi dětmi, tak mezi dospělými. Mezi terezínské dirigenty patřil Franz Eugen Klein, Karel Ančerl, Egon Ledec, Bedřich Weiss a Karel Taube. Hudba spojovala také divadelníky v různých představeních a inscenacích. Divadelní um předvedli i v nesvobodném ghettu Gustav Schorsch, Vlasta Schönová, Norbert Frýd a Zdeněk Jelínek. Oblíbené kabaretní vystoupení připravovali (a hráli v nich) Karel Švenk, Hans Hober, Kurt Geron a Leo Strauss. Posledně do kulturních projevů svobody patřila literární tvorba Karla Poláčka, Camilla Hoffmanna, Leo Strausse, Otty Broda a mladičkého Petra Ginze, jako redaktora dětského časopisu Vedem.⁵³

Právě dětská opera Brundibár měla jeden z největších úspěchů 23. června 1944. Právě tento den přijela do židovského ghetta komise Červeného kříže, aby zhlédla život v terezínském ghettu. Terezín byl vybrán nacistickým Německem jako ukázkový tábor – židovské sídelní město na popud mezinárodního politického tlaku především ze strany Mezinárodního výboru Červeného kříže a Dánska. Ghetto se tak na jeden den stalo velkou mystifikací, nástrojem propagandy, a okolní svět byl obelhán o jeho skutečné tragičnosti. Od léta 1942, tedy skoro dva roky před návštěvou zástupců Červeného kříže Terezín procházel velkými změnami a úpravami. Přestože příjezd komise měl být ku prospěchu vězněných, stal se pravý opak. Před návštěvou delegace bylo posláno přes 5000 starých, špatně vypadajících a postižených vězňů do vyhlazovacích táborů, aby ghetto nevypadalo přeplněné. Návštěva měla vidět pouze zdravě vypadající jedince a

⁵² KULIŠOVÁ, Táša. Karel, LAGUS a Josef, POLÁK. Terezín. Praha: Naše vojsko, 196. s. 7. ISBN 28/52-032-67

⁵³ Kultura - holocaust.cz. *Holocaust.cz* [online]. 26. 9. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: http://www.holocaust.cz/cz/history/jew/czech/terezin/terezin_culture

prostředí, v němž židovské obyvatelstvo bez strádání prožívá idylické dny druhé světové války. Aby tato jedna velká lež vyšla, byla delegaci předem vytyčena cesta Terezínem, kudy budou procházet a co přesně uvidí. Ghetto samotné prošlo velkými úpravami - velká pozornost byla věnována zlepšení vnějšího vzhledu domů ve městě a zeleným plochám. Na náměstí byly zřízeny květinové záhony. Byl vybudován hudební pavilon, v němž hrála hudba promenádní koncerty, dále vznikl dětský pavilon s dokonalým vnitřním vybavením a hřištěm a z bývalé sokolovny se stal "Společenský dům" se sály pro kulturní pořady, modlitebnou, knihovnou a restaurační terasou. Na náměstí byla zřízena kavárna pro obyvatele města, avšak jen s chudou náhražkovou kávou. V okolí náměstí vyrostlo 8 obchodů. Bylo by mylné si však představovat, že v obchodech bylo prodáváno kvalitní zboží. Jednalo se pouze o věci – oděvy, kufry, atd., které byly předtím Židům odebrány ve šlojsce. Dokonce byla zřízena Banka židovské samosprávy.

Bohužel se představení nacistického divadla o vzorovém táboře Židů vydařilo od A po Z. Po šestihodinové prohlídce odjela návštěva Červeného kříže s uspokojivým, div ne nadšeným pocitem. Podvod se podvedl, nacisté byli spokojeni a do detailu propracovaný vražedný systém mohl dále pokračovat.

Jelikož se lži, podstrčené okolnímu světu, dostalo velkému ohlasu, bylo rozhodnuto, že zkrášlení Terezín bude využito ještě jednou. Režisérem Kurtem Gerronem byl natočen propagandistický film s názvem *Führer daroval Židům město*. Západnímu světu byl tak předložen terezínský život plný štěstí a pestrosti všedních dní židovského města během druhé světové války.⁵⁴

Život v Terezíně byl oproti lživé pohádce nacistů diametrálně odlišný. Minimalizoval se na nedostatečný spánek na dřevěné pryčně, dlouhé pracovní nasazení v alarmujících podmínkách a ubohou snahu nasytit svůj žaludek. Chvilé štěstí se pomalu ale jistě vytrácely s odjíždějícími bližními na Východ a se stále tíživým pocitem na hrudi o předvolání do transportu dalšího. Kdo se však v táboře udržel i za těchto podmínek, neměl přesto vyhráno. Celé táborové obyvatelstvo sužovaly nemoci a infekce - průjmy, tuberkulóza, kožní nemoci, epidemie břišního tyfu, aj.

⁵⁴ Propagandistická funkce Terezína - holocaust.cz. *Holocaust.cz* [online]. 26. 9. 2011 [cit. 2013-05-04]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/czech/terezin/terezin3>

3.2.3 Život / smrt v táboře

Malá pevnost Terezín se díky Hitlerovi stala českým peklem na Zemi v červnu 1940. Zpočátku byla využívána jako policejní věznice gestapa, kde byli především umisťováni političtí odpůrci nacismu. Malá pevnost byla spíše přestupní stanicí na cestě za utrpením a většinu bolestné smrti – vězňové odsud byli posíláni před soud nebo do jiných koncentračních táborů. V závislosti na transportních vlnách tu někdo strávil jen několik dní, naopak jiní pár měsíců, rok či celé čtyři roky až do osvobození. V Malé pevnosti zahynulo 2 600 vězňů, další tisíce jich zahynuly po deportaci z Terezína. Na Východ bylo odesláno celkem 63 transportů čítajících 87 000 lidí. Z nich se zpět vrátilo pouze 3600.

Avšak toto bylo pouze předpekli nastávající noční můry židovského obyvatelstva Evropy. V listopadu 1941 zřídili nacisté v samotném městě – bývalé Velké pevnosti koncentrační tábor. Začal tak žít mrtvý duch Terezína a tisícům lidem byl protnut život nepředstavitelnou bolestí nad ztrátou svobody, svých bližních, důstojnosti a na konci i touhou po životě.

Od ledna roku 1942 každý den transporty čítající přes 1000 Židů z území Protektorátu. Tamější nežidovské obyvatelstvo bylo vystěhováno do nových domovů. Až do osvobození roku 1945 byl Terezín otevřeným ghettem – tedy jedním velkým vězením, kde cesta ven existovala pouze při deportaci do koncentračních táborů.

Terezín nebyl brán jako cílová stanice – vyhlazovací tábor, ale jako mezizastávka na cestě smrti. Nebyly zde plynové komory, ani žádné jiné zařízení pro hromadné vraždění. Funkcí ghetta bylo shromáždění Židů k jejich následnému transportu na Východ. Došlo zde, oproti statisícovým vraždám v koncentračních táborech, pouze ke dvěma trestným hromadným popravám oběšením. Celkem 16 lidí bylo popraveno za ilegálně odeslané dopisy, ale i malicherné přestupky. Popravy byly prováděny v počátcích existence ghetta, později byli provinilci posíláni do Malé pevnosti, či přímo nejbližším transportem na likvidaci na Východ.⁵⁵

Do Terezínského ghetta bylo deportováno z území Čech a Moravy přes 75 000 osob, z nichž 67 000 zemřelo přímo v Terezíně nebo po transportu do vyhlazovacích táborů. Do roku 1945 byly vysílány do přechodného tábora dobytčí vagony z celé Evropy. Celkově prošlo ghettem přes 156 tisíc lidí z 30 různých národností.

⁵⁵ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. 1. vyd. Praha: V ráji, 2005. s. 16. ISBN 80-86758-18-4

Tabulka 1: Přehled národností deportovaných do Terezína⁵⁶

Země původu	Počet transportovaných (zaokrouhleno)
Protektorát Čechy a Morava	74 000
Německá Říše	43 000
Rakousko	15 000
Nizozemí	5 000
Slovensko	1 400
Maďarsko	1 100
Dánsko	500
Narození + neurčené přírůstky	250
Dohromady	140 250
+ Bialystocké děti (Polsko)	1 260
+ evakuační transporty a pochody smrti	15 000
Dohromady – konečný počet	156 500

Válku přežil jen nepatrný zlomek, neboť většina byla „zlikvidována“ v koncentračních táborech. Nacisté za války zavraždili na 77 000 Čechů židovského původu. Osvobození Terezína se dočkalo pouze 8 500 muselmanů⁵⁷, kteří oproti ostatním udrželi tlukot svého srdce i za špatných životních podmínek. Zdravotní stav vězňů byl paradoxně zatížen ke konci války, kdy do Terezína přijížděly evakuační transporty z Východu. Přes 15 000 lidí různých národností, napůl mrtvých, zubožených a nakažených skvrnitým tyfem, přineslo tuto epidemii s sebou a rozšířilo ji mezi židovským terezínským obyvatelstvem.⁵⁸

Ani mrtvým však nebylo dopřáno klidu a důstojného pohřbení. Mrtví byli nejprve pohřbíváni do země za hranicemi ghetta v prostoru Bohušovické kotliny. Od září 1942 byla mrtvá těla spalována v nově postaveném krematoriu na témže místě. Popel z krematoria byl vkládán do uren (nejdříve dřevěných, poté papírových), které byly skladovány v urnovém háji (kolumbáriu), umístěném naproti centrální márnici (na okraji ghetta). Pozůstalým bylo slibováno, že po válce budou urny důstojně pohřbeny.

⁵⁶ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. 1. vyd. Praha: V ráji, 2005. s. 54. ISBN 80-86758-18-4

⁵⁷ Muselman – Muselmänner = hanlivé označení esesáckou hantýrkou pro zesláblé, podvyživené vězně

⁵⁸ VOTOČEK, Otakar a Zdeňka, KOSKOVÁ. *Terezín*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1980, s. 100-105

Tyto sliby však nebyly nikdy splněny: v listopadu 1944 bylo skupině vězňů nařizováno naházet 22 000 uren do Ohře, 3 000 uren bylo pak zakopáno poblíž litoměřického koncentračního tábora (nacisté se tak zbavovali důkazů o vysoké úmrtnosti v ghettu).⁵⁹

3.2.4 Malá pevnost Terezín

Terezínské ghetto bylo samo o sobě obávaným místem, přesto však spojení slov Terezín a Malá pevnost neslo přívlastek strachu největšího. Byla místem nejtěžšího života v táboře, ale nejlehčí smrti.

Malá pevnost Terezín byla plně využívána jako věznice pro politické vězně pro muže od června roku 1940, za stanného práva po atentátu na Heydricha zde bylo zřízeno i ženské oddělení.⁶⁰ Od roku 1940 až po 1945 zde bylo umístěno okolo 27 000 mužů a přes 5000 žen, z toho však jen 1500 židovské národnosti, neboť zde byli většinou umístěni političtí vězňové z Protektorátu Čechy a Morava. Bylo zde vězněno kolem 2 500 cizích státních příslušníků – především občané bývalého SSSR, Britové, Poláci, Francouzi a Němci. Věznice Malé pevnosti však měla průchozí charakter, počet vězňů se neustále měnil. Vězni byli odesíláni k soudům, do jiných věznic a káznic, nejčastěji do Drážďan, Bautzenu, Zwickau, Bayreuthu, Waldheimu, Straubingu, Brachu a Berlína, či do jiných koncentračních táborů (Buchenwald, Auschwitz-Birkenau, Flossenbürg, Mauthausen) a přicházeli vězni noví.

Přestože Velká pevnost Terezín bylo jedním velkým židovským ghettem, Malou pevnosti prošlo k poměru k celému ghettu malý počet Židů – většinou zatčených za odbojovou činnost, porušování protizidovských nařízení, za „přestupky“ sem byli rovněž přemístováni vězni z Terezínského ghetta. Avšak se Židy bylo zacházeno nejbrutálněji. Co se týče životních podmínek, byla tato část ghetta nejobávanější. Ihned po příjezdu vězně čekala až několikahodinová procedura spojená s ponižováním a týráním – po zaevidování musel vězeň odevzdat osobní doklady a cennosti. Poté obdržel vězeňský oděv (původně vězni dostávali zabavené uniformy československé armády, ženám byl ponechán civilní oděv), misku, lžičku a přikrývku. V celách I. až III. dvora se počet vězňů neustále měnil – pohyboval se mezi 60 - 90 lidmi. Spalo se na třípatrových palandách, na cele bylo umývadlo a záchod. Některé cely byly zaplněny

⁵⁹ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. 1. vyd. Praha: V ráji, 2005. s. 22-24. ISBN 80-86758-18-4

⁶⁰ BENEŠOVÁ, Miroslava, Vojtěch, BLODIG a Ludmila, CHLÁDKOVÁ. *Terezín: místa utrpení a vzdoru*. Vyd. 6., přeprac. Praha: Naše vojsko, 1997. 18 s. ISBN 80-206-0518-5

počtem okolo 60 až 90 vězňů, astronomické číslo několik stovek bohužel bylo též na denním pořádku.

I stravovací podmínky zde byly výrazně horší než v ostatních částí ghetta. Denní norma chleba byla postupně snižována z předepsaných 370 g na 250 g (v roce 1945), kromě chleba dostávali vězni dvakrát denně sběračku náhražkové kávy a jako hlavní jídlo vodovou zeleninovou polévku. I zde byla povolena balíková pošta zvenčí (od příbuzných, kamarádů apod.), kterou si mohli vězni poněkud přilepšit, ale i zde byly balíky kontrolovány a vykrádány. Jak jsem již na začátku práce poukazovala, čím více židovský národ trpěl, tím více držel při sobě. Zdejší tvrdé podmínky Malé pevnosti vedly k vzájemné solidaritě a dokonce v některých celách probíhal organizovaný společenský život (besedy, přednášky, politické debaty, duchovní kázání apod.). Někteří vězni se spolu dorozumívali skrze motáky, sestrojili si vlastní radiopřijímač, kreslili, psali básně, deník, snažili se dechberoucí den po dni vyplnit co nejpestřeji. Jelikož ale i zde vězni denně tvrdě pracovali, nezbývala jim mnohdy ani síla na volnočasové aktivity. Část vězňů pracovala na různých pracích uvnitř věznice (stavební práce, ve vězeňských dílnách se vyráběly rakve, palandy, nábytek, byla tu i vězeňská tiskárna). Od roce 1941 byli vězni nasazováni i k práci mimo pevnost (pracovali pro různé firmy v okolí – Lovosice, Litoměřice, Ústí nad Labem. K nejobávanějším patřilo pracovní *komando Richard*, které chodilo pomáhat do Litoměřic, kde byla zřízena pobočka koncentračního tábora *Flossenbürg*, stavět podzemní továrny Richard I. a II.)

Jestli v ghettu žili Židé v podmínkách neslučujících se s životem, zde byly ubytovací podmínky přímo katastrofální. Před zimou byli vězni chráněni jen chatrným oděvem a v noci slabou přikrývkou v celách s nedostatečným vytápěním. Stravovací a hygienické - šíření vši a blech, výměna prádla se prováděla jen zřídka. Podmínky měly za důsledek stále se zvyšující úmrtnost, kde celkem je odhadováno 2 600 úmrtí – ani jedno z nich nelze považovat za přirozené. Obzvláště zde byla často využívána poprava bez soudního řízení, a tak gestapo mělo volnou ruku a samo určovalo, kdo přežije a kdo ne. Do konce války tak Malou pevností prošlo více než 32 000 lidí, z nich 2600 zahynulo přímo v Terezíně (asi 300 bylo popraveno, ostatní podlehlí mučení dozorců nebo se stali obětí hladu, vyčerpání, epidemií).⁶¹

⁶¹ Expozice památníku: Památník Terezín. *Město Památník Terezín: Informační středisko, Jak se k nám dostanete, Historie města, Zajímavosti v okolí, Fotogalerie* [online]. © 2013 [cit. 2013-05-04]. Dostupné z: <http://www.mesto-terezin.cz/expozice-pamatniku.php>

4 TEREZÍN BEZ STRACHU, SLZ A SMRTI

Pod kůži zalézající nikdy nekončící pocit strachu byl zahnán až jednotkami Rudé armády, přestože němečtí dozorcí opustili ghetto již o tři dny dříve. Sovětští vojáci osvobodili Terezín 8. května 1945 okolo 19. hodiny večerní. Osvoboditelé byli nadšeně vítáni, přesto však lidé v ghettu neměli úplně vyhráno. Nacistická špína zanechala za sebou spoustu škody – tisíce dalších vězňů zemřely v důsledku nakažením skvrnitého tyfu. Bohužel touto nemocí zaplatilo cenu nejvyšší i lékaři a zdravotníci. Ghetto se po osvobození stalo velkým lazaretem a karanténou až do konce července 1945, kdy město opustili poslední vězňové.

Město Terezín bylo opuštěno do března roku 1946, kdy se do svých domovů začali vracet vyhnaní původní obyvatelé. Ti si začali svá zdevastovaná obydlí postupně upravovat a navracet městu opět jeho ráz – změnit temně působící ghetto na jeho předválečnou podobu. Dne 27. 10. 1945 bylo dekretem prezidenta republiky potvrzeno obnovení města Terezín a evidence uvádí, že toho roku se přihlásilo k jeho příslušnosti 585 osob. Postupně se společnými silami obyvatel začalo se zkrášlováním – opravami chodníků, vozovek a vodovodu. V roce 1952 dosáhl počet obyvatel čísla 2 500, které je aktuální i pro současnost.

Zdá se, jako by byl Terezín proklet a lidé se zde bez vysvětlení chovali nelidsky. I po osvobození byla Malá pevnost používána jakožto věznice. Čeští vojáci zde strážili vězně, kterými byli obecně Němci. Podle evidence prošlo tímto malým koncentračním táborem od května do srpna 1945 minimálně přes 2600 lidí, z nichž 216 zemřelo. S vězni bylo zacházeno velice brutálně, byli vražděni, ženy byly znásilňovány. Šťěstí nešťestí tak měli němečtí příslušníci vězněni v ghettu s příchodem epidemie skvrnitého tyfu. Do pevnosti byli povoláni čeští lékaři, kteří byli poměry v táboře a brutálním zacházením s vězněnými natolik otřeseni, že o tom sepsali svědectví a odeslali ho spolu s rozhořčeným protestem na Úřad předsednictva vlády. Výsledkem bylo výměny vedení tábora a výrazné zlepšení poměrů. Celkem prošlo Malou pevností v letech 1945-1948 asi 3800 lidí, z nichž asi 550-600 zemřelo. Bohudík to byly poslední případy nepřirozeného úmrtí místa s tisíci tragickými lidskými příběhy, Terezín.⁶²

⁶² Osvobození « Památník Terezín. *Památník Terezín* [online]. 2010 [cit. 2013-05-08]. Dostupné z: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/historie-sbirky-a-vyzkum/historie/osvobozeni>

5 PAMÁTNÍK TEREZÍN

V České republice je Památník Terezín jedinou institucí svého druhu. Díky této památce se lidé žijící v době spotřebního rychlého života, nové technologie a nástupu virtuálního světa, mohou přenést do minulosti a alespoň trochu nahlédnout do smutné historie 20. století. Toto zřízení uchovává památku obětí rasové a politické perzekuce v letech nacistické okupace. Skrze muzejní a osvětové činnosti přibližuje a zprostředkovává veřejnosti přiblížení odkazu utrpení desetitisíců lidí v letech druhé světové války, které by se nemělo zapomínat.⁶³

5.1 Historie Památníku Terezín

5.1.1 Období od založení, přes lživé „pravdy“ do konce 60. let

Původní obyvatelé pevnosti Terezín, kteří se vrátili do zpusťošeného města, si uvědomili, že vše, co se zde odehrálo, nesmí být zapomenuto pod tíhou času. Bez složitého rozhodování a uvažování bylo rozhodnuto, že místo hitlerovské nelidskosti musí být uchováno jako důkaz lidského utrpení, vzdoru, žalu a smutku všech umučených z ghetta.

35 000 vyhaslých životů je vysoké číslo na to, aby bylo ztraceno v minulosti. Naštěstí již na podzim roku 1945 byla uskutečněna myšlenka založení Národního hřbitova v Terezíně, kdy byly před branou Malé pevnosti pochovány pozůstatky vězňů, nalezené v hromadných hrobech v Malé pevnosti. Později zde byly uloženy i pozůstatky vězňů zemřelých v koncentračním táboře Richard v Litoměřicích a popel vězňů terezínského ghetta.⁶⁴

V květnu 1947 již z iniciativy vlády vznikl Památník národního utrpení, později přejmenovaný na Památník Terezín. Jeho úkolem bylo a je nadále zachovat a udržovat pietní místa v tom stavu, v jakém byla v době nesvobody, a pečovat rovněž o Národní a židovský hřbitov, kde je důstojně pochováno na 20 000 obětí. Dnes i v budoucnu by měl

⁶³ *Památník Terezín: Výroční zpráva 2012*. Terezín: Památník Terezín, 2013. s. 9

⁶⁴ VOTOČEK, Otakar a Zdeňka, KOSKOVÁ. *Terezín*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1980, s. 114-120

Památník připomínat nejen zločiny nacismu, ale i současně varovat před vším, co ohrožuje svobodu, lidská práva a mírový život lidí celého světa.⁶⁵

V lednu 1948 byly zahájeny první práce rekonstrukce a sídlem nové instituce se stala Malá Pevnost. 11. června 1949 bylo slavnostně otevřeno Muzeum útisku, dnešní přejmenované Muzeum Malé pevnosti. Počáteční práce však spočívaly pouze v udržení míst v původním stavu a upravení pietních míst důstojným způsobem. Během necelých čtyř let Terezín změnil tvář a počal konečně svobodně „dýchat“. Tento pocit svobodného dechu – projevu však pevnost dlouho nepocíťovala, neboť přicházející politické poměry ho opět začaly oklešťovat i informačně svírat.

Žalostný faktem byla nízká úroveň odborné péče o Památník, jenž byl prezentován spíše jako stálá výstava a prohlídkový areál bez odborné a vědecké práce a vysvětlení. Nepochopitelnou skutečností je, že v období nacistické okupace byly potlačeny veškeré informace existence židovského ghetta v samotném městě a jen omezené množství informací bylo k dispozici v Muzeu Malé pevnosti. To byla však špička ledovce celého potlačení tragické události z let čtyřicátých. Toto, režimem zapovězené téma, se do komunistické propagandy vůbec nehodilo, a tak bylo vytlačeno z českých dějin a naopak nahrazeno lživou historií. Bohužel takto zkreslená historie byla podávána světu po dlouhou dobu padesátých let a první polovinu let šedesátých, dokonce i v období normalizace s dikcí stalinského období.

Ani v záznamech o situaci Památníku z roku 1960 nenalezneme potěšující údaje o správě pietních míst a areálu židovského ghetta. Celý objekt byl ve velmi špatném technickém stavu, dokonce až havarijním. Nízkou úroveň měla průvodcovská služba a odborné muzejní práce zcela chyběly, přesto zprávy z roku 1960 uvádějí nárůst významu Památníku, který byl provázen zvýšením návštěvnosti - celoroční počet návštěvníků dosáhl přes stotisíc. Pouze tento jediný superlativ byl výsledkem politického systému totalitní moci a zároveň pochybení, kdy nebyl Památník pod správou ministerstva kultury a tak i nezařazen mezi muzejní instituce.

Pozitivní fakt návštěvnosti měl za následek, že 17. listopadu 1960 došlo k přejmenování instituce na Památník Terezín, aby již název odrážel skutečnost, že táborem prošlo desetitisíce vězňených z více než třiceti států. Dále byla Malá pevnost a Národní hřbitov prohlášeny za národní kulturní památku a celkově se tak nesla 60. léta

⁶⁵ BENEŠOVÁ, Miroslava. Vojtěch, BLODIG a Ludmila, CHLÁDKOVÁ. *Terezín: místa utrpení a vzdoru*. Vyd. 6., přeprac. Praha: Naše vojsko, 1997. s. 5. ISBN 80-206-0518-5

postupným zlepšováním podmínek a stavu pevnosti, avšak stále platila daná ideologická kritéria, která historii ghettu nadále poupravovala.

Do 5. prosince roku 1968 byl Památník stále jakoby pod nadvládou nacistů z dob druhé světové války. Jakoby všichni byli do té doby loutkami poslouchajících rozkazy, které vedly k udržení pravdivých historických fakt ve světě zapomnění.

Až v zimě 1968 byl vládou schválen návrh, který obsahoval body zaměřující se na zlepšení podmínek a kvality informací instituce. Jednalo se o vybudování Muzea ghetta v Terezíně, dobudování archivu a další rozvoj Památníku jako instituce „celostátního významu, soustřeďující doklady a dokumenty o životě, boji i utrpení vězňů v Malé terezínské pevnosti, terezínském ghettu, na dolech Richard a dalších koncentračních táborech, existujících na našem území v letech 1939 - 1945“. Tento návrh předložený tehdejším ministrem kultury a informací Miroslavem Galuškem reagoval na žádost o pomoc ředitele Památníku. Právě nový ředitel Památníku Miroslav Pávek již v roce 1967 započal přetvářet podobu Památníku do moderní muzejní instituce.⁶⁶

5.1.2 Období normalizace

Osvobozený Památník od lživých pravd se dlouho „neradoval“. Nástup tzv. normalizace, tedy obnovy totalitního systému, vzkvět Památníku Terezín opět zašlapal do země. Reformní lidé, kteří instituci dávali pocit svobodně dýchat a poukazovali na pravdivá historická fakta, museli ze svých funkcí odejít.

Bohužel přes počáteční realizace koncepce z let šedesátých se správa instituce v tomto duchu nesla velice krátce. Na podzim roku 1972 byl ještě slavnostně otevřen nový upravený areál Židovského hřbitova a krematorium. V roce 1973 pak byla dokončena úprava pietního místa u Ohře. Toť však bylo vše a totalitní režim na sebe nenechal dlouho čekat. Ještě téhož roku byli dosazeni na pozice zaměstnanců členové Komunistické strany Československa a celá struktura činnosti instituce se od základů změnila – byla obnovena ideologická školení a důsledně kontrolována tzv. kádrová situace v Památníku. Tak namísto uctění památky tisíců vyhaslých životů z terezínského ghetta, ale i v koncentračních táborech na Východě, stalo se muzeum nástrojem

⁶⁶ MUNK, Jan. *60 let památníku Terezín*. 1. vyd. Terezín: Oswald, 2007. s. 5-15

ideologické propagandy, mystifikací veřejnosti a dalšímu deformování dějin skrze lži totalitní moci. Holocaust byl částečně vymazán z českých dějin a byl nahrazen expozicí, která po celých šestnáct let uvedla v zapomnění připomínání historie bývalého židovského ghetta v autentických prostorách a objektech. Terezín byl tak vyličen jako místo utrpení obětí nacistického režimu, avšak ne židovského obyvatelstva, ale vlastenců z řad komunistické strany. Došlo k vybudování Síně tradic v Památníku Terezín, v níž byly ukázány nesmírné oběti, které právě komunistická strana přinesla v boji proti nacismu.⁶⁷

5.1.3 „Svobodný“ Terezín bez závoje lží

Památník Terezín musel čekat až do listopadu roku 1989, kdy jej sametová revoluce osvobodila od posledních lživých stop. Přestože bylo ghetto zbaveno nacistické nadvlády v té době více než před čtyřiceti lety, až na konci osmdesátých let dostala pevnost ideologicky neokleštěnou svobodu a mohlo být navázáno na reformní hnutí let šedesátých.

Již v říjnu 1991 došlo za společného úsilí vedení Památníku a Terezínské iniciativy, organizace bývalých vězňů terezínského ghetta, k otevření Muzea ghetta v bývalé městské škole v Terezíně k příležitosti 50. výročí zahájení deportací Židů z českých zemí.

Další rozvoj Památníku už nebyl ničím zpomalen a již v roce 1992 byla schválena *Koncepce činnosti rozvoje Památníku Terezín v letech 1992–2000*. Ta postavila Památník do celoevropského pole skrze přívlastek místa společenského utrpení občanů řady evropských států. Po vybudování Muzea ghetta byly nejvíce upřeny síly na vznik nové expozice o dějinách policejní věznice gestapa v Muzeu Malé pevnosti. Poté vznikaly další expozice: *Terezín 1780–1939*, *Expozice výtvarného umění Památníku Terezín a Koncentrační tábor Litoměřice 1944 – 1945*.

K 50. výročí vzniku Památníku Terezín bylo založeno Středisko setkávání v budově bývalých Magdeburských kasáren. Veřejnosti zde byla zpřístupněna replika typické hromadné ubikace z doby ghetta. Časem byla vybudována i řada stálých expozic: *Hudba v terezínském ghettu (1997)*, *Výtvarné umění v terezínském ghettu*

⁶⁷ MUNK, Jan. *60 let památníku Terezín*. 1. vyd. Terezín: Oswald, 2007. s. 17-24

(1998), *Literární tvorba v terezínském ghettu* (1999) a *Divadlo v terezínském ghettu* (2000). Dne 26. listopadu 2001 byla slavnostně otevřena stálá expozice v Muzeu ghetta, nazvaná *Terezín v „konečném řešení židovské otázky“ 1941–1945*.

Bohužel ani toto místo utrpení se neubránílo v srpnu 2002 přírodní katastrofě – ničícím záplavám. Naneštěstí byl tak rozvoj Památníku od jeho založení potřetí přerušeno. Povodně poškodily všechny objekty Památníku, zničeny byly řady expozic, depozitáře, pracovny a další prostory. Nicméně pracovníkům se tehdy podařilo dopravit do bezpečí naprostou většinu sbírek a větší část technického zařízení a díky záchranným pracím, které započaly ihned po opadnutí vody jsme vděční za záchranu odkazu utrpení židovského národa. Vedle pracovníků Památníku přiložili pomocné ruce i vojáci, hasiči a dobrovolníci z domova i ze zahraničí, dokonce se našla řada dárců, kteří byli ochotni finančně pomoci.⁶⁸

Obrázek 8: Číselné tetování - vzpomínka na vždy⁶⁹

⁶⁸ MUNK, Jan. *60 let památníku Terezín*. 1. vyd. Terezín: Oswald, 2007. s. 25-36

⁶⁹ Remembering the Holocaust — Holocaust Survivor Shows Tattoo — History.com Photo Galleries. *History.com — History Made Every Day — American & World History* [online]. © 1996-2013 [cit. 2013-05-08]. Dostupné z: <http://www.history.com/photos/remembering-the-holocaust/photo8>

5.2 Terezín tady a teď

Ve správě Památníku Terezín se nacházejí objekty a areály, které ve svém celku představují jedinečný muzejní komplex, do kterého přicházejí každoročně statisíce návštěvníků z domova i ze zahraničí. S historií nacistických represivních zařízení v Terezíně a nedalekých Litoměřicích se mohou seznámit v řadě stálých i příležitostných expozic. Stejně tak mohou navštívit pietní prostory a další památná místa spojená s touto tragickou kapitolou novodobých dějin.

Dějiny terezínského ghetta přibližuje především stálá expozice Muzea ghetta, jež se nachází v budově bývalé městské školy. Na ni navazují četné další expozice, které jsou umístěny v bývalých Magdeburských kasárnách, v krematoriu na Židovském hřbitově a v bývalé Ústřední márnici ghetta. Pietními místy jsou modlitebna z doby ghetta v Dlouhé ulici, Kolumbárium ghetta, památník na břehu Ohře, kde byl nedlouho před koncem nacistické okupace do řeky vysypán popel obětí, a zbytek železniční vlečky. Kromě uvedených pietních míst se ve městě Terezín nacházejí další památná místa a objekty. V areálu Malé pevnosti, která je od města Terezín vzdálena necelý jeden kilometr, je kromě objektů, které sloužily policejní věznicí gestapa, možno navštívit řadu stálých a dočasných expozic a rovněž Národní hřbitov nacházející se v jejím předpolí. Tento areál představuje největší pohřebiště obětí nacistické okupace na území České republiky. Z tohoto důvodu je proto každoročně místem konání ústředních vzpomínkových shromáždění na památku obětí nacistických represí.

Ve správě Památníku Terezín je rovněž objekt bývalého krematoria koncentračního tábora v Litoměřicích s přilehlým areálem, jakož i prostor u vstupu do podzemí, kde vězni tohoto tábora svou otrockou prací budovali dvě továrny určené pro válečnou výrobu nacistického Německa. Podzemní prostory samotné jsou však vzhledem k hrozícímu nebezpečí sesuvu horniny návštěvníkům nepřístupné. Zájemci o historii tábora a výstavby podzemních továren (jejich stavby nesly krycí názvy Richard I a Richard II) však mohou zhlédnout stálou výstavu věnovanou této problematice, jež je umístěna v bývalém III. dvoře Malé pevnosti. Areály bývalého ghetta a policejní věznice gestapa v Malé pevnosti si mohou návštěvníci Památníku Terezín prohlédnout s odborným výkladem.

Památník Terezín se skládá z těchto stálých expozic:

- Terezín v „konečném řešení židovské otázky“ 1941–1945 – expozice v Muzeu ghetta; Úmrtnost a pohřbívání v ghettu Terezín – expozice v krematoriu na Židovském hřbitově;
- Ústřední márnice a pohřební obřady v ghettu – expozice v bývalé Ústřední márnici ghetta;
- Rekonstrukce vězeňské ubikace z doby ghetta – expozice v bývalých Magdeburských kasárnách;
- Hudba v terezínském ghettu – expozice v bývalých Magdeburských kasárnách; Výtvarné umění v terezínském ghettu – expozice v bývalých Magdeburských kasárnách;
- Literární tvorba v terezínském ghettu – expozice v bývalých Magdeburských kasárnách; Divadlo v terezínském ghettu – expozice v bývalých Magdeburských kasárnách;
- Malá pevnost Terezín 1940–1945 – expozice v Muzeu Malé pevnosti;
- Výtvarná expozice Památníku Terezín – expozice v Muzeu Malé pevnosti; Koncentrační tábor Litoměřice 1944–1945 – expozice ve III. dvoře Malé pevnosti; Terezín 1780–1939 – expozice ve vstupním objektu Malé pevnosti;
- Internační tábor pro Němce. Malá pevnost Terezín 1945–1948 – expozice ve IV. dvoře Malé pevnosti;
- Milada Horáková 1901–1950 – expozice v Pamětní síni Malé pevnosti.⁷⁰

Důležitou součástí Památníku Terezín je i jeho vzdělávací činnost. Jelikož historie památníku byla od jeho osvobození deformována, zatajována a naopak obohacována o lživá fakta, není divu, že ihned po pádu totalismu, počaly vzdělávací programy, aby byla historie napravena.

Památník Terezín se od roku 1993 věnuje vedle své výzkumné, sbírkové a muzejní činnosti také realizaci vzdělávacích programů. Instituce tak zaštiťuje mnoho vzdělávacích programů s cílem rozšiřovat povědomí a vědomí společnosti (hlavně mládeže) o tragických místech a dějích, které se zde odehrávaly.⁷¹

⁷⁰ *Památník Terezín: Výroční zpráva 2012.* Terezín: Památník Terezín, 2013. s. 10-12

⁷¹ *Památník Terezín: Výroční zpráva 2012.* Terezín: Památník Terezín, 2013. s. 30

Obrázek 9: Židovský hřbitov Terezín⁷²

Obrázek 10: Národní hřbitov Terezín⁷³

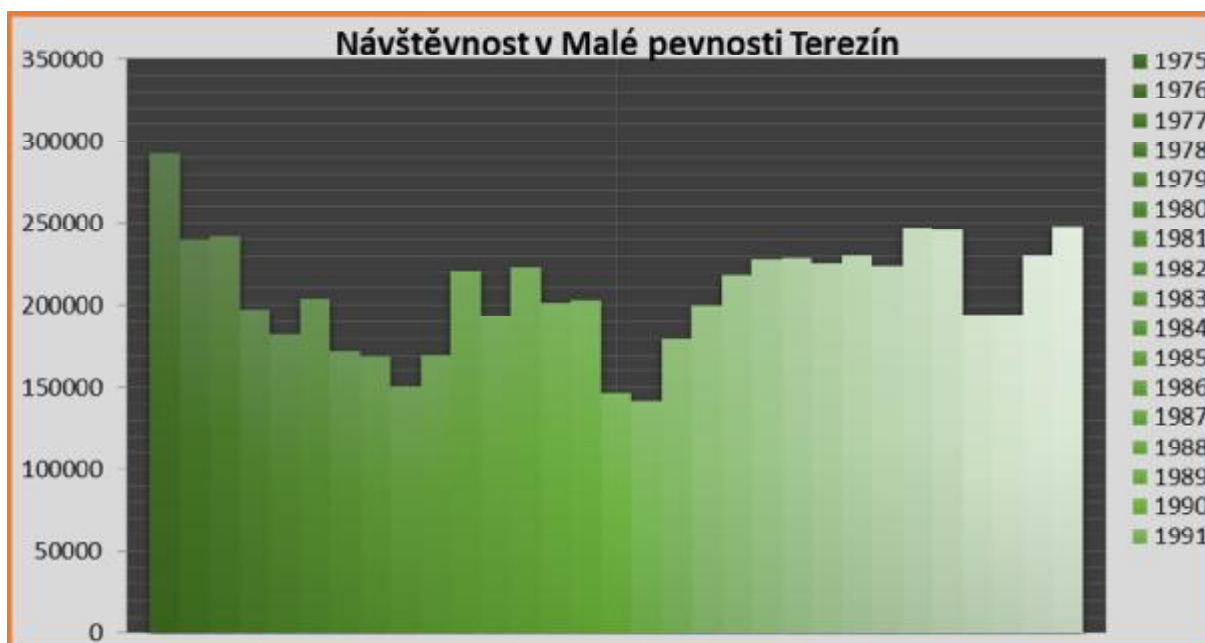
5.2.1 Návštěvnost

Památník Terezín patří k nejnavštěvovanějším muzeím v České republice. Za rok 2012 navštívilo Památník celkem 230 065 osob, z čehož překvapivě v největším zastoupení nebyli obyvatelé České republiky, ale Německa.

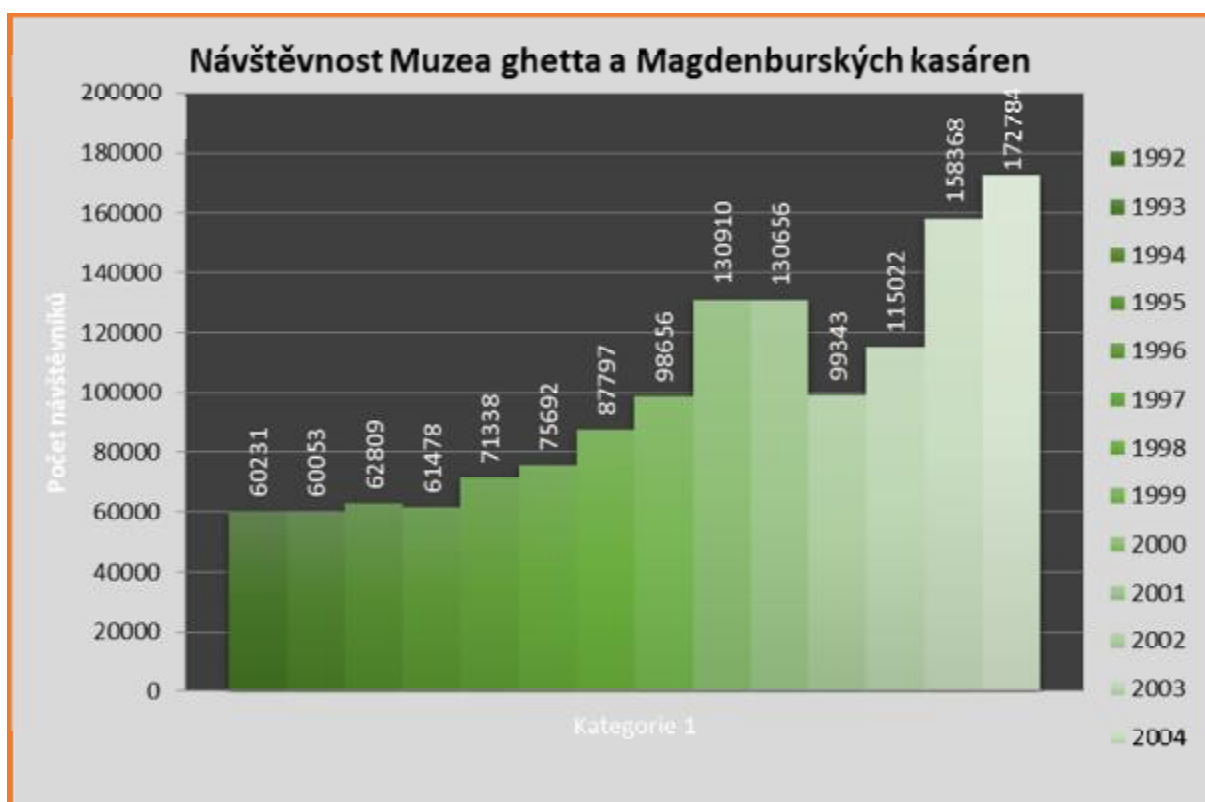
⁷² Page 2 « Židovský hřbitov s krematoriem « Památník Terezín. *Památník Terezín* [online]. 2010 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/fotogalerie-2/zidovsky-hrbitov-s-krematoriem?nggpage=2>

⁷³ Výlet do bývalého koncentračního tábora Terezín. *Private Cars - osobní auta s řidiči, Praha, ČR, Evropa* [online]. © 2009 [cit. 2013-05-17]. Dostupné z: <http://www.private-cars.cz/terezin.htm>

Graf 1: Návštěvnost v Malé pevnosti Terezín⁷⁴

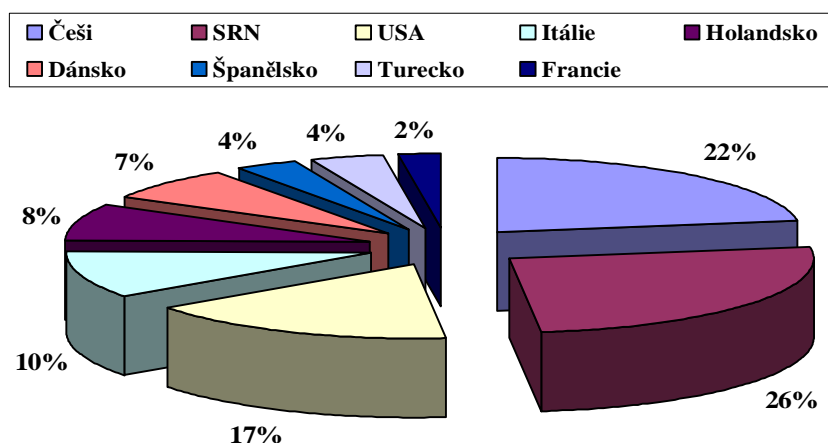
Graf 2: Návštěvnost Muzea ghetta a Magdenburských kasáren⁷⁵

⁷⁴ MUNK, Jan. *60 let památníku Terezín*. 1. vyd. Terezín: Oswald, 2007. s. 43

⁷⁵ MUNK, Jan. *60 let památníku Terezín*. 1. vyd. Terezín: Oswald, 2007. s. 43

Graf 3: Návštěvnost Památníku Terezín za rok 2012⁷⁶

Graf ukazuje, jak je vysoké zastoupení návštěvnosti podle jednotlivých států. Zastoupení zemí se od počátku nijak razantně nezměnilo, avšak celkový počet návštěvníků se vždy odrážel od různých vnějších vlivů. Např. k navýšení návštěvnosti Památníku Terezín došlo vždy v letech významných výročí (1975, 1985, 1995, 2000) a naopak významně poklesla například v roce 1990 (téměř o 30 % oproti roku 1989) v souvislosti se změnami v zemích bývalého komunistického bloku. Významný pokles návštěvnosti nastal v důsledku ničivé povodně v letech 2002 a 2003. Nicméně úbytek návštěvníků také způsobila ekonomická krize spojená se strachem z terorismu, ústícím v celkový útlum cestování. Od roku 2004 se ukazuje, že se situace opět zlepšuje.⁷⁷

5.2.2 Židé v čase přítomném

Téměř 70 let po osvobození posledního koncentračního tábora a úplném potlačení holocaustu, se i dnes objevují antisemitistické myšlenky. Dodnes se vyskytuje tzv. popírání holocaustu. Přestože výsledkem nacistických činů je 6 milionu lidských obětí, nalezneme zastánce *mýtu holocaustu* hlásající, že genocida Židů je výmysl, svědectví vězňů a fotografie obětí považují za nevěrohodné a vysokou úmrtnost Židů

⁷⁶ *Památník Terezín: Výroční zpráva 2012*. Terezín: Památník Terezín, 2013. s. 14-15

⁷⁷ MUNK, Jan. *60 let památníku Terezín*. 1. vyd. Terezín: Oswald, 2007. s. 43

přisuzují válce a nedostatku potravy.⁷⁸ Lidé židovské víry jsou i dnes některými chápáni jako problémová menšina. Sociologický výzkum z dubna 2012 ukázal, že postoj Židů v české společnosti není nijak záporný, přesto by však 6 % dotázaných neslo velice špatně žít v sousedství s Židem a 4 % dokonce by tento fakt brala za nepřijatelné. Tři pětiny respondentů naopak uvedlo, že s Židem by nemělo žádný problém. Procentuální část kladných odpovědí (okolo 65 %) se za posledních šest let nijak rapidně nemění a vnímání židovských příslušníků je tak v České republice víceméně ustálené. Stále jsou však Židé na našem území podvědomě bráni, jako jedna z nežádoucích menšin, o čemž hovoří i výsledky dotazníkové šetření z loňského roku. To uvádí, že pokles kladného přístupu k věřícím judaismu o 4 %, v České republice jsou lépe přijímány menšiny Poláků či Němců.⁷⁹

Jestliže byly výše zmíněny tři nejsilnější vlny antisemitismu v dějinách, dalo by se nyní říci, že ani dnes, ve 21. století, není nenávist vůči Židům potlačena. Judaismus je nadále ohniskem střetů a příčinou k vandalismu, ničení židovských staveb a památek, ale i vykřikování protižidovských hesel a fyzickému napadání. Ve studii izraelské univerzity nalezneme, že v zemích Evropské unie v roce 2009 stoupl počet útoků proti Židům. Nejčastější případy antisemitismu se projevují ve Francii a Velké Británii, nicméně ani Česká republika nezůstává pozadu. Název České republiky se na stránkách zmiňované studie v souvislosti se znepokojivým nárůstem antisemitských incidentů rovněž několikrát objevuje. Autoři tvrdí, že se zde v roce 2009 odehrálo sedm takových případů. Konkrétně však žádný nepopisují. Přestože zde nejde o příliš vysoké číslo, z evropských zemí více protižidovsky laděných napadení vykázalo už jen Polsko, Maďarsko, Itálie, Nizozemsko, Německo, Rakousko, Belgie a Švédsko.⁸⁰

⁷⁸ Nejznámějším popíračem holocaustu patří Angličan David Irving, či Francouz Maurice Bardèche.

⁷⁹ Vztahy občanů ČR k různým národům - STEM - Středisko empirických výzkumů. *STEM - Středisko empirických výzkumů* [online]. © 2013 [cit. 2013-06-12]. Dostupné z: <http://www.stem.cz/clanek/2446>

⁸⁰ EU se potýká s nárůstem antisemitismu | Evropa dnes | Evropská unie - portál o EU | EurActiv.cz. *Evropská unie - portál o EU | EurActiv.cz* [online]. © 2004-2013 [cit. 2013-06-12]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/evropa-dnes0/clanek/eu-se-potyka-s-narustem-antisemitismu-007361>

PRAKTICKÁ ČÁST

6 CÍLE A HYPOTÉZY

Jak už název napovídá *Duch mrtvého Terezína očima živých*, cílem diplomové práce bylo zachytit vnímání celosvětové kulturní památky pohledem tady a teď - pohledem českých a německých studentů a obyvatel města Terezína. Dotazníkový průzkum je doplněn autobiografickým příběhem dámy, která Terezín zažila „živý“.

Cílem dotazníkového výzkumu bylo nalézt odpověď na otázku, jak je památka tak tragické události 40. let minulého století vnímána po 70 letech. Zdali je Památník Terezín jen dalším nic neříkajícím turistickým místem, bodem na mapě, kde se „něco“ v minulosti odehrálo, či místem, jež je vnímáno nejen historiky ale i lidmi jako památka zesnulým a připomenutí si, jakou tragickou událost muselo prožít miliony lidí. Jak je vnímán duch mrtvého Terezína očima živých?

Odpovědi na tyto otázky byly hledány terénním výzkumem. Jeho cílem bylo potvrdit nebo popřít tři hypotézy:

Hypotéza č. 1: Vzdělaní lidé – čeští studenti vysokých škol – nemají i při své vzdělanosti dostačující informace o holocaustu, přestože ve státě, kde žijí, mají jednu z unikátních historických institucí, Památník Terezín.

Hypotéza č. 2: Obyvatelé města Terezín budou vnímat část této historie jako velmi důležitou a o smutné minulosti jejich bydliště budu mít chvályhodný přehled.

Hypotéza č. 3: Lidé považují za potřebné připomínat holocaust a válečné události, přestože nepředpokládají, že by se podobné věci mohly opakovat.

7 DOTAZNÍKOVÝ VÝZKUM

7.1 Metodika

Výzkum v terénu byl proveden v měsících únor – březen mezi studenty vysokých škol v České republice, ale i pro porovnání v Německu. Tito respondenti byli doplněni o pár desítek vyplněných dotazníků od obyvatelů města Terezín. Výzkum měl za úkol zjistit, jak se dnes lidé dívají na Památník Terezín a jak celkově vnímají tragickou události holocaustu. Proti sobě byla postavena zjištěná data z dotazníků českých studentů proti obyvatelům města a orientačně i skupiny studentů německých.

Vlastní výzkum byl anonymní a celkem se podařilo nashromáždit 93 vyplněných dotazníků.

Dotazník byl koncipován do 14 věcných otázek pod názvem: *Jak vnímáte historickou tragédii holocaust a s ní spjatý Památník Terezín*. Otázky byly většinou uzavřeného typu, ale najdeme zde i takové, u kterých měli respondenti ponechán prostor k vyjádření svého vlastní názoru, znalostí na danou problematiku (vzor Dotazníku v příloze).

Z celkového počtu oslovených bylo 63 % mužů a 37 % žen, všichni byli ve věku nad 18 let, a tudíž by měli problematiku holocaustu na našem území znát. Rozvržení respondentů na základě bydliště bylo následující.

Tabulka 2 : Rozložení dotazovaných dle místa bydliště⁸¹

Bydliště	%
ČR (kromě města Terezín)	56
Terezín	37
SRN	7

Dotazovaní byli všichni, kromě obyvatel Terezína, studenti vysokých škol napříč celou Českou republikou, a dále studenti vysokých škol z Německa, převážně z Bavorska. Skupina německých studentů je příliš malá pro statistické hodnocení, byla použita jen pro základní orientaci.

⁸¹ Autorka práce, vlastní šetření 2013

7.2 Výsledky

Otázka č. 1: Co pro Vás znamená termín holocaust?

Dotazník otevírala záměrně tato základní otázka, která měla zjistit, zda dotazovaní mají správné povědomí o pojetí termínu holocaust. Otázka byla položena jako otevřená, protože se předpokládalo, že respondenti budou termín znát. Z grafu vyplývá, že předpoklady se vyplnily, a 97 % odpovědělo správně, že holocaust je pronásledování a hromadné vyvražďování Židů a dalších etnických a náboženských skupin prováděné nacistickým Německem za druhé světové války. Chybně odpověděli tři čeští studenti.

Graf 4: Co pro Vás znamená termín holocaust?⁸²

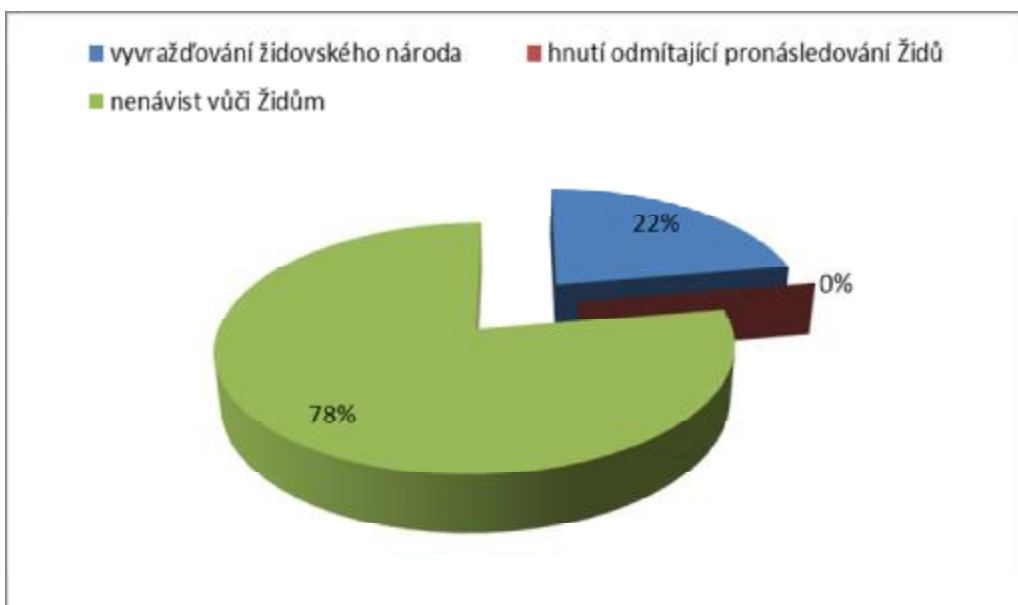

Otázka č. 2: Co pro Vás znamená termín antisemitismus?

Otázka č. 2 byla cíleně položena ze dvou důvodů. Za prvé měla být ukazatelem, zda méně rozšířený termín (než holocaust) dotazovaní znají, a pokud ano, zda ho nezaměňují právě s termínem holocaust. Z grafu je vidět, že s určením správného významu antisemitismu už respondenti měli více problém, avšak stále většina – 78 % odpověděla správně a nenechala se zmást. Antisemitismus jako nenávisť vůči Židům chybně určilo 18 studentů z České republiky a 3 obyvatelé Terezína.

⁸² Autorka práce, vlastní šetření 2013

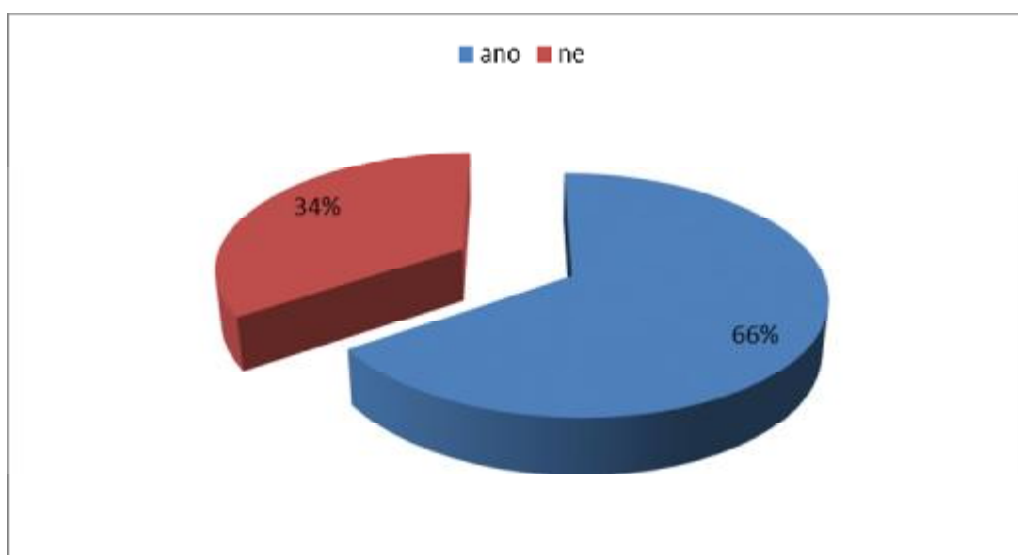
Graf 5: Co pro Vás znamená termín antisemitismus?⁸³

Otázka č. 3: Slyšeli jste někdy o tzv. popírání holocaustu?

Popírání holocaustu je nepochopitelným jevem, přesto k němu dochází. Lidé by měli vnímat, že se něco takového děje a že jsou mezi námi tací, kteří s popíráním souhlasí. O popírání holocaustu slyšely dvě třetiny dotazovaných.

Graf 6: Slyšeli jste někdy o tzv. popírání holocaustu?⁸⁴

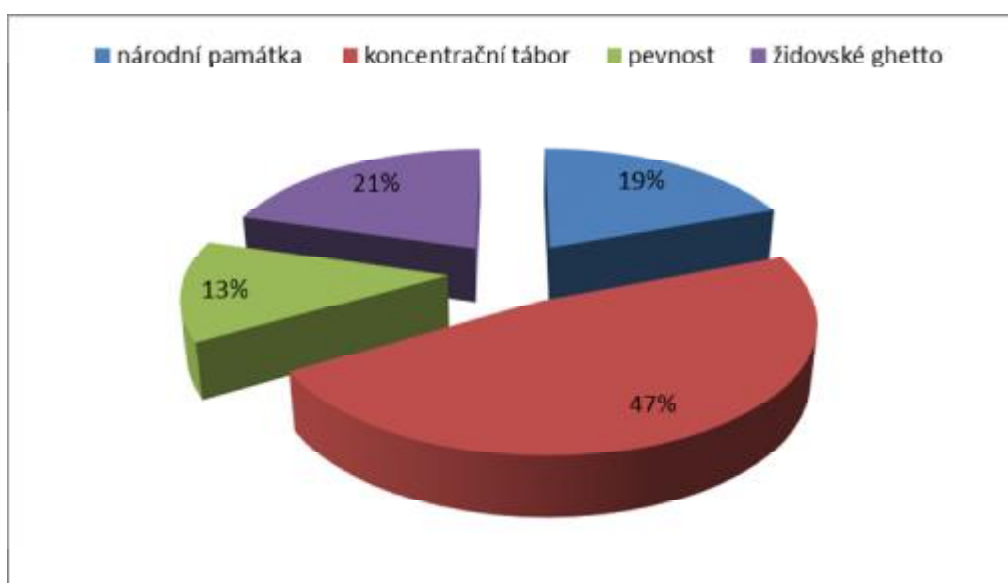
⁸³ Autorka práce, vlastní šetření 2013

⁸⁴ Autorka práce, vlastní šetření 2013

Otázka č. 4: Co Vás jako první napadne, když se řekne Terezín?

Prostřednictvím čtvrté uzavřené otázky bylo cílem nalézt odpověď, jak je Terezín obecně vnímán. Nejvíce se dotazovaní shodli na vnímání Terezína jako koncentračního tábora (téměř polovina odpovědí). Zhruba pětina respondentů si pod slovem „Terezín“ vybavila židovské ghetto a národní památku, relativně nejméně lidí (13 %) si Terezín spojovalo s původním účelem, tedy pevností. Obyvatelé města si Terezín častěji než studenti spojují s židovským ghetttem a národní památkou.

Graf 7: Co Vás jako první napadne, když se řekne Terezín?⁸⁵

Otázka č. 5: V Terezíně byli shromažďováni:

Průzkum ukázal, že většina respondentů nemá základní znalosti, kdo vše „spadal“ pod nečistou rasu v Árijské zemi. 53 % dotazovaných uvedlo, že v Terezíně byli shromažďováni pouze Židé a Romové, 37 % si vybralo možnost, že zde byli všichni nevhodní bez rozdílu rasy a náboženského vyznání. Desetina dotazovaných uvedla přesně, že zde byli shromažďováni kromě Židů a Romů také Svědkové Jehovovi, homosexuálové a postižení lidé. Mezi devíti dotazovanými, jenž správně odpověděli, bylo 5 studentů z Německa, 1 student český a 3 obyvatelé Terezína.

⁸⁵ Autorka práce, vlastní šetření 2013

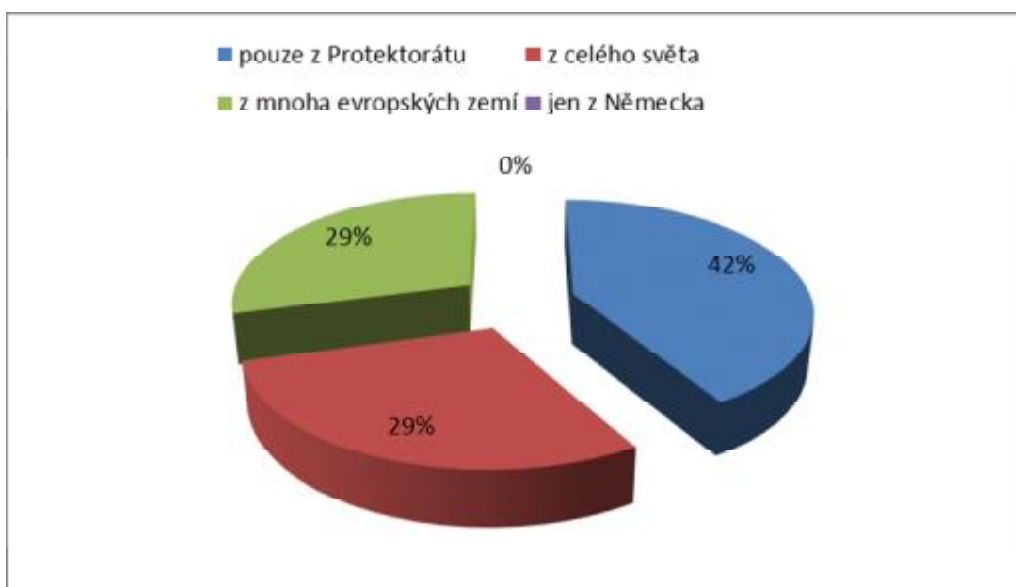
Graf 8: V Terezíně byli shromažďováni:⁸⁶

Otázka č. 6: V ghettu Terezín byli Židé pocházející z:

Jelikož je Památník Terezín od roku 1947 místem k uctění tisíců vězněných z různých států, byla další otázka založena na dotázání se, zda si respondenti uvědomují celosvětovost českého památníku.

Graf 9: V ghettu Terezín byli Židé pocházející z:⁸⁷

⁸⁶ Autorka práce, vlastní šetření 2013

⁸⁷ Autorka práce, vlastní šetření 2013

Necelá polovina (42 %) dotázaných se domnívala, že v Terezíně byli umístěni pouze lidé z Protektorátu. Správnou odpověď, že tam byli internováni lidé z mnoha zemí Evropy i odjinud, uvedli všichni studenti z Německa a více než 2/3 obyvatel Terezína a kolem 2/5 českých vysokoškoláků.

Otázka č. 7: V ghettu a Malé pevnosti Terezín zemřelo lidí v počtu kolem:

U této otázky jsou možnosti odpovědí zastoupeni velice podobně, tedy pouze asi třetina odpovědělo správně - počet kolem 30 tisíc. Přibližně stejný podíl uvedl možnost 50 tisíc. Přibližně šestina lidí zvolila možnosti 10 a 100 tisíc.

Graf 10: V ghettu a Malé pevnosti Terezín zemřelo lidí v počtu kolem:⁸⁸

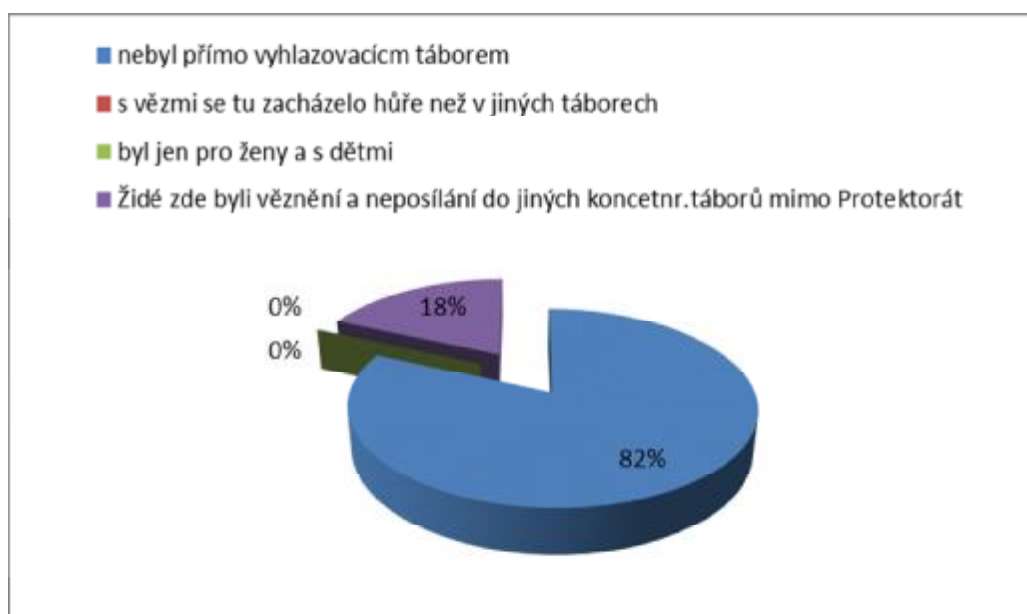

Otázka č. 8: Čím se lišil koncentrační tábor Terezín od jiných táborů v Evropě?

Z grafu je vidět, že Terezín sloužil pro většinu vězňů jako mezistanice před odesláním do vyhlazovacích táborů, si dotazovaní v naprosté většině uvědomují. Pouze 16 českých a 1 německý student vybrali odpověď, že Židé byli zde pouze věznění a neposíláni do jiných koncentračních táborů mimo Protektorát. Obyvatelé Terezína naopak zodpověděli všichni správně.

⁸⁸ Autorka práce, vlastní šetření 2013

Graf 11: Čím se lišil koncentrační tábor Terezín od jiných táborů v Evropě?⁸⁹

Otázka č. 9: Znáte nějaká další místa spojená s holocaustem? Pokud ano, jaká?

Na tuto otázku odpověděli všichni dotazovaní kladně. Nejčastěji byly uvedeny tábory Osvětim, Treblinka a Chelmno.

Němečtí studenti měli rozsáhlejší přehled, neboť zaznamenávali navíc ještě Bergen-Belsen, Buchenwald a Ravensbrück. Hlubší znalost těchto táborů je však logická, neboť všechny tři jsou na území Německa.

Oproti tomu je zde patrné, že obyvatelé Terezína tyto věci příliš neznají, neboť se otázka č. 9 netýkala přímo pevnosti. Obyvatelé Terezína uváděli zřídka více než jeden, dva tábory, obvykle Osvětim či Treblinku.

Otázka č. 10: Byl/a jste někdy v Terezíně, nebo na jiném podobném místě?

Ze všech dotázaných navštívila Památník Terezín zhruba polovina, v níž jsou ovšem všichni dotazovaní z města. Zbylí návštěvníci Památníku byli studenti z Čech. Z německých studentů nenavštívil Památník Terezín nikdo. Dále byl mezi českými studenty a obyvateli Terezína uveden koncentrační tábor Osvětim.

⁸⁹ Autorka práce, vlastní šetření 2013

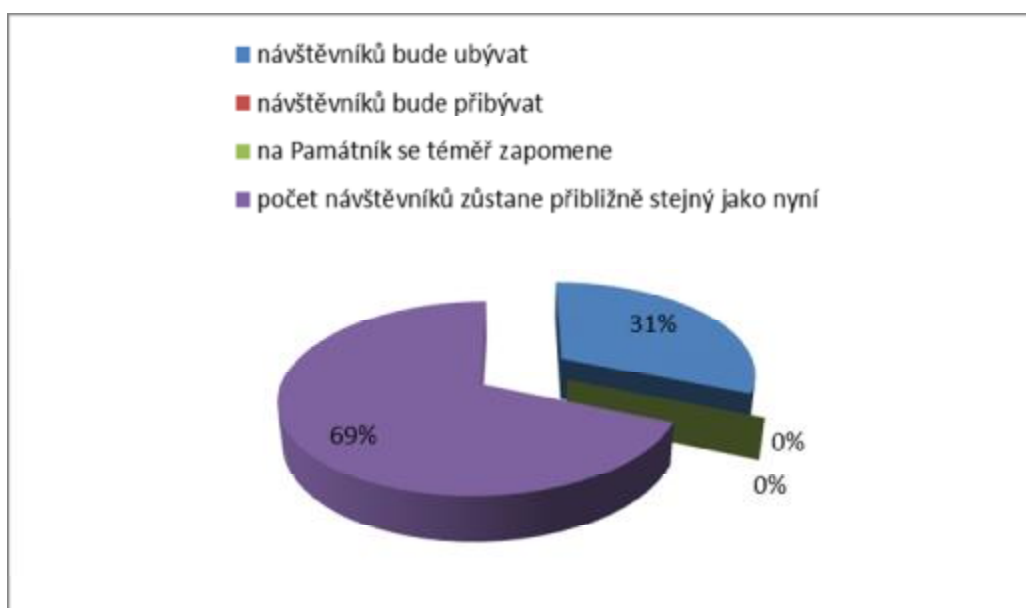
Otázka č. 11: Má podle Vás existence Památníku nějaký význam?

Téměř všichni respondenti se shodli, že Památník by měl mít funkci připomínkovou, tedy být důkazem utrpení tisíců nevinných.

Otázka č. 12: Co si myslíte, že se stane za 100 let, když už nebude na živu žádný pamětník?

Dvě třetiny dotázaných si myslí, že návštěvníků nebude ubývat ani přibývat. Třetina spíše předpokládá, že počet návštěvníků klesne.

Graf 12: Co si myslíte, že se stane za 100 let, když už nebude na živu žádný pamětník?⁹⁰

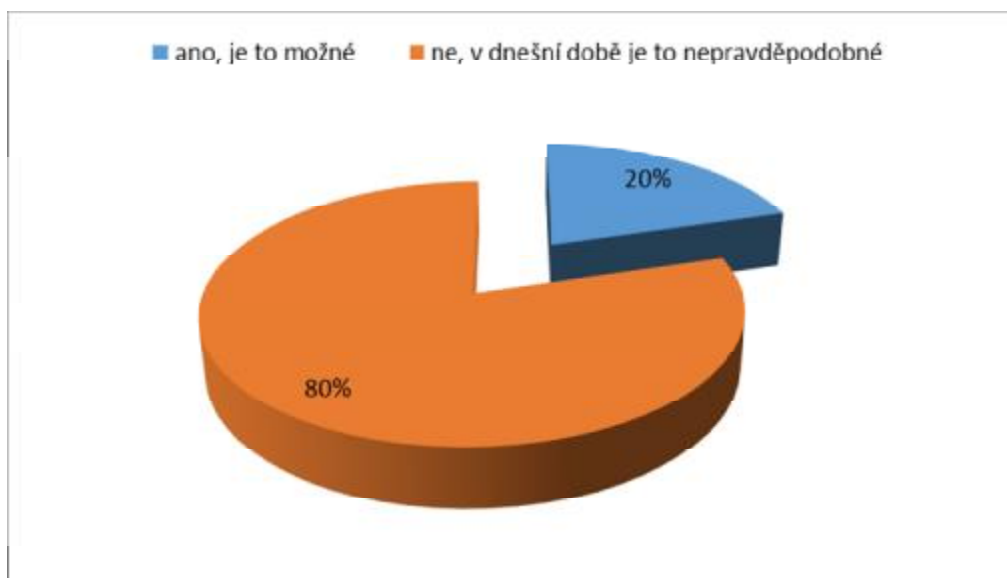

Otázka č. 13: Myslíte si, že se může něco podobného jako v Terezíně stát i dnes?

Památník Terezín má vedle uchování památky vyhaslých tisíce životů také být varováním dnešní, ale i budoucí generaci, co vše se může stát, pokud lidé nebudou hájit vlastní svobodu a práva a zároveň budou lhostejní k druhým. Tato otázka tedy měla za úkol zachytit vnímání nepochopitelných Hitlerových činů a jejich možný výskyt v době dnešní. Možnost opakování podobných událostí, k nimž došlo za druhé světové války, připustilo 20 % dotázaných.

⁹⁰ Autorka práce, vlastní šetření 2013

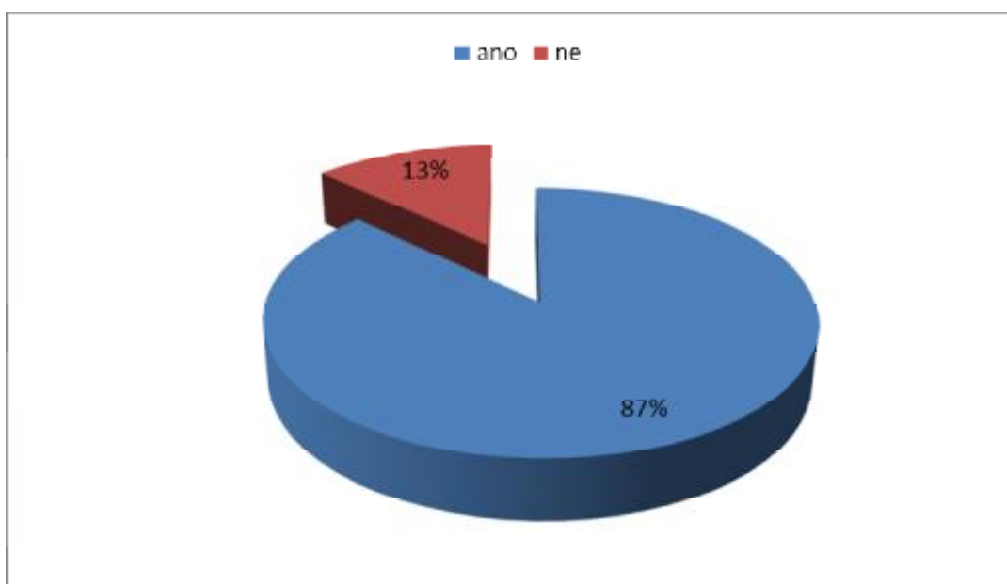
Graf 13: Myslíte si, že se může něco podobného jako v Terezíně stát i dnes?⁹¹

Otázka č. 14: Zajímá Vás tato problematika?

V terénním předvýzkumu se objevovaly názory, že holocaust je nepříjemné a nevhodné vzpomínání tragické části historie. Nicméně zájem o problematiku projevila výrazná většina (87 %) dotázaných.

Graf 14: Zajímá Vás tato problematika?⁹²

⁹¹ Autorka práce, vlastní šetření 2013

⁹² Autorka práce, vlastní šetření 2013

7.3 Diskuse

Na počátku terénního výzkumu byly hypotézy, které vedly k tvorbě dotazníku. Sběr dat prostřednictvím tohoto dotazníku měl potvrdit či vyvrátit předcházející hypotézy.

Hypotéza č. 1: Vzdělaní lidé – čeští studenti vysokých škol nemají i ve své vzdělanosti dostačující informace o holocaustu, přestože ve státě, kde žijí, mají jednu z unikátních historických institucí Památník Terezín.

Data získaná z dotazníku tuto hypotézu potvrzují. Studenti českých vysokých škol mají základní povědomí o pojmu holocaust, ale jen necelá polovina správně odpověděla na otázku, kdo byl v terezínském koncentračním táboru internován. Asi třetina českých studentů nevěděla ani to, že Terezín byl pro velkou většinu vězňů pouze přestupní stanicí do vyhlazovacích táborů. Zajímavým zjištěním bylo, že malá skupinka (zcela náhodně oslovených) německých studentů projevovala dobré znalosti. Získali je patrně ze škol, vlastní aktivní zájem o návštěvu Terezína (ale ani obdobných táborů na německém území) neprojevovali.

Hypotéza č. 2: Obyvatelé města Terezín budou vnímat část této historie jako velmi důležitou a o smutné minulosti jejich bydliště budu mít chvályhodný přehled.

Tato hypotéza se v zásadě potvrdila. Obyvatelé města Terezín opravdu „soucíí“ s místem, kde žijí. Už osobní setkání s nimi vyvolávalo dojem, že si uvědomují, kde žijí a co vše se zde odehrávalo před nimi. Dokonce byli nadšeni, že má stále někdo (z mladé generace) zájem o osud pevnosti Terezín za druhé světové války. Také ve věcných otázkách projevovali lepší znalosti než studenti. Častěji než studenti si také spojují Terezín s původním účelem (pevnost) a s národním památníkem.

Hypotéza č. 3: Lidé považují za potřebné připomínat holocaust a válečné události, přestože nepředpokládají, že by se podobné věci mohly opakovat.

Také tuto hypotézu průzkum spíše potvrdil. Takřka všichni dotazovaní se shodli v tom, že Památník by měl mít i nadále účel tyto události připomínat a většina lidí také předpokládá, že i v dalších desetiletích bude do terezínského památníků přicházet stejný počet lidí jako nyní, přestože přímí pamětníci války již takřka nežijí.

8 ROZHOVOR S TOU, KTERÁ PŘEŽILA

Skrze řádky diplomové práce byla zapsána nejbohatší slova dámy, které mne osobně ovlivnila na celý život. Nebylo překvapením, že při setkání s touto osobou byly ve vzduchu svírající tíha a žalostný pocit. Setkání s touto dámou tváří v tvář, pohled do jiskřivě modrých očí byl nepopsatelným zážitkem. Do očí, které viděly odcházet tatínka do plynové komory a které se ubránily Mengelovým pokusům. Ten pohled byl odevzdaně smutný, a přesto v něm byla cítit radost ze života, z dětí, vnoučat a každého nového dne.

8.1 Životopis

Paní Eva Zelená se narodila 15. června 1928 v Trutnově. Vyrůstala však v České Skalici. Její tatínek z tohoto města na východě Čech pocházel a její maminka se do Skalice přivdala z Prahy. Dědeček paní Evy založil v České Skalici firmu Reich, kde se vyráběla sypkovina, potahovina, zefíry, košiloviny, flanely, barchet, zástěroviny a damašky.

Paní Eva měla sestru, která byla o tři a půl roku mladší. Maminka byla vysokoškolsky vzdělaná, měla státnice ze tří jazyků a dětem se maximálně věnovala. Paní Eva dodnes vzpomíná na její procházky, na její vypravování a na čas, který jim se sestrou věnovala. Když už děvčata nemohla chodit za války do školy, učila je doma.

Do školy chodila paní Eva od roku 1934 do roku 1940, potom musela, jako Židovka, ze školy vystoupit. Na základě německých zákonů - norimberských o čistotě rasy, byli po předložení rodných listů až do pátého kolena všichni členové jejich rodiny uznáni stoprocentními Židy. Všechny příkazy a zákazy nakonec vyvrcholily transportem do Terezína, kam 14. prosince 1942 odešla s rodiči a sestrou z České Skalice přes Hradec Králové. Za brány Terezína vstoupili všichni společně 17. prosince 1942 a den za dnem tu přežívali přes dva roky. Až 18. května byli všichni deportováni na Východ – do koncentračního tábora Osvětim. Ten byl pro rodinu Zelených osudným a rozdělil tak navždy jejich životy. Paní Eva byla koncem června 1944 z Osvětimi transportována na práci do Hamburku. Maminka se sestrou odjely transportem na práci do Stutthofu u Gdaňska. Maminka zemřela brzy po příjezdu na zápal plic. Sestra Věra

zemřela na skvrnitý tyfus v lednu 1945 asi čtrnáct dní před osvobozením tábora. Tatínek paní Evy zůstal v Osvětimi a šel 9. až 10., někdo říká 10. až 11. června 1944 v Osvětimi do plynu. Z Hamburku šla paní Eva do koncentračního tábora Bergen-Belsen. Po osvobození tábora onemocněla a tři měsíce se v Německu léčila, než se mohla vrátit domů.⁹³ V té době nebyla však plnoletá, nikdo v jejím rodném městě, s ní nechtěl na úřadech jednat. Ujala se jí tak druhá sestřenice, která se také vrátila z koncentračního tábora. V prosinci 1945 se dala paní Eva dohromady s jejich bývalou služebnou. V roce 1948 jí bylo dvacet a vzali jí sirotčí důchod a továrnu, od které dostávala nějaké peníze, znárodnili. Poté neměla vůbec nic. Nemohla příležitost studovat, protože musela docházet do práce, aby byla z něčeho živa. Nakonec se stala zdravotní sestrou v Ústavu národního zdraví a přes dvacet let pracovala s dětmi v jeslích. V listopadu 1951 našla životního partnera a provdala se. I přes problémy s otěhotněním nakonec měla dvě děti. Dodnes žije paní Eva v České Skalici a je tak jednou z mála, jež hitlerovské pekla přežila a vyhrála tak nad spletitým osudem, který pro veškeré židovské obyvatelstvo němečtí nacisté připravili. V červnu 2008 oslavila tato dáma 80. narozeniny a tento rok se těší na své 85. výročí.⁹⁴

8.2 Rozhovor

Výtah přepisu rozhovoru s paní Evou Zelenou ze dne 18. května 2013 v České Skalici.

Já Vás budu Vás informovat o tom, co jsem já na vlastní kůži prožila, nebudu nic přikreslovat ani ubírat na vážnosti. Tak jak jsem to prožila, tak vám to řeknu.

Holocaust a jeho pojetí dnes

Mnoha lidem a zvláště mladým lidem nic holocaust neříká, protože těch x let za komunistického vedení se nesmělo o tomhle mluvit.

⁹³ Memory of Nations - Eva Zelená roz. Reichová (1928) - Životopis. *Memory of Nations* [online]. (c) 2000 - 2013 [cit. 2013-05-22]. Dostupné z:

http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/708/page/24?locale=sk_SK

⁹⁴ „Dyt' já jsem měla v pětáctýřicátým roce umřít“. *Memory of Nations* [online]. (c) 2000 - 2013 [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/708/recording/224-transcript.htm>

Počátky holocaustu na vlastní kůži

Neřeknu Vám, jak to šlo popořadě ty jejich zákazy vůči nám. Začalo to brzo po zřízení protektorátu, kdy byli Židi vylučováni v první řadě ze státních institucí zaměstnání a škol. Lékaři, úředníci ve státní službě. My děti, já jsem končila v červnu 1940 základní školní docházku, já mám pět obecných a první třídu měšťanky, dál jsem do školy nesměla chodit. To bylo od června 1940, kdy jsme měli zákaz navštěvovat školu. Ať to byli vysoké, střední nebo základní školy. Tak to šlo postupně dál ty zákazy. Nesměli jsme chodit do divadel, nesměli jsme chodit do kin, do muzeí, do lesa se nesmělo, na koupaliště. Nakupovat se smělo nejdříve dopoledne od 10 do 11 a odpoledne od 3 do 5, pak tu dopolední dobu nakupování zrušili a mohli jsme nakupovat pouze jen od třech hodin do pěti. A teď už to zase začalo být omezený. Židům se nesmělo prodávat tamto a toto. Nesměli jsme chodit za hranice katastru obce, nesměli jsme jezdit vlakem, nesměli jsme jezdit autobusem. Nejdříve se musely odevzdat rádio přijímače, dopravní prostředky, sportovní potřeby, lyže se musely odevzdat. Musely se odevzdat kožichy a kožešinové věci, vlněné věci. To postupně pokračovalo a pořád se to rozšiřovalo po celém území.

Povoláním k transportu – nevědomí do poslední chvíle?

My jsme věděli, že jdeme do Terezína (...) Oficiální zprávy žádné nebyly. Věděli jsme, že na nás řada přijde, jen jsme nevěděli kdy. Poněvadž oni to střídali všelijak. V první řadě šly transporty z Prahy, z Brna, z Ostravy, z těch velkých měst, kde jako potřebovali Němci, aby měli uvolněný byty. No a pak se to postupně zařazovalo i z venkova ty transporty. Že to bude stísněný, to se vědělo, protože Terezín v dobách mírových z první republiky měl maximálně sedm tisíc obyvatel i s armádou, která tam byla. To byl tak jako nejbližší pocit. A teď nás tam nahečmali, já jsem zažila 50, 60 tisíc taky. V Terezíně jste nenašla ne ulici, ale ani kout, kde byste byla sama chvíli. To byla absolutní ztráta nějakého soukromí, protože v takový místnosti, řekněme, 5 x 5 metrů bylo aspoň 12 lidí ubytováno. A to tam jako, měla jste vyměřený slabý dva čtvereční metry podlahy. A když to bylo, kde už se daly ty kavalce dřevěný, no tak tam jste měla ještě míň toho místa, protože na těch dvou čtverečních metrech bylo tři poschodový kavalce. Takže tam bylo třikrát tolik lidí. Každý už věděl, že se do toho transportu dostane. Tak se každý už na to chystal.

Útěk před Hitlerem

A kam utečete? Budete riskovat zase ještě životy dalších lidí, který by se vás eventuálně ujmulí a taky se takový případy staly. Jenomže těch, já nevím, 80 nebo kolik tisíc Židů tady bylo, kterých se tohle týkalo, ty si nikdo nevzal, víte? A do toho března 39 se mohlo i vystěhovat, kdyby bylo kam. Jenomže všechny státy, aby zase nenarušily to svoje hospodářství, tak mělo omezený počet přijímaných lidí. A teď jak Hitler postupně okupoval další státy evropský, tak tím se ta možnost vystěhování menšila, že?

Příprava na transport

Vydali určitý nařízení, co se smí a co se nesmí s sebou do Terezína brát. Byly zakázané peřiny, ale péřová deka prošívaná povolená byla. Tak jsme si museli nechat, peřiny jsme si museli nechat předělat na deku. Bylo dovoleno 50 kilo. V tom byla započítaná i váha zavazadla. No a tak jste si toho mnoho na těch 50 kilo nevzala. Teď jste, šly transporty v létě a v zimě...

Nikdo nevěděl, kdy bude válka končit, tak jste musela být připravená i na letní, i na zimní oblečení. V první řadě byly potřeba důkladný boty, to byl základ, taková první pomůcka, která pomohla k možnosti k přežití. Poněvadž nevěděla jste, do jakého prostředí jdete, kde budete, no. Tak jsme, nechala maminka ušít takový, no to si nechal dělat každý, něco jako jsou dneska spací pytle. No tak to bylo z takového hrubého plátna a ta spodní strana, která přišla na zemi, ta byla z nějakého impregnovaného materiálu. Poněvadž nikdo nevěděl, kde se utáboříte, kde budete ležet. Jestli třeba na louce na nějaký mokrý, no tak aby se vám hned to nepromáčelo, že? No, musela jste si teda sehnat nějaký zimní oblečení, nějaký letní oblečení. To letní nebylo celkem problém, ale to zimní spíš bylo. A teď taky něco abyste měla na doplnění, aspoň pro určitý čas, doplnit si tu stravu. Nevěděla jste, jak bude strava vypadat. Co vám dají.

Něco, co by vás zasytilo, abyste toho nemusela moc nést a přeci vás to zasytilo. To znamenalo, pekly se trvanlivý takový jako sušenky nebo co to bylo, aby to obsahovalo hodně tuku a hodně cukru, že jo. Balilo se do malých balíčků, já nevím, jestli po 20 nebo po kolika kostkách, kostkový cukr. No a všechno se muselo, víte, balit do malých rozměrů, když by vám to vykradli a oni to brali, co potřebovali, oni měli do vašich zavazadel přístup, mohli si vzít, co chtěli a to taky dělali velice rádi. No ale, aby vám nevzali všechno. Když budete mít kilovou krabici kostek a seberou vám ji, tak už víc

cukru nemáte. Když to máte, řekněme, do šesti, do deseti balíčků rozdělený, no tak nějaký ten balíček, poněvadž jste to měla rozstrkaný, měla jste to u té prošívaný deky, měla jste to v kufru, měla jste to v příručním zavazadle, který jste si nesla sama.

Ghetto Terezín

17. prosince jsme do Terezína přijeli, to jsme jeli ještě jako lidi, ve starých nemocničních vagonech. To jsme ještě v dobytčákách nejeli. Selekcce nebyla, akorát muži bydleli zvlášť a matky s dětmi byly taky zvlášť. Tatínek byl v těch hannoverských kasárnách, kde bydleli muži. My jsme zůstaly s maminkou v jednom domě. Když jsme přišli z práce odpoledne nebo k večeru, do osmý, do devíti hodin bylo možný se procházet po Terezíně, takže jsme mohly tatínka v kasárnách navštívit. I tatínek nás mohl na naší ubikaci navštívit, když potřeboval. Od 15 roků byla pracovní povinnost. Takže já jsem tam od 1.března 43, ano, jsem byla zařazená na práci do jedné skupiny na zahradu. Maminka dělala v té Kleiderkammer, co tam třídili ty textilie. Sestře bylo 11 roků... Takže chodila do tajné školy. V Terezíně jste žila ve stálým napětí, když byl vyhlášený transport, jestli se do něj dostanete nebo ne. Žádný soukromí nebylo a teďka si představte, Terezín bylo zařízení pro asi sedm tisíc lidí. A když vás tam dali desetkrát víc nebo skoro desetkrát víc, to znamená, že jste absolutně ani na to mytí nebyla sama. Vždycky někdo s vámi byl. Když jste se chtěla pořádně umýt, i když ve studený vodě, no tak jste měla možnost z toho ubytování v tom soukromým domě dojít do kasáren do té umývárny, kterou měli vojáci tam, a tam jste se teda mohla. Ale zase tam jste absolutně nebyla sama.

Musela jste si zvyknout, že prostě nebude nikdo pozorovat vás a nebudete pozorovat vy nikoho. Jestli se na vás někdo bude dívat, tak ať se dívá.

První únik před smrtí

Podle kartotéky vybírali do transportu. V lednu a v únoru šly transporty do Polska. My jsme tam taky měli být. Jenomže zase naštěstí dostala jsem střevní úplavici, takzvanou serezínku s vysokými horečkami, a jelikož kdyby zařazovali do transportu lidi nemocný, tak už by se čulo něco, že to není...Že to není pracovní transport, že. Tak jsme se dostali z transportu ven, poněvadž rodiny se tenkrát ještě nebouraly, nerozdělovaly,

no tak jsme se tím pádem udrželi až do toho poloviny května. Já jsem byla 17 měsíců v Terezíně. Od 17. prosince 42 do roku 44 do poloviny května.

Transport

Tenkrát to byly malý dobytčáky, dvouosý, ne tak velký, jako dneska jsou. No a zaplombovali vagon, to dlouho trvalo, než se těch tisíc lidí nevagónovalo. Zastrčili za námi do vagonu jeden kbelík s vodou, jeden kbelík na vykonání potřeby, no a starejte se, lidi, jak chcete. Ono se taky stalo, že sem tam někdo nějakou poznámku při transportu napsal do vagonu, jak ten vagon jel a když přijeli, než vystoupili, takže takový nějaký podezření. Ale co jste mohla dělat? Vždyť jste nic neměla? Rukama nikoho nezabijete, když to neumíte.

Koncentrační tábor Osvětim

V Osvětimi jsem byla jenom šest neděl, představte si. Tam to bylo čekání na smrt v Osvětimi. Šest neděl jsem si nemohla vyměnit žádný prádlo, šest neděl jsem se nemohla umýt ani ve studený vodě. O toaletním papíru jsme si mohli nechat akorát zdát, strava, pokud se to dalo stravou nazvat, byla jednou denně, nedostatečná.

Byla jsem tam jenom šest neděl. A teď si představte, že v takových podmínkách lidi žili půl roku a i dýl. To si neumíte představit, když nemáte toaletní papír, jdete na velkou, no tak co? Teď tam byly průjmy, kolikrát lidi ani na tu latrínu nedošli nebo nedoběhli. No, jak každý voněl. To byl každý protivný sám sobě, víte? V Osvětimi, tam jsem vlastně byla přes teplý dny. No teplý dny, v květnu tam bylo ve dne teplo a do rána když jsme spali, tak jsme na té dece měli jinovatku kolem úst, víte? Noci byly chladný. Dostali jsme takový barchetový spodní košile se širokými ramínky, barchetový spodní kalhoty s delšíma nohavicemi a dostali jsme takový šedivý vězeňský šaty s krátkým rukávem a boty. Ne boty do práce, tak, jak to měli tam na té haldě, tak co jim přišlo.

Odloučení od rodiny navždy

Udělali selekci. Nejdřív muži od 16 do 50 let a čekalo se, když se říkalo, že už odjedou, kam půjdou. Jestli jdou na rampu ke kolejím, k vagonům nebo jestli půjdou ke komorám plynovým. No a oni opravdu šli a byly tam vagony, to jsme viděli, že odjeli. Načež udělali druhou selekci pro ženy, taky od 16 do 50 let, ukázali svou lidskou tvář

v uvozovkách, řekli, že matky se můžou taky na práci přihlásit. Ale děti, že musejí zůstat v Osvětimi. No tak teda matky se dobrovolně žádná nehlásila snad, což je pochopitelný. Maminka by byla mohla se mnou jet, jí bylo 40, jenomže sestře bylo 13, tak byla moc mladá. Tak maminka zůstala s ní, když věděla, že ta půjde asi do plynu nebo se počítalo s tím, že kdo neodjede transportem, že půjde do plynu, zůstala se sestrou. Jenomže zase německá nepředvídatelnost, během 14 dnů udělali další selekci, do ní už sestra se vešla, tam už byla stará dost. Jenže nejeli jako my do Hamburku, ony jeli do Stutthoffu u Gdaňska. Maminka byla už cestou nemocná, měla horečku, tak když tam přijeli, tak řekli, kdo jako se necítí na práci, ať se přihlásí. Tak se přihlásila a víc ji nikdo neviděl. Sestra zemřela 14 dní před osvobozením stutthoffs kýho tábora na skvrnitý tyfus. A tatínek šel do plynu v Osvětimi, když se likvidoval tábor českých Židů a to bylo, říkají, někdo říká 9., 10. července 44, někdo říká 10., 11. Den nehraje žádnou roli, prostě táta zahynul při likvidaci toho rodinného tábora.

Otec s charakterem

Udělali selekci, muži od 16 do 50 let. Tátovi bylo už 51. Sestřenice byla jako písarka a tak tatínkovi říkala: já ti to zařídím, strejdo. To není žádná velká práce, když mám přístup ke kartotéce. No tak se udělá o dva roky mladší, o rok mladší a je to. Nejdřív s tím táta souhlasil, a když přišlo pak k čemu, tak říkal, nedělej to. Já bych třeba tou selekcí prošel a za mě by šel do plynu někdo mladší, zdravější, který by mohl přežít. No tak zůstal tam.

Hamburk

My jsme se dostali do Hamburku začátkem července, to jsme taky jeli kolik dní. V Hamburku jsme prošli třemi lágry. Dělali jsme tam, nejdřív jsme dělali na odklizovacích pracích, čistili jsme cihly z těch vybombardovaných domů. Pak jsem dělala ve velké továrně na zpracování ropy a výrobu nějakých olejů, Pak jsme dělali na výkopech, to bylo na předměstí Hamburku. A koncem března nebo v prvních dubnových dnech začali ty pracovní tábory v Hamburku rušit a odvezli nás do Bergen-Belsenu.

Nejtěžší dny v koncentračním táboře Bergen-Belsen

Tam byli i muži. A to byl tábor! Nejhorší, jakým jsem prošla. Přišli jsme do Bergen-Belsenu a za těch pár dní jsme jeden den stáli před těmi dráty tam. Jenže doktorka, naše doktorka vězeňkyně na to nějak přišla, že tam chybíme, tak vyšla ven, dostaly jsme každá pár facek od ní. Měla pravdu, fronta byla pár kroků od nás, celou dobu nás se snažila zachránit a my si sáhneme na život, když už můžeme být svobodné? Ale ono to nebylo k vydržení. To nebylo k vydržení. Zavedli nás na barák, podlaha tam byla, jak dřív byly z těch továrních škvár ty chodníky, jestli pamatujete, černý ještě byly, tak taková byla podlaha. Rozkaz sednout, stáhnout kolena k bradě, skrčit nohy, vedle další, před vámi další a tak jsme seděli ve dne v noci krom těch chvil, co jsme stáli apely. Jinak v baráku nic nebylo. Latrína byla až ke konci lágru, no a kdo měl průjem, tak byl rád, když pořídil utéct aspoň před barák. To nebylo k vydržení tam. No, a když přišli Angličani pak a přišel, dojel do lágru ten generál, nebo co to bylo, tak ten měl říct, že tou cestou, co po Německu šel, frontovou, že viděl už několik lágrů a hrůzu všelijakou, ale to, co vidí tam v Bergen-Belsenu, to ještě nikde neviděl. No a dneska tam jsou akorát hromadný hroby a zde odpočívá 800 mrtvých, zde odpočívá nebo zde je pohřbeno 1200 mrtvých, nic víc po nich nezůstalo. V tom Bergenbelsenu, tam nestačili lidi pohřbívat. Nevím, proč se museli vždycky mrtví svlíknout do naha. Vždycky mrtví byli nahý, ať to bylo, v Terezíně snad ne, ale v Osvětimi to bylo a v tom Bergenbelsenu taky. A tam to bylo v lese takhle, kousek stranou vod toho dění našeho v tom táboř, a mezi stromy byli ty mrtví narovnaný tak, jako když se pokácej stromy v lese a nařežou ty metrový polena a klade se to jedno vedle druhého a na sebe, tak takhle asi do výšky jednoho metru nebo možná ještě o něco výš byly nakladený mrtvoly. To jste nespočetala, kolik toho je. No. A když se blížila fronta, tak esesáci nařídili, že se musejí ty mrtví sklídit. No, tak vykopali někde na druhý straně lágru nějaký hromadný hrob a muži to měli, ty mrtví, uklízet. A teď si představte, v jaký kondici ty živí muži byli. Mrtvým na každou nohu, na každou ruku uvázali kus provazu, každý ten kus provazu držel jeden muž a toho mrtvého takhle táhli po zemi přes ten lágr k tomu hrobu. No oni by ho byli neunesli, přestože ty mrtví byli kost a kůže. Ale oni ty živí byli taky takoví, víte?

Zrůdnost nacistů

Když šlo komando na práci a dozorce pořídil během té pracovní doby vězně ubít, tak za to dostal ještě pochvalu a mimořádnou dovolenou ještě. Vždyť jednoho člověka zabil, to bylo vyznamenání. Lidský život neměl žádnou cenu, nemyslete si.

Byla tam vězenkyně ve vysokém stupni těhotenství. No tak jsme byli samozřejmě solidární. Vždycky nějaký místečko k sezení jsme jí tam upravili a tam jsme jí zašili. Tak nás hlídali a kryli. A ona potom porodila holčičku, říkali, že má. No a ten první den jsme ji slyšeli plakat, ona s námi na tom sále nebydlela, co my jsme bydleli. Pak už jsme holčičku neslyšeli, tak říkali, že holčička prostě nějak nepřežila.

Málokdy se stalo taky, že se vrátili aspoň dva z rodiny nebo celá rodina. Dokad' jste byla v Terezíně, tak ještě ta naděje byla. Ale pak už dál, to už bylo opravdu. Mám kamarádku, jsme stejně starý, v Terezíně jsme se poznaly a dělaly jsme spolu v jedné skupině na zahradě. Ona se udržela v Terezíně až do podzimku 44, když začaly, to bylo série asi 10 nebo 12 transportů, takzvaný likvidační. A ona se do toho jednoho transportu s maminkou a se sestrou dostala. Ona měla sestru tak starou jako já a tatínek, to už rodiny trhali, tatínek šel o tři dny dřív než ona s maminkou a se sestrou. No ale co oni přijeli do Osvětimi, tak tatínek už byl pryč. A oni měli už selekci přímo na rampě, jak vystoupili z vagonů. No, jí dal Mengele napravo, maminku se sestrou nalevo. Ona chtěla jít s nimi, on ji strčil zpátky na pravou stranu, a než to rozdělil, dovedl selekci do konce, tak už ty první šli do plynu, než se Marina dostala do lágru, tak maminka se sestrou už v obláčku plavala k nebi. Tak říkala, holka, já jsem se složila. Já jsem se sklápala. Já jsem povídala, já se ti nedivím, holka.

Druhý únik před smrtí

Když jsme dělali v té cementárně, tam s námi dělali čtyři sovětský válečný zajatci. A když ten, ten byl nejmladší, ten Jaša, když viděl, jaký mám boty, že už drží jenom silou vůle, tak sehnal někde nějaký dřeváky a dal mi je. Tak jsem pak měla dřeváky. No jo, jenže ty boty, než jsem ty dřeváky dostal, ty mě rozbily nohy. A já měla rozbitou patu až pomalu ke kosti. Tak jsem šla na revír, jak se říkalo nemocnici, myslela jsem si, kdyby mě doktorka nechala den, dva v klidu, že by se to aspoň trochu zatáhlo a bylo by to zas lepší. No ona mě to ošetřila, jak mohla nejlíp, ale vyhodila mě do práce.

Druhý den po poledni přijel nálet, bomba si našla náš lágr a trefila se zrovna do nemocnice. Takže tím, že mě doktorka vyrazila, tak mě zachránila život. Asi to mělo být.

Pocity nicoty

Vše vás přivádělo k různým myšlenkám, poněvadž takový tmavý hustý dým a takový zápach zvláštní z toho spalovaného masa a těch kostí, to bylo ve vzduchu ve dne v noci, víte?

Ty okolnosti vás taky přimějí k tomu, že otupíte, víte? Já vám řeknu jedno, ať jste v jakým chcete srabu, tělesně, fyzicky se z toho vyhrabete dost brzo. Ale to psychický, to duševní, to vás bude pronásledovat, co živa budete. Co živa budete. Já jsem kolikrát už přišla na to, říkala jsem si, tak tohle už, a ono pak přijde nějaký článek někde v novinách nebo něco slyšíte v televizi, rádiu, a ono se vám to, z hloubi někde se vám to vyhrne navrch. To jsou takový až neskutečný věci.

Když jste si našla přítele, někoho, lepší se to snášelo. Otupíte a je vám to úplně fuk. Jestli ta bomba spadne vedle vás nebo přímo na vás, je vám to jedno. A jen si říkáte, jen houšť a větší kapky. Když mě to zabije, bude dřív konec toho utrpení. Vono to nebylo nic lehkého. Ať jsme dělali, kde jsme dělali, žádná lehká práce to nebyla.

Osvobození a návrat domů

Nevím, zda to byl antisemitismus. Ale aby mě vítali jako vítězku, to nebylo. Já jsem přišla domů, dům byl zavřený, respektive dům se přestavoval uvnitř na rodinnou školu. Já jsem nenašla doma ani postel, ani deku, nic. A přišla jsem domů v srpnu v 45. roce. Měla jsem nárok na sirotčí důchod, ten jsem dostala vyřízený až v lednu v 46. Nikdo se nestaral, jestli mám peníze na nějaký živobytí, jestli mám z čeho být živa. No. Já jsem doma nenašla ani postel, nic, nábytek všechen byl pryč, všechno zařízení bylo pryč. Akorát v kuchyni byl koš a bedna a v tom bylo nějaký nádobí složený, to bylo všecko, co tam bylo. A nevítili mě nijak.

Byla jsem také na doléčení a to byla bývalá něco jako rodinná, hospodyňská škola. Mělo to krásnou velkou zahradu kolem budovy a byla to velká budova patrová. Tam byla, jak park to bylo, víte, a tam co jsem já byla v přízemku v místnosti, to byla velikánská místnost, tam nás bylo asi 12, a z místnosti uprostřed t dlouhý jedné stěny byly dveře a dva nebo tři schody dolů na zahradu. A před těmi dveřmi byly dvě

velikánský lípy. A když bylo pěkně, to už bylo v červnu, a lípy kvetly, a když bylo ráno po vizitě, byly tam dvě řádové sestry na celou budovu a jeden zřízenec. Tak ta sestra, co měla ten přízemek na starosti a ten zřízenec mě i s postelí vynesli ven a já jsem celý den ležela pod těma lípami krásně v polostínu. A ten zřízenec vždycky říkal, víš, Evičko, Evchen mě říkal, kdybys neměla ty velký oči, tak v té posteli nebude nic vidět. A ta sestřička byla taky hodná. Už byla starší, 40 roků, možná i víc. A řádová to byla. Ta mě vždycky aspoň jednou, dvakrát za týden vzala dolů do sklepa, tam byla vana a vykoukala mě.

Návrat do temných táborů

Já vám řeknu pravdu, já jsem byla v Terezíně asi třikrát. Jednou jsem tam byla dost brzo po válce, zase se ty vzpomínky vyhrnuly, víte? Byla jsem v Bergenbelsenu. Ale do Osvětimi jsem ještě nenabrala sílu a už ji nenaberu. To je příliš živý, víte? Tatínek tam zůstal, ani v tom Stutthoffu jsem nebyla.

Já to vidím, víte, ty mraky toho černého dýmu a cítím ještě dnes takový zvláštní nasládlý pach z toho spalovaného masa a těch kostí a toho všeho. Ty lidi neměli žádnou chuť k životu. Každý jenom čekal, kdy ten den přijde, kdy tam skončím taky. Ale taky kolik lidí skončilo v drátech. Je to dobrá škola, je to výborná škola do života, víte, ale zapomenout se to nedá. A dlouho jsem nemohla o tom nikomu nic říct, dlouho ne. Když si představíte, že tam umíralo denně taky 150 lidí.

Význam Památníku Terezín

Význam Památník má. Protože ten, kdo to založil, si jistě představoval a myslel si, že to přinese nějaký poučení lidem. Tomu věřím. Jenže bohužel lidi se dneska dávají jinou cestou a jiný hodnoty mají dneska pro život, než byly. Nepoznali nic zlého, víte? Celkem že dneska jsou nějaký lidi bez práce a že tím trpí třeba i rodina. Ale když se vžijete do toho osudu těch lidí, vždyť to byli třeba i lidi dost zámožný, měli vzdělání, měli i určitý majetky, pak přijdou o všechno a ještě se přitom musejí bát o život svůj, i své blízké, to je strašný zlom, víte? Když někdo něco vyvede a je za odsouzený, no tak se řekne, no tak proved to a to, bylo to špatný, musí si za to něco odpykat. Ale ty lidi ve většině případů neudělali nic špatného. Dyť naopak prospívali celý lidský společnosti. Dyť mezi těma lidmi byli vědci, umělci, lékaři světových jmen. Já nevím, jak bych vám

to všechno vyjmenovala, víte? A pak když tam chodili hladoví a otrhaný a špinavý a, to si nezaslouží, ty lidi. Vždyť oni pro to lidstvo něco udělali.

Holocaust i dnes?

Já doufám, že se tohle už nestane, víte? Ale vidím, že lidi jsou nepoučitelný. A že si vždycky nějakou záminku najdou, aby mohli nějakou kalamitu vyvolat. A přitom stačí takový tsunami nebo zemětřesení a příroda si s námi poradí sama.

Vzkaz naslouchajícím

Co bych řekla? Ať si všichni uvědomí, že jsme na svět přišli kvůli něčemu užitečnému, ať si uvědomí, že lidský život není dlouhý. Do 20, do 25 let nejste ničím. Jste dítě, jste žák různých škol. Učíte se řemeslu nebo studujete, abyste tomu národu i světu třeba dali něco k lepšímu. No, potom do těch 50-60 let pracujete, abyste měl prostředky k životu, no a pak si zasloužíte snad pár roků klidného života. Ale tím, že lidi bojují, že válčí, tím ještě nic lepšího světu neprokázali. Tak ať lidi trochu přemýšlejí. Já bych dala zlepšovák těm vůdcům, když mají málo a chtějí mít víc. Ať si najdou nějaký hlubší potok a přes ten potok si dají prkno a na tom prkně ať se ty dva potentáti tlučou. Který spadne do vody, prohrál. A nemusí trpět spousta tisíc a milionů lidí, kteří za nic nemohli. Vždyť ty lidi si jistě válku nepřáli a nepřejí.

Válka je hrozná. Válka všechno zničí. Zničí rodiny, víte, a to je nejhorší, že se ty svazky lidský přetrhají a už je ani kolikrát není možný znova spojit. Ty děti za to nemůžou a jak přijdou k tomu, že přijdou o rodiče a potom ten život prožívají všelijak? Já jsem asi cvok, víte, já to přiznávám, já jsem cvok, já skončím v Havlíčkovém Brodě.

Já nemůžu v tom všem moc přemýšlet. Ale opravdu lidský život není dlouhý, není dlouhý. A uteče rychle. A rok je hnedka pryč.

Říkám, já mám k mrtvým cit, a vzpomínám, ale když budu 200 roků živa, tak já svým rodičům ani svíčku, ani kytičku na hrobu nedám, protože nevím, kde je jejich popel vysypaný.

Víte, kdyby nebyla válka, já bych asi taky byla něco jiného. Já jsem byla zručná na ruční práce a tak bych asi tatínkovi v továrně pomáhala, pravděpodobně bych nějakou umělecko-průmyslovou školu dělala. No jo, no. Takový je osud, no. A já jsem po válce teda vždycky jsem toužila pracovat s dětma, u dětí, tak to se mě splnilo...

ZÁVĚR

Má diplomová práce *Duch mrtvého Terezína očima živých* si všímá tématu, které není patrně na našich školách běžné. Možná právě proto byla napsána, protože věci, které se odehrály v „civilizovaném“ dvacátém století, vlastně před několika desetiletími, a které se už dnes naprosto vymykají lidské představivosti, by se připomínat měly.

Vybrala jsem si toto téma, přestože psát smutná historická fakta, vyčíslit miliony vyhaslých životů, zaznamenat tragické příběhy a dívat se tváří v tvář do očí, které tuto hrůzu viděly a zažily, bylo pro mne mnohdy obtížné.

Přesto však práce byla napsána, dotazníky vyplněny a pravdivý příběh vyslyšen. Jak jsem již v úvodu poznamenala, cílem této práce nebylo „neprocítěné“ shrnutí historie holocaustu druhé světové války na našem území. Snaha byla dostat se skrze autobiografické příběhy přeživších do, byť tragického, období 40. let, za ostatné dráty, pocítit strach a nejistotu na vlastní kůži. Jelikož jsem studentem vysoké školy a předchozí setkání s touto problematikou nebylo podle mého názoru dostačující, rozhodla jsem se zaměřit na vnímání této skutečnosti z pohledu studentů. Jelikož ale tato historie nezasahuje jen do minulosti české, ale je celosvětová, bylo zahrnuto do respondentů alespoň několik studentů vysokých škol německých. Německých z jednoho prostého důvodu – ke zjištění, jak je líčena tragédie ve školách, odkud pocházel strůjce myšlenky holocaustu Adolf Hitler, či cítí jakýsi pocit viny, studu, nebo převažuje tabuizace tématu.

Terezín viděn očima živých tedy znamenalo, že vedle nepopsatelného setkání s dámou, co Terezín a jiné koncentrační tábory přežila, bylo uskutečněno terénní šetření formou dotazníkového výzkumu v období únor/březen 2013 mezi studenty vysokých škol ČR a SRN a obyvateli Terezína. Výzkum měl zjistit jaké tyto cílové skupiny – rozlišné zejména bydlištěm, mají povědomí o tom, co se v Terezíně odehrávalo během druhé světové války, jak jsou jejich informace dostatečné, jaký k tomu všemu mají postoj a jak vnímají Památník Terezín.

Dotazník byl sestaven cíleně od obecných otázek problematiky celosvětového holocaustu až po specifické otázky zaměřené přímo na ghetto Terezín. V průzkumu se ukázalo, že ani vysokoškolští studenti neznají příliš detailně historické události, i když alespoň verbálně se o problematiku holocaustu zajímají. Doplňujícím zajímavým

přínosem byly odpovědi německých studentů, kteří měli o problematice antisemitismu druhé světové války hlubší znalosti ze škol, avšak o to menší osobní zájem o holocaust. Naopak obyvatelé Terezína jejich místo bydliště ctí a uvědomují si jeho charakter. Znají jeho nacistickou historii, avšak detailnějším povědomím o holocaustu nepřecházejí hranice České republiky.

Dotazníkový průzkum byl doplněn rozhovorem s Evou Zelenou, jež zavzpomínala na tragickou minulost. Osobní setkání s přímou účastnicí událostí v terezínském koncentračním táboře bylo pro mne silným zážitkem a přínosem jak pro mne, tak tvorbu diplomové práce.

Téma holocaustu by zasluhovalo větší pozornost jak ve školním prostředí, tak v životech všech, nezávisle na věku, pohlaví, či národnosti. Česká republika byla místem násilí a nelidského chování, což by se mělo připomínat a nenechat v zapomnění. Pro tento účel byl již v roce 1945 vybudován Památník Terezín, nicméně z dotazníkového šetření bylo zjištěno, že „kde není žalobce, není soudce“. Tedy Památník sám není schopen předat své poselství dalším generacím, nýbrž lidé o sobě musejí být vedeni k poznání antisemitistických činů. Tematika holocaustu by měla být upozorněním na tragickou historii, jež právě Terezín s rozsáhlými expozicemi nabízí.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství*. 1. vyd. souboru. Brno: Barrister & Principal, 2006-2007. 3 sv. ISBN 80-7364-024-4

BENEŠOVÁ, Miroslava, Vojtěch, BLODIG, a Ludmila CHLÁDKOVÁ. *Terezín: místa utrpení a vzdoru*. Vyd. 6., přeprac. Praha: Naše vojsko, 1997. 77 s. ISBN 80-206-0518-5

BERNSTEIN, J. Richard. *Radical evil*. 1. vyd. Malden: Polity Press, 2002, 289 s. ISBN 978-0-7456-7

HITLER, Adolf. *Mein Kampf*. Přel. Slavomír Michalčík. Pohořelice: Otakar II., 2000, 507 s. ISBN 80-86355-26-8

HUGHES, Mathew a Chris MANN. *Hitlerovo Německo*. Praha: Columbus, 2002, 224 s. ISBN 80-7249-123-7

CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. 1. vyd. Praha: V ráji, 2005. 54 s. ISBN 80-86758-18-4.

KNOPP, Guido a [z německého originálu přeložil Vladimír ČADSKÝ]. *Holokaust: zločin proti lidstvu*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2008. ISBN 978-802-4910-758

KUDRNÁČOVÁ, Nikol. *Oběti koncentračních táborů a mravní integrita*. Hradec Králové: Filosofická fakulta, Universita Hradec Králové, 2011, 83s. Bakalářská práce

KULIŠOVÁ, Táňa. *Malá pevnost Terezín: národní hřbitov - ghetto*. 10. vyd. Praha: Naše vojsko, 1964. 91, [2] s. Dokumenty. Edice SPB; Sv. 120.

KULIŠOVÁ, Táňa, Karel, LAGUS a Josef POLÁK. *Terezín*. Praha: Naše vojsko, 196. 115 s. ISBN 28/52-032-67

LAGUS, Karel a Josef, POLÁK. *Město za mřížemi*. Vyd. 2., V nakl. Baset 1. Praha: Baset, 2006. 294 s., [48] s. obr. příl. ISBN 80-7340-088-X

MESSADIÉ, Gerald. *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století*. Vyd. 1. Překlad Hana Müllerová. Praha: Práh, 2000, 317 s. ISBN 80-725-2038-5

MUNK, Jan. *60 let památníku Terezín*. 1. vydání. Terezín: Oswald, 2007. 70 s.

Památník Terezín: Výroční zpráva 2012. Terezín: Památník Terezín, 2013. 47s.

PAVLÁT Leo (ed.). *Židé – dějiny a kultura*. 4. vyd. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, 160 s. ISBN 978-80-86889-59-7

VOTOČEK, Otakar a Zdeňka KOSKOVÁ. *Terezín*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1980, 286 s.

Seznam použitých internetových zdrojů

1. list Janův 4. *Bibleserver.cz* [online]. © 2013 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.bibleserver.com/text/B21/1.%20list%20Jan%C5%AFv4>

2. list Petrův 1. *Bibleserver.cz* [online]. © 2013 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.bibleserver.com/text/CEP/2.%20list%20Petr%C5%AFv1>

Často kladené otázky o holocaustu. *Holocaust.cz* [online]. 7.8.2011 [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/faqs>

„Dyť já jsem měla v pětačtyřicátém roce umřít“. *Memory of Nations* [online]. (c) 2000 - 2013 [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/708/recording/224-transcript.htm>

EU se potýká s nárůstem antisemitismu | Evropa dnes | Evropská unie - portál o EU | EurActiv.cz. *Evropská unie - portál o EU | EurActiv.cz* [online]. © 2004-2013 [cit. 2013-06-12]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/evropa-dnes0/clanek/eu-se-potyka-s-narustem-antisemitismu-007361>

Expozice památníku : Památník Terezín. *Město Památník Terezín : Informační středisko, Jak se k nám dostanete, Historie města, Zajímavosti v okolí, Fotogalerie* [online]. © 2013 [cit. 2013-05-04]. Dostupné z: <http://www.mesto-terezin.cz/expozice-pamatniku.php>

Holocaust Photos | holocaust pictures | holocaust:. *Photo and image hosting, free photo galleries, photo editing:* [online]. © 2013 [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://www.holocaustpictures.org/pictures/holocaust-pictures/holocaust.jpg.html>

Holocaust survivor visits Baton Rouge students. *WBRZ-TV Channel 2 Baton Rouge, LA* [online]. © 2013 [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://www.wbrz.com/news/holocaust-survivor-visits-baton-rouge-students>

Holocaust-mass-grave-1.jpg Photo by christpollard11. *Photo and image hosting, free photo galleries, photo editing:* [online]. © 2013 [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://s277.photobucket.com/user/christpollard11/media/holocaust-mass-grave-1.jpg.html>

Chronologie dějin holocaustu - holocaust.cz. *Holocaust.cz* [online]. 9. 10. 2012 [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz/history/chronologie>

Interests. *Předehra* [online]. 2011 [cit. 2013-05-26]. Dostupné z: <http://www.druhasvetovavalka.nazory.cz/goring.htm>

Výlet do bývalého koncentračního tábora Terezín. *Private Cars - osobní auta s řidiči, Praha, ČR, Evropa* [online]. © 2009 [cit. 2013-05-17]. Dostupné z: <http://www.private-cars.cz/terezin.htm>

Konstantin von Neurath (2.2.1873 – 14.8.1956): První Hitlerův protektor pro Čechy a Moravu. *ŽivotopisyOnline.cz* [online]. © 2013 [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <http://zivotopisyonline.cz/konstantin-von-neurath-221873-1481956-prvni-hitleruv-protektor-pro-cechy-a-moravu/>

Kultura - holocaust.cz. *Holocaust.cz* [online]. 26. 9. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: http://www.holocaust.cz/cz/history/jew/czech/terezin/terezin_culture

Memory of Nations - Eva Zelená roz. Reichová (1928) - Životopis. *Memory of Nations* [online]. (c) 2000 - 2013 [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/708/page/24?locale=sk_SK

Moderní-Dějiny.cz | Město Terezín a Pevnost Terezín připravily prohlídky podzemních chodeb. *Moderní-Dějiny.cz* [online]. © 2009 - 2013 [cit. 2013-04-19]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/mesto-terezin-a-pevnost-terezin-pripravily-prohlidky-podzemnich-chodeb/>

Nemoci a umírání - holocaust.cz. *Holocaust.cz* [online]. 7.8.2001 [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: http://www.holocaust.cz/cz/history/jew/czech/terezin/terezin_ill
Kultura - holocaust.cz. *Holocaust.cz* [online]. 26. 9. 2011 [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: http://www.holocaust.cz/cz/history/jew/czech/terezin/terezin_culture

Němci.2.světová válka - Waffen SS v protektorátu Čechy a Morava. *Němci.2.světová válka* [online]. © 2013 [cit. 2013-04-14]. Dostupné z: <http://www.nemci-2ww.estranky.cz/clanky/waffen-ss-v-protektoratu-cechy-a-morava.html>

Osvobození « Památník Terezín. *Památník Terezín* [online]. 2010 [cit. 2013-05-08]. Dostupné z: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/historie-sbirky-a-vyzkum/historie/osvobozeni>

Page 2 « Židovský hřbitov s krematoriem « Památník Terezín. *Památník Terezín* [online]. 2010 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/fotogalerie-2/zidovsky-hrbitov-s-krematoriem?nggpage=2>

Propagandistická funkce Terezína - holocaust.cz. *Holocaust.cz* [online]. 26. 9. 2011 [cit. 2013-05-04]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/czech/terezin/terezin3>

Remembering the Holocaust — Holocaust Survivor Shows Tattoo — History.com Photo Galleries. *History.com — History Made Every Day — American & World History* [online]. © 1996-2013 [cit. 2013-05-08]. Dostupné z: <http://www.history.com/photos/remembering-the-holocaust/photo8>

STEM - Středisko empirických výzkumů. Vztahy občanů ČR k různým národům. *STEM - Středisko empirických výzkumů* [online]. © 2013 [cit. 2013-06-12]. Dostupné z: <http://www.stem.cz/clanek/2446>

The Holocaust Was Far Worse than Previously Assumed.: *Free Downloads Encyclopedia* [online]. © 2001 - 2013 [cit. 2013-03-17]. Dostupné z: <http://news.softpedia.com/news/The-Holocaust-Was-Far-Worse-than-Previously-Assumed-334051.shtml>

VIDEO: Vzpomínka na oběti holocaustu na náměstí Míru. *Metropol - Televize plná Prahy* [online]. © 2013 [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.metropol.cz/zpravy/z-prahy/video-vzpominka-na-obeti-holocaustu-na-namesti-miru/>

Výlet do bývalého koncentračního tábora Terezín. *Private Cars - osobní auta s řidiči, Praha, ČR, Evropa* [online]. © 2009 [cit. 2013-05-17]. Dostupné z: <http://www.private-cars.cz/terezin.htm>

Yellow Star : Center for Holocaust & Genocide Studies. *Twin Cities - University of Minnesota* [online]. © 2009 [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: <http://www.chgs.umn.edu/histories/minnesotans/oertelt/images6.html>

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

Obrázek 1-4: Nejtypičtější symboly a výjevy holocaustu.....	14
Obrázek 5: Davidova hvězda.....	21
Obrázek 6: Pevnost Terezín.....	25
Obrázek 7: Brána do terezínského ghetta.....	25
Obrázek 8: Číselné tetování – vzpomínka na vždy.....	43
Obrázek 9: Židovský hřbitov Terezín	46
Obrázek 10: Národní hřbitov Terezín	46

Seznam tabulek

Tabulka 1: Přehled národností deportovaných do Terezína	35
Tabulka 2: Rozložení dotazovaných dle místa bydliště.....	51

Seznam grafů

Graf 1: Návštěvnost v Malé pevnosti Terezín	47
Graf 2: Návštěvnost Muzea ghetta a Magdenburských kasáren.....	47
Graf 3: Návštěvnost Památníku Terezín za rok 2012	48
Graf 4: Co pro Vás znamená termín holocaust?.....	52
Graf 5: Co pro Vás znamená termín antisemitismus?.....	53
Graf 6: Slyšeli jste někdy o tzv. popírání holocaustu?.....	53
Graf 7: Co Vás jako první napadne, když se řekne Terezín?	54
Graf 8: V Terezíně byli shromažďováni:	55
Graf 9: V ghettu Terezín byli Židé pocházející z:	55
Graf 10: V ghettu a Malé pevnosti Terezín zemřelo lidí v počtu kolem:.....	56
Graf 11: Čím se lišil koncentrační tábor Terezín od jiných táborů v Evropě?.....	57
Graf 12: Co si myslíte, že se stane za 100 let, když už nebude na živu žádný pamětník?.....	58

Graf 13: Myslíte si, že se může něco podobného jako v Terezíně stát i dnes?	59
Graf 14: Zajímá Vás tato problematika?	59

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Dotazník	I
Příloha B – Přepis rozhovoru s Evou Zelenou	IV
Příloha C - Chronologie dějin holocaustu	XXXVI
Příloha D – Seznam a kategorizace koncentračních zařízení.....	XXXIX

Příloha A – Dotazník

DOTAZNÍK – DUCH MRTVÉHO TEREZÍNA OČIMA ŽIVÝCH

Jak vnímáte historickou tragédii holocaust a s ním spjatý Památník Terezín?

Vážení respondenti, tento dotazník je anonymní a bude sloužit ke zpracování mé diplomové práce na téma *Duch mrtvého Terezína očima živých*. Děkuji všem, kteří věnovali svůj čas tomuto dotazníku.

Má diplomová práce nese jméno Duch mrtvého očima živých. Jak je z názvu patrné, mé ohnisko pozornosti je právě v dnešní době – jak je Pevnost Terezín vnímána po více než 70 letech od tragické události holocaustu.

1) Co pro Vás znamená termín holocaust?

- a) pronásledování a hromadné vyvražďování Židů a dalších etnických a náboženských skupin prováděné nacistickým Německem za druhé světové války
- b) shromažďování Židů v koncentračních táborech
- c) nadřazenost Němců nad židovským národem

2) Co pro Vás znamená termín antisemitismus?

- a) vyvražďování židovského národa
- b) hnutí odmítající pronásledování Židů
- c) nenávisť vůči Židům

3) Slyšeli jste někdy o tzv. popírání holocaustu?

ANO x NE

4) Co Vás jako první napadne, když se řekne Terezín?

- a) národní památka
- b) koncentrační tábor
- c) pevnost
- d) židovské ghetto

5) V Terezíně byli shromažďováni:

- a) pouze Židé
- b) pouze Židé a Romové
- c) všichni bez rozdílu rasy a náboženského vyznání
- d) kromě Židů a Romů také Svědkové Jehovovi, homosexuálové a postižení lidé

6) V ghettu byli Židé pocházející:

- a) pouze z Protektorátu
- b) z celého světa
- c) z mnoha evropských zemí
- d) jen z Německa

7) V ghettu a Malé pevnosti Terezín zemřelo lidí v počtu kolem:

- a) 10 000
- b) 30000
- c) 50 000
- d) 100 000

8) Čím se lišil koncentrační tábor Terezín od jiných táborů v Evropě?

- a) nebyl přímo vyhlazovacím táborem
- b) s vězni se tu zacházelo hůře než v jiných táborech
- c) byl jen pro ženy s dětmi
- d) Židé zde byli vězněni a neposíláni do jiných koncentračních táborů mimo Protektorát

9) Znáte nějaká další místa spojená s holocaustem? Pokud ano, jaká?

- a) ne
- b) ano:

10) Byl/a jste někdy v Terezíně nebo na jiném podobném místě?

- a) ano, přímo v Terezíně
- b) ano, jinde – kde konkrétně:
- c) ne, nezajímá mě to
- d) ne, ale rád/a bych se tam podíval/a. Proč?

11) Má podle Vás existence Památníku Terezín nějaký význam?

- a) ano. Jaký:
- b) ne

12) Co si myslíte, že se s Památníkem Terezín stane za 100 let, kdy už nebude naživu žádný pamětník?

- a) návštěvníků bude ubývat
- b) návštěvníků bude přibývat
- c) na Památník se téměř zapomene
- d) počet návštěvníků zůstane přibližně stejný, jako je teď

13) Myslíte si, že se může něco podobného jako v Terezíně stát i dnes?

- a) ne, v dnešní době je to nepravděpodobné
- b) ano, je to možné

14) Zajímá Vás tato problematika?

- a) ano
- b) ne

15) Vaše pohlaví

Muž x Žena

16) Bydliště:

- a) ČR (kromě Terezína)
- b) Terezín
- c) Německo

Příloha B – Přepis rozhovoru s paní Evou Zelenou

Autorka: Myslíte si, že se problematice holocaustu věnuje v dnešní době dostatek času?

Eva Zelená: Ono to mnoha lidem a zvláště mladým lidem nic neříká, protože těch x let za komunistického vedení se nesmělo o tomhle mluvit. Já sama mám takovou záležitost, nebo jak bych to nazvala: Mám dceru, dnes jí je 58 roků, takže chodila do školy za minulého režimu komunistického. A když byla asi v sedmé či osmé třídě, tak přišla domů s velkým nadšením, poněvadž to bylo v těch květnových dnech. Paní učitelka, tenkrát soudružka učitelka, jí vypravovala o těch dnech osvobození. Jak nás osvobodila sovětská armáda. Já proti sovětské armádě nic nemám, já oceňuji vše, to co udělali. Ale nesmí se zapomínat taky na druhou stánku. Já jsem se vracela sice až v srpnu 1945, poněvadž po osvobození jsem těžce onemocněla a tři měsíce mě dávali v Německu do pořádku v nemocnici, než mě uznali za transportu schopnou domů. Já jsem jela domů přes Plzeň. V té Plzni byla americká armáda, tam jsem americký vojáky viděla. Tam jsem vlastně poznala první černochoy – co sloužili v americké armádě. A když dcera přišla s tím nadšením, tak jsem jí řekla: holčičko, ono to tak pravda úplně není. Ono kus Čech osvobodili Američani. A ona pak při příští hodině to učitelce vysvětlila, že paní učitelka je neinformována správně a spravedlivě. A byl velký problém, dostala poznámku do žákovské knížky, dostala pětku a poznámku, že to tak není, že se držela osnov, řekla. Ať se drží osnov, ale já jsem proto, že se má říkat pravda lidem.

Ona ta naše anabáze začala po březnu 39 roku, když ten zbytek Čechy a Moravy obsadila německá armáda. Udělali z toho Protektorát Čechy a Moravy a hned zavedli Norimberské zákony na ochranu a čistotu židovské rasy. Tím vlastně tady začala ta naše anabáze.

Já Vás budu Vás informovat o tom, co jsem já na vlastní kůži prožila, nebudu nic přikreslovat ani ubírat na vážnosti. Tak jak jsem to prožila, tak vám to řeknu.

Autorka: Tedy úplně od začátku. Kdy jste začali pociťovat hitlerovské antisemitistické smýšlení?

Eva Zelená: Neřeknu Vám, jak to šlo popořadě ty jejich zákazy vůči nám, ale řeknu vám to. Začalo to brzo po zřízení protektorátu, kdy byli Židi vylučováni v první řadě ze státních institucí zaměstnání a škol. Lékaři, úředníci ve státní službě. My děti, já jsem končila v červnu 1940 základní školní docházku, já mám pět obecných a první třídu měšťanky, dál jsem do školy nesměla chodit. To bylo od června 1940, kdy jsme měli zákaz navštěvovat školu. Ať to byli vysoké, střední nebo základní školy. Tak to šlo postupně dál ty zákazy. Nesměli jsme chodit do divadel, nesměli jsme chodit do kin, do muzeí, do lesa se nesmělo, na koupaliště. Nakupovat se smělo nejdříve dopoledne od 10 do 11 a odpoledne od 3 do 5, pak tu dopolední dobu nakupování zrušili a mohli jsme nakupovat pouze jen od třech hodin do pěti. A teď už to zase začalo být omezený. Židům se nesmělo prodávat tamto a toto. Nesměli jsme chodit za hranice katastru obce, nesměli jsme jezdit vlakem, nesměli jsme jezdit autobusem. Nejdříve se musely odevzdat rádio přijímače, dopravní prostředky, sportovní potřeby, lyže se musely odevzdat. Musely se odevzdat kožichy a kožešinové věci, vlněné věci. To postupně pokračovalo a pořád se to rozšiřovalo po celém území.

Autorka: A to vše jste prožívala v České Skalici?

Eva Zelená: Ano, ano. Já jsem až do 14.prosince 1942 žila ve Skalici. 14.prosince 42 přišla řada na nás, na Královehradecký kraj a ve dvou transportech jsme šli do Terezína. První, 650 nás bylo v transportu, a něco přes 500 nás bylo v druhém transportu Královehradeckého kraje.

Autorka: Do té doby jste netušili, co transport znamená? Kam lidé odjíždějí a proč?

Eva Zelená: My jsme věděli, že jdeme do Terezína. Totiž takhle to bylo. Transporty Židů začaly v 41. roce, ale to byly transporty z Prahy převážně a ty šly do Polska do Lodže, do Lidsmanstadtu. To bylo asi šest transportů. Pak udělali tu schůzi ve Wannsee. A tak to bylo předtím ještě něco. Poněvadž ten Terezín byl určený jako ghetto pro Židy od listopadu 41 tam šly první transporty. Nejdřív šel ten AK transport, AK1, AK2. Ti měli zřídit ubytování pro ty židovský vězně tam. No ale hnedka po tom AK1 brzo šel první transport z Prahy.

Autorka: A vy jste něco tušili, co se tam bude dít. Měli jste nějaké zprávy od transportovaných, jak to tam vypadá?

Eva Zelená: Oficiální zprávy žádné nebyly.

Autorka: Zpočátku museli Židé z Terezína psát pohledy nebo i psali domů lživé pohledy a dopisy, že jak se tam mají dobře. Jaký jste měla pocit před transportem?

Eva Zelená: No ten stísněný pocit z neznáma byl, protože věděli jsme, že na nás řada přijde, jen jsme nevěděli kdy. Poněvadž oni to střídali všelijak. V první řadě šly transporty z Prahy, z Brna, z Ostravy, z těch velkých měst, kde jako potřebovali Němci, aby měli uvolněný byty. No a pak se to postupně zařazovalo i z venkova ty transporty. Že to bude stísněný, to se vědělo, protože Terezín v dobách mírových z první republiky měl maximálně sedm tisíc obyvatel i s armádou, která tam byla. To byl tak jako nejbližší pocit. A teď nás tam nahečmali, já jsem zažila 50, 60 tisíc taky. To byl ruch, víte, že Václavský náměstí za pravého poledne bylo klidný místo proti tomu, co. V Terezíně jste nenašla ne ulici, ale ani kout, kde byste byla sama chvíli. To byla absolutní ztráta nějakého soukromí, protože v takový místnosti, řekněme, 5 x 5 metrů bylo aspoň 12 lidí ubytováno. A to tam jako, měla jste vyměřený slabý dva čtvereční metry podlahy. A když to bylo, kde už se daly ty kavalce dřevěný, no tak tam jste měla ještě míň toho místa, protože na těch dvou čtverečních metrech bylo tři poschodový kavalce. Takže tam bylo třikrát tolik lidí. Každý už věděl, že se do toho transportu dostane. Tak se každý už na to chystal.

Autorka: A byl tady někdo, kdo by se připravoval do transportu nenastoupit nebo nějak utéct?

Eva Zelená: A kam utečete? Budete riskovat zase ještě životy dalších lidí, který by se vás eventuelně ujmuli a taky se takový případy staly. Jenomže těch, já nevím, 80 nebo kolik tisíc Židů tady bylo, kterých se tohle týkalo, ty si nikdo nevzal, víte? A do toho března 39 se mohlo i vystěhovat, kdyby bylo kam. Jenomže všechny státy, aby zase

nenarušily to svoje hospodářství, tak mělo omezený počet přijímaných lidí. A teď jak Hitler postupně okupoval další státy evropský, tak tím se ta možnost vystěhování menšila, že?

Vydali určitý nařízení, co se smí a co se nesmí s sebou do Terezína brát. Byly zakázané peřiny, ale péřová deka prošívaná povolená byla. Tak jsme si museli nechat, peřiny jsme si museli nechat předělat na deku. Bylo dovoleno 50 kilo. V tom byla započítaná i váha zavazadla. No a tak jste si toho mnoho na těch 50 kilo nevzala. Teď jste, šly transporty v létě a v zimě...

Nikdo nevěděl, kdy bude válka končit, tak jste musela být připravená i na letní, i na zimní oblečení. V první řadě byly potřeba důkladný boty, to byl základ, taková první pomůcka, která pomohla k možnosti k přežití. Poněvadž nevěděla jste, do jakého prostředí jdete, kde budete, no. Tak jsme, nechala maminka ušít takový, no to si nechal dělat každý, něco jako jsou dneska spací pytle. No tak to bylo z takového hrubého plátna a ta spodní strana, která přišla na zemi, ta byla z nějakého impregnovaného materiálu. Poněvadž nikdo nevěděl, kde se utáboříte, kde budete ležet. Jestli třeba na louce na nějaký mokrý, no tak aby se vám hned to nepromáčelo, že? No, musela jste si teda sehnat nějaký zimní oblečení, nějaký letní oblečení. To letní nebylo celkem problém, ale to zimní spíš bylo. A teď taky něco abyste měla na doplnění, aspoň pro určitý čas, doplnit si tu stravu. Nevěděla jste, jak bude strava vypadat. Co vám dají.

Něco, co by vás zasytilo, abyste toho nemusela moc nést a přeci vás to zasytilo. To znamenalo, pekly se trvanlivý takový jako sušenky nebo co to bylo, aby to obsahovalo hodně tuku a hodně cukru, že jo. Balilo se do malých balíčků, já nevím, jestli po 20 nebo po kolika kostkách, kostkový cukr. No a všechno se muselo, víte, balit do malých rozměrů, když by vám to vykradli a oni to brali, co potřebovali, oni měli do vašich zavazadel přístup, mohli si vzít, co chtěli a to taky dělali velice rádi. No ale, aby vám nevzali všechno. Když budete mít kilovou krabici kostek a seberou vám ji, tak už víc cukru nemáte. Když to máte, řekněme, do šesti, do deseti balíčků rozdělený, no tak nějaký ten balíček, poněvadž jste to měla rozstrkaný, měla jste to u té prošívaný deky, měla jste to v kufru, měla jste to v příručním zavazadle, který jste si nesla sama. Tyhle velký zavazadla, o to se vám starali. Tady nám to odvezl jeden povozník na nádraží a v Hradci už velká zavazadla odvezli do šlojsky. A v Terezíně taky jakbysmet.

Autorka: A v Terezíně vám vše vrátili?

Eva Zelená: Vraceli, ano, prohlídli je, co potřebovali, si vzali za vhodný si vzít, tak si z toho vybrali a vzali a zbytek s tím kufrem vám vrátili. Ale teď šly transporty v době Heydrichiády. No tak ty kufry nedostali. To bylo za trest za Heydricha...

My jsme tam přišli 17. prosince, do Terezína jsme přijeli, to jsme jeli ještě jako lidi, ve starých nemocničních vagonech jsme jeli. To jsme ještě v dobytčákách nejeli.

Autorka: A tam jste šli furt všichni ještě pohromadě, tam nebyla žádná selekce, nic?

Eva Zelená: Selekcce nebyla, akorát muži bydleli zvlášť a matky s dětmi byly taky zvlášť. Ty, co byli ty sirotci, polosirotci, ty bydleli v těch Hajmech. Nebo i děti, který tam měly rodiče a když bylo místo, tak šly taky do Hajm.

Autorka: Takže když jste přijeli do toho Terezína, tak tam jenom vám dali místo, kde budete přebývat podle toho, jak jste přijeli? Tam to nijak nerozdělovali?

Eva Zelená: Rozdělovali, poněvadž my jsme tam přijeli, to už byl Terezín plně obsazený, víte? A tak kde se uvolnilo nějaký místo v těch domech nebo v kasárnách, tak tam prostě vás dali. Muži, který byli práce schopný, ty bydleli v těch hanoverských kasárnách, ženy v hamburských a drážďanských převážně, no a v těch blocích domů. My jsme se dostali po první noci, to jsme byli v takzvaný Šlojsce, když jsme tam přijeli, to byly kasárna podmokelský. Tam byla prohlídka těch příručních zavazadel, jestli si nevezete něco, co by se vám nehodilo a jim by se to hodilo. Tam jsme tu první noc byli. Pak jsme museli uvolnit ty kasárna, poněvadž se čekal další transport z Berlína a druhý hradecký transport se čekal. No a tak nás ubytovali na půdě v pivovaře v Terezíně.

Autorka: To jste byli ještě celá rodina pohromadě?

Eva Zelená: Tatínek byl v těch hannoverských kasárnách, kde bydleli muži. My jsme zůstaly s maminkou tři místa v jednom domě. Tam jsme bydlely, abych vám nelhala, do roku 43, nějak na podzim. Vedle magdeburských kasáren postavili dva dřevěný baráky,

jeden ten barák sloužil pro vojenskou výrobu, štěpila se tam slída pro vojenský účely. A ten druhý barák byl zařízený pro mladší ženy s dětma. A tak jsme se dostaly tam s maminkou.

Autorka: A tatínka jste normálně vídaly?

Eva Zelená: Jo. Když jsme přišli z práce odpoledne nebo k večeru, do osmý, do devíti hodin bylo možný se procházet po Terezíně, takže jsme se, a mohly jsme i tatínka v kasárnách navštívit. I tatínek nás mohl na naši ubikaci navštívit, když potřeboval. Od 15 roků byla pracovní povinnost. Takže já jsem tam od 1. března 43, ano, jsem byla zařazená na práci do jedné skupiny na zahradu. No a ty zahrady byly zřízený převážně na Šancích. A ty Šance už byly mimo ghetto. To se chodilo z ghetta ven, víte? No, výhoda jediná byla, že jsme neměli žádný německý dozor nad sebou, že náš vedoucí byl Žid a ten si nás odved z toho ranního nástupu, šli jsme přes tu závoru, kde byli český četníci, těm von musel nahlásit a svou občanskou legitimaci musel předložit, kolik kusů odvádí. A když jsme šli zase z práce domů, tak jsme se zas tam museli zastavit a von zas musel těm četníkům nahlásit, a voni to museli zapisovat, že, s kolika kusy se vrací zpátky do ghetta.

Pracovních příležitostí bylo poměrně dost, víte? Jednak se pracovalo pro chod ghetta, byly zřízený ty společný kuchyně, že jo, a byly zařízený jakýsi nemocnice. No a byly zařízený takzvaná kleiderkammer, to byla prostě v těch, no v těch vnějším takovým jako, byla to stavba, ale nebyly to kasárna úplně a něco, co ke kasárnám patřilo. A tam byla ta kleiderkammer, prostě tam se třídily ty zabavený věci, víte? To, co bylo pěkný, první a druhá jakost, to se posílalo do Německa jako, těm vybombardovaným Němcům to mělo sloužit jako pomoc. No a to, co už se nedalo poslat do Německa, to jste si mohla za ghetto geld koupit v krámě. Takže byly nějaký krámy zřízený. No vono to už bylo vlastně v té době, kdy se jednalo vo to, že přijede ta komise Mezinárodního Červeného kříže. To se strašně protahovalo, strašně to trvalo přes rok, než jim povolili vstup. To už my jsme byli pryč. Ve 44. roce někdy v létě v červnu nebo jak tam prý byli. To už my jsme byli pryč. My jsme šli v polovině května. A tak aby se ukázalo světu, když Hitler daroval Židům město...

Tak se zřídila se kavárna, postavil se takový altán na náměstí, který předtím bylo pro Židy uzavřený, tam se nesmělo, my jsme mohli jenom po té ulici, takhle co šla přes to náměstí, tam jsme směli chodit. No a kavárna, altán, pak bylo nějaký zařízení pro ty menší děti, bylo zřízený. A krámy byly. Mohla jste si tam koupit boty, mohla jste si tam koupit šaty, mohla jste si tam koupit i nějaký potraviny. To bylo výhodný, víte? To zas byl Tagesbefel, to byl denní rozkaz, který každý Hauseltester dostal, a tam bylo vypsáno, který transport je na řadě na co. Psát domů, mohli jsme, dostali jsme korespondenční lístky. Zas to bylo, nemohla jste napsat, co jste chtěla.

Psalo se německy, 30 slov, hůlkovým písmem a mohla jste psát vo sobě, já mohla psát o sobě vám, ale o třetí osobě už ne. No to bylo všecko a to šlo, vono to trvalo já nevím jak dlouho, než to dorazilo k adresátovi, protože to šlo přes Berlín přes nějakou kontrolu. To se všecko kontrolovalo. No tak to trvalo dlouho, že jo. No. Jenomže díky českým četníkům zas byla taková ilegální pošta.

Já jsem dělala na zahradě. Víte, to byla dřina. Dyt' nám bylo kolik, 15-16 roků? Všecko se dělalo ručně. To se muselo ten trávník, co byl na těch Šancích, ten se musel zryt. To nebyla lehká práce rýt. My jsme byli vlastně ještě děti, že jo. A už podvyživený taky. No. Voda se musela tahat, mezi Šancemi tek

Potok, nebo jestli to bylo uměle nějak naháněný, ta voda, tam jsme nabírali vodu. Jednak jsme měli takovou tu loutnu, jak se v tom vozila močůvka taky na pole, ležatý sud velký. No a do toho jsme lili vodu, až to bylo plný a to jsme zas museli sami strkat, že jo. A teďka se to přivezlo pod ty Šance a teď jste to v konvích musela tahat nahoru na ty Šance, kde ta zahrada byla. No. Muselo se vykopávat, sázet. No tak to sázení nebylo, ale ty, to tahání těch konví, to bylo dost těžký. A to nebylo za půl hodinky odbytý.

Autorka: A co dělaly maminka s mladší sestrou?

Eva Zelená: Maminka dělala v té Kleiderkammer, co tam třídili ty textilie, to dělala maminka. No a sestře bylo 11 roků... Takže chodila do tajné školy.

Přes den byla v tom Kinderheimu, kde se učili, pokud se to dalo učením, poněvadž nic k tomu učení nebylo. Když jste sehnala kousek papíru a kousek tužky, tak to byl velký poklad. No, tak se tam děti ty opatrovnice, učitelky se snažily, že jo, no ale

všecko mohly jenom vykládat výkladem, že jo, a za pomoci prstů, za pomoci teda těch nouzových věcí. Objevily se tam i nějaký knížky, takže se dětem pohádky a různý takový ty dětský knížky předčítaly, ale to muselo být tajný. Jedno dítě stálo před barákem, druhý stálo na schodišti, no, a hlídalo se. A když se objevila šedozeleň uniforma, tak echo. A když esesák než přišel, tak už všecko bylo uklizený a děti seděly a buď zpívaly, nebo opatrovnice jim vypravovala něco a bylo to. No, všecko bylo trestný, víte, všecko bylo trestný.

Autorka: A jak vypadaly tresty, pokud se něco porušilo? Sebrali vám příděl potravin nebo zakázali vycházky?

Eva Zelená: No, podívejte, když to mělo, že to mělo potrestat všechny, tak byla třeba Hausšpere.

To znamenalo, že jste nesměla vycházet z domu, řekněme už v sedm, v osm hodin večer, a do rána zas asi do těch šesti, sedmi hodin, když se nastupovalo do práce, že jo. No, žádné procházky, že byste se ten den nebo dva dni, tři dni sešla s rodičem na té ulici tam nebo někde jinde. No a taky se snížily nějaký ty dávky potravin, to taky bylo. Nebo byla Lichtšpere, nesměla jste rozsvítit. No. Nebo řekněme v zimě vod těch šesti hodin, vod sedmi hodin už se nesmělo na ubikacích svítit. No, to záleželo na tom, jak se...

Autorka: A jak jste vnímala nacisty v táboře? Byli všichni stejně smýšlející nebo se vám třeba někdo snažil pomoci?

Eva Zelená: Podívejte, my jsme s těma esesáky nepřišli nijak moc do styku. Tam byl esesák, který řídil traktor, a ten traktor vlastně vozil všecko, co přišlo vagony jednak pro výrobu SS, která byla v Terezíně, jednak pro ghetto, že jo, dováželo se uhlí, dováželo se nějaký dřevo, ať to byly prkna, ať to byly už části těch domků dřevěných, dováželo se ledacos. No a to se muselo do Terezína nějak dopravit. Dyt' vlak do Terezína nejezdil. Až vod 43. roku vod června. A když dostavěli tu vlečky, že? No a u toho teda esesáci byli. No ale zase bylo takzvaná spedice, že jo, to už byli muži zase práce schopný poměrně mladý, který vykládali ty vagony a dováželi to do Terezína, do ghetta. No a zas honem, honem, honem aby to bylo. No jo, jenomže ted' šly transporty na východ a

do těch transportů zařazovali, jak to šlo. No a tak ten esesák jeden řek, takhle to nejde, že prostě ty zapracovaný vždycky ztratil a zase přišli lidi, který nebyli ani třeba zvyklý s tou lopatou nebo tak nějak dělat manuálně, že? No tak to udělali tak, že prostě bylo určitý počet lidí, kteří byli v té spedici zaměstnaný a ty byli takzvaně před transporty chráněný. No a teď byly určitý ty pracovní odvětví, který taky byly chráněný před transporty. My jsme taky nějaký čas byli z těch zahrad chráněný. A bylo tam i hospodářství. Tam se objevily ovečky z Lidic, který se tam po okolí pásly. No a tak ty, který s těma ovečkami měli co dělat, taky byli chráněný. Tam bylo celý hospodářství. No ale to bylo hospodářství pro esesáky, ne pro nás. No. Tam se chovali králíci. My jsme akorát měli do zahrady ten hnůj králíci, jiného nic. No poněvadž jsme tam měli taky paňníky, že jo a do paňníků byl potřeba hnůj.

Ono nebylo radno se s esesáky sejít. Jako ten esesák když přijel do Terezína a ono mu to bylo fuk. On klidně vjel do toho množství lidu třeba až na chodník a jestli někoho porazil, zranil nebo přejel, to mu bylo fuk. A nic se mu nestalo. On nebyl za to nijak trestaný. No. A co by si ty esesáci špinili s nimi ruce? No tak vyhlášený transport tisíc lidí na východ, no, tak to předali té židovské samosprávě, vy si to vyberte, koho chcete, oni akorát určili, kolik může být Židů z Německa a z Rakouska do toho transportu zařazeno, a jinak jim to bylo fuk. No. A to se měnilo. Jeden čas byly chráněný před transportem rodiny, který měly děti do dvou let. Ty byly chráněný. Pak se to zas otočilo a přednostně šli ty...

Autorka: Takže vy jste nevěděli, kdy na Vás přijde řada na transport z Terezína na Východ?

Eva Zelená: A v Terezíně jste žila ve stálým napětí, když byl vyhlášený transport, jestli se do něj dostanete nebo ne.

Podle kartotéky to vybírali. Teďka záleželo na tom, koho vybrali, jestli je zdravý nebo nemocný. My jsme přišli teda do toho, do 17. prosince jsme přišli do Terezína a v lednu a v únoru šly, já nevím tři nebo kolik transportů do Polska. Jenže naše, a měli jsme v tom transportu taky být, v jednom. No, jenomže zas naštěstí dostala jsem střevní úplavici, takzvanou serezínku s vysokými horečkami, no a jelikož kdyby zařazovali do transportu lidi nemocný, tak už by se čulo něco, že to není...Že to není pracovní

transport, že. No. Tak jsme se dostali z transportu ven, poněvadž rodiny se tenkrát ještě nebouraly, nerozdělovaly, no tak jsme se, a tím pádem jsme se udrželi až do toho poloviny května.

Autorka: Co teda nastalo, když měl přijít ten transport na východ?

Eva Zelená: No, když šel transport na východ, tak vám večír doručili takový proužek papíru, tam jste měl napsáno, kam se máte dostavit, v kolik hodin, co si můžete vzít s sebou, že jo. Jenomže to, mohla jste si vzít všechno, co jste si do Terezína přivezla, pokud jste to nespotřebovala nebo vám někdo něco neukrad. Poněvadž se kradlo, všude se kradlo. No a s těma zavazadly jste se v tu určenou dobu musela dostavit. Tam vás zase sepsali, že jo, zkontrolovali, jestli jste se dostavila, když jste byla vyzvaná k nástupu, no a ...

Autorka: A to jste taky nevěděli, kam jedete a proč tam jedete? Pracovní tábory jste si mysleli, že to je něco jako Terezín, ale někde jinde, dalo by se říci?

Eva Zelená: Oni vám nikdy neřekli, kam jedete, proč tam jedete. Jo, když jsme šli z Osvětimi potom do Hamburku, tak jsme věděli, že jedem na práci, to jsme věděli. No. Taky z Osvětimi byly dvě cesty, víte? Když jste se nedostala do transportu na práci, no tak byla cesta ještě přes plynovou komoru a přes krematorium. Jiná cesta nevedla. Leda že byste dostala nějakou nemoc, kterou jste nezdolala a zdolala vás ta nemoc a zemřela jste víceméně přirozenou cestou nepřirozeně. Protože tam opravdu už byli lidi vyhublý na kost a kůži. No, dneska to je výročí, co jsme přijeli do Osvětimi. Do Arbeitslageru Birkenau bei Neuberun, oficiálně.

Autorka: A tam jste přijeli všichni čtyři, celá rodina ještě? A tam už vás rozdělili?

Eva Zelená: Tam nás ještě nerozdělili, no rozdělili tím, že zas muži bydleli zvlášť a ženy s dětma taky byly zvlášť, že. Ale zas po apelu jsme se mohli sejít na té Lagestrasse, kde se mohl setkávat. No a o tom trestání víte? Trestalo se všechno možný. Když někdo si stěžoval, že mu ukradli příděl chleba a šlo to před soud, tak se to trestalo.

A to byly ale i závažnější, byly tresty. Ze začátku se šlo do, byl transport na Malou pevnost za trest. A tam bylo teda horší jednání se Židy než v ghettu. No a potom to udělali tak, že udělali vězení v Terezíně v ghettu. A ten, kdo se provinil a jeho rodina byli přednostně zařazeni do transportu na východ.

Já jsem byla 17 měsíců v Terezíně. Od prosince, od 17. prosince 42 do roku 44 do poloviny května.

Nevěděli jsme dost dlouho, kam jedem. Nakýblovali nás do dobytčích vagonů v Terezíně, naše zavazadla malý i velký, já nevím kolik lidu. Tenkrát to byly malý ty dobytčáky, dvouosý, ne tak velký, jako dneska jsou. No a zaplombovali vagon, to dlouho trvalo, než se těch tisíc lidí nevagónovalo. Zastrčili za námi do vagonu jeden kbelík s vodou, jeden kbelík na vykonání potřeby, no a starejte se, lidí, jak chcete.

Autorka: Takže dalo by se říci, že do toho transportu na východ jste ještě nějakým způsobem žili jako lidé, že jste měli aspoň nějaký příděl jídla, kde spát, přestože namačkaní v tom Terezíně, ale furt s vámi nebylo úplně zacházeno tak, jak v tom transportu na východ a pak už v té Osvětimi?

Eva Zelená: Víte, vono už jenom ten přechod z domova do ghetta byla strašná změna. Strašná změna. Vono...

Žádný soukromí nebylo a teďka si představte, Terezín bylo zařízení pro asi sedm tisíc lidí. A když vás tam dali desetkrát víc nebo skoro desetkrát víc, to znamená, že jste absolutně ani na to mytí nebyla sama. Vždycky někdo s vámi byl. Když jste se chtěla pořádně umýt, i když ve studený vodě, no tak jste měla možnost z toho ubytování v tom soukromým domě dojít do kasáren do té umývárny, kterou měli vojáci tam, a tam jste se teda mohla. Ale zase tam jste absolutně nebyla sama.

Musela jste si zvyknout, že prostě nebude nikdo pozorovat vás a nebudete pozorovat vy nikoho. Jestli se na vás někdo bude dívat, tak ať se dívá, no.

Lékařská péče? Minimální, protože i když, tak ten doktor prakticky neměl nic nebo skoro nic, čím by vás mohl nějakým způsobem léčit. Já jsem, tam nejenom, že byla fůra lidí, tam bylo fůra hmyzu. Já pamatuju, že jsem si jednou ráno otevřela ten spací pytel, poněvadž tam bylo neskonale množství blech, a já jsem jenom 32 blech při tom jednom otevření toho spacího pytle, jsem zabila. Kolik jich odskákal a zachránilo

si život, to jsem nespočetala. Byly tam štěnice, taky nespočetný počet. Byly tam vši. Taky jsem jednou vši chytla. A to byly vlasový vši. To jsem zmákla a víc jsem je neměla. Až pak nakonec války v Bergenbelsenu, tam jsme měli vši, ale šatní vši. No a to teda bylo. To ne, že my jsme měli vši, tam měly vši nás, víte? A nebyla voda, nebylo mýdlo, nebylo nic a ty vešky se dobře, poněvadž byly v teple, který potřebovaly k svému vývinu, no tak se tam rozmnožily, během několika dní jsme byli zavšivený, jak zákon káže. No a dostala jsem impetigo z těch blech. No. Tak jsem s tím musela, poněvadž toho bylo tolik, měla jsem nohy, že jsem měla nohy v kotníkách tak tlustý, jako v lýtkách, to byly jak sloupy ty nohy, jak to bylo zpychlý, tak jsem s tím musela jít k doktoru, ke kožnímu, že jo. Byli jsme určený do drážďanských kasáren, tam byli dva doktoři na té ambulanci, tam jsem teda šla a on mě to ošetřil. No. Všecky ty stroupky musel strhat, aby mohl vyčistit ty dolíky. No, pak to tím, to je ajatin nebo jak se to jmenuje, ta náhrada jódu, tak něčím takovým mě to natřel, no a zavázal mě to. Měla jsem štěstí u pana doktora, von mě na to zavázání nohou dal svoje látkový obinadla. Jinak se to dávaly ty papírový. No copak vám papírový obinadlo na noze pomohlo?

Tak jsem měla ještě ve 44. v lednu, jsem se nějak trochu řízla doma, když jsem si krájela krajíce chleba do práce, a měla jsem tady takový, něco jako záděra to bylo, ani to nekrvácelo. No ale jak jsme dělali, jak jsme zakládali paňníky, tam mě tam, tak se mě to sebralo. A posledního ledna mě to museli řezat, protože už jsem nevydržela bolestí. Celý únor se mě to hojilo.

Autorka: Jak dlouho jste byla v Osvětimi?

Eva Zelená: V Osvětimi jenom šest neděl, představte si. Tam to bylo čekání na smrt v Osvětimi. A zas nevím, kdo teda na mě upozornil, že jsem se dostala do odšivovacího komanda, že jsme ty děti, který přes den byly na tom dětským bloku, my jsme je prohlíželi a nic jiného se nedalo dělat, když se u někoho našly hnidy nebo vši, že se kluci stříhali téměř dohola a holčičky hodně na krátko. Nic jiného nebylo, protože, umíte si představit, já tam byla jen šest neděl. Šest neděl jsem si nemohla vyměnit žádný prádlo, šest neděl jsem se nemohla umýt ani ve studený vodě. O toaletním papíru jsme si mohli nechat akorát zdát, strava, pokud se to dalo stravou nazvat, byla jednou denně, nedostatečná.

Byla jsem tam jenom šest neděl. A teď si představte, že v takových podmínkách lidi žili půl roku a i dýl. To si neumíte představit, když nemáte toaletní papír, jdete na velkou, no tak co? Teď tam byly průjmy, kolikrát lidi ani na tu latrínu nedošli nebo nedoběhli. No, jak každý voněl. To byl každý protivný sám sobě, víte?

Do Osvětimi jsme přišly do toho takzvaného rodinného tábora českých Židů, přišly první transporty v září 1943. A na těch doprovodných dokladech byla poznámka, půlroční karanténní lhůta. A to žádný, Sonderbehandlung s půlroční karanténní, to byla nějaká mimořádná, mimořádný opatření s půlroční karanténní lhůtou. To žádný transport neměl tuto poznámku. Nikdo nevěděl, co to znamená. A v prosinci 43 tam přišly další transporty, zase šly do rodinného tábora. To znamená, že neměli selekci na rampě a všichni, jak vystoupili, šli do toho lágru. No. A přišel březen a dověděli se, co to znamenalo Sonderbehandlung s půlroční karanténní lhůtou. Ty, kteří nezemřeli a který si doktor Mengele nevybral k svým pseudolékařským pokusům, šli všichni do plynu. Bez pár čtyři tisíce lidí během několika minut byly... Od září do března bylo půl roku, tak se ta karanténní lhůta naplnila, a skončili.

Teď tam byly ty prosincový transporty a těm končila v červnu karanténní lhůta. A my jsme tam přišli v květnu. Tak se jenom čekalo, co se bude v tom červnu dít. No, hlavně ty mladší muži říkali, my se jen tak nedáme, my už víme, co je, tak si něco připravíme a kdybychom jenom pár esesáků vzali s sebou. Tak přeci někdo půjde s námi. My jsme byli mladý, nás do toho nezapojovali, že? No, tak to mě bylo 16 ve 44. roce. No a pak přišel červen, konec června, najednou se rozneslo, že půjdou transporty na práci, že Třetí říše potřebuje lidi jednak do válečného průmyslu, jednak na odstranění těch ruin z vybombardovaných domů. No a že půjdou muži. Tak udělali selekci. Nejdřív muži vod 16 do 50 let a čekalo se, když se říkalo, že už odjedou, kam půjdou. Jestli jdou na rampu ke kolejím, k vagonům nebo jestli půjdou ke komorám plynovým. No a oni opravdu šli a byly tam vagony, to jsme viděli, že odjeli. Načež udělali druhou selekci pro ženy, taky vod 16 do 50 let, no a ukázali svou lidskou tvář v uvozovkách, řekli, že matky se můžou taky na práci přihlásit. Ale děti, že musejí zůstat v Osvětimi. No tak teda matky se dobrovolně žádná nehlásila snad, což je pochopitelný. No, maminka by byla mohla se mnou jet, jí bylo 40, jenomže sestře bylo 13, tak byla moc mladá. Tak maminka zůstala s ní, když věděla, že ta půjde asi do plynu nebo se počítalo s tím, že kdo neodjede transportem, že půjde do plynu, zůstala se sestrou. Jenomže zas německá

nepředvídatelnost, během 14 dnů udělali další selekci, do ní už sestra se vešla, tam už byla stará dost. Jenže nejeli jako my do Hamburku, oni jeli do Stutthoffu u Gdaňska. No maminka byla už cestou nemocná, měla horečku, tak když tam přijeli, tak řekli, kdo jako se necítí na práci, ať se přihlásí. Tak se přihlásila a víc ji nikdo neviděl. No a sestra, ta zemřela 14 dní před osvobozením stutthoffského tábora na skvrnitý tyfus. No. A tatínek teda, ten šel do plynu v tom, v tý Osvětimi, když se likvidoval tábor českých Židů a to bylo, říkají, někdo říká 9., 10. července 44, někdo říká 10., 11. No, den nehraje žádnou roli, prostě táta zahynul při likvidaci toho rodinného tábora. No.

Autorka: Tatínek nemohl odjet do pracovního tábora?

Eva Zelená: Ne, tátovi bylo už 51. Zase sestřenice byla jako písařka na Schreibstubě a tak tatínkovi říkala, já ti to zařídím, strejdo. To není žádná velká práce, když mám přístup ke kartotéce. No tak se udělá o dva roky mladší, o rok mladší a je to, že jo. Nejdřív s tím táta souhlasil, a když přišlo pak k čemu, tak říkal, nedělej to. Já bych třeba tou selekcí prošel a za mě by šel do plynu někdo mladší, zdravější, který by mohl přežít. No tak zůstal tam, no. No, my jsme se dostali do Hamburku začátkem července, to jsme taky jeli kolik dní. V Hamburku jsme prošli třemi lágry. Dělali jsme tam, nejdřív jsme dělali na odklizovacích pracích, čistili jsme cihly z těch vybombardovaných domů. Pak jsem dělala v Renánii Osak, to byla velká továrna na zpracování ropy a výrobu nějakých olejů, něco jako je tady to Rybitví nebo jak se to jmenuje, u Pardubic. Tam jsem dělala. A pak jsme dělali na výkopech, to bylo na předměstí Hamburku. Tam se stavěly takový nouzový domečky pro ty vybombardovaný Hamburčani. A my jsme tam kopali pro zavedení vodovodu ten příkop, co se tam pokládaly pak ty potrubí. Tam jsem dělala. Pak jsem dělala v cementárně, kde se dělaly ty různé desky škvárobetonový a betonový na tyhle domečky. A poslední naše práce, to už bylo koncem února, v březnu v 45. roce, to jsme dělali zákopy kolem hamburského rozhlasu. My jsme na zelený louce, my jsme dělali do hloubky metr a půl a pak jsme vždycky museli postoupit dál na louce a za nás přišli muži a ti to dělali až do hloubky tří metrů. A koncem března nebo v prvních dubnových dnech začali ty pracovní tábory v Hamburku rušit a odvezli nás do Bergen-Belsenu.

Tam byli i muži. A to byl tábor! Nejhorší, jakým jsem prošla. No v Hamburku to taky nebyl žádný med, víte? Protože tenkrát byly nálety letecký, sice ty nejhorší nálety byly na Hamburk ve 43. roce, my jsme tam přišli až ve 44., ale to byly třeba tři nálety za 24 hodin. A nekončil každý náletem na Hamburk, že jenom přeletěli na jiný místa. Ale oni při náletech houkali čtyřikrát. První houkání bylo, že nepřátelský letadla jsou na území Reichu. A druhý houkání bylo, že nepřátelský letadla jsou nad městem. Dál bylo zas další houkání, že nepřátelský letadla už odlétají z města a čtvrtý, že už opouštějí území Říše. A my jsme ze začátku museli podle příkazů opustit pracoviště už při tom prvním houkání. Jenže když se stalo, že ty letadla jenom Hamburk přelítaly a bombardovaly jinde, no tak jsme zbytečně měli prostoj, nepracovali jsme a tím jsme okrádali Třetí říši, že jo. Tak udělali to, že jsme mohli opustit pracoviště až při tom druhým houkání, když už letadla byly nad městem. Když jsme stáli na nádvoří v té Renanii Osak, museli jsme do lesa, to bylo asi tak daleko jako odsud na vinici, a letadla nepřátelský bzučely vám nad hlavou, tak to nic příjemného nebylo, víte?

Když jste si našla přítele, někoho, lepší se to snášelo. Otupíte a je vám to úplně fuk. Jestli ta bomba spadne vedle vás nebo přímo na vás, je vám to jedno. A jen si říkáte, jen houšť a větší kapky. Když mě to zabije, bude dřív konec toho utrpení. Vono to nebylo nic lehkého. Ať jsme dělali, kde jsme dělali, žádná lehká práce to nebyla.

Bez rodiny a teď jste nevěděla, co s tou rodinou je. My jsme nemohli psát, nebylo kam psát. Nesměli jsme. Nebylo nám to umožněný. Jednou byl velký nálet v noci, to vám ještě povím. A byl nálet na Hamburk a měli jsme esesačku, takovou mladou holku, byla asi o dva, o tři roky starší než my. No tak nám bylo tenkrát 16, tak jí bylo asi 18-19. A ona nám vypravovala, že dělala v Hamburku v nějakým domě obuvi a že nějaký známý jí doporučil, ať jde k SS, že se bude mít líp, bude mít víc peněz a větší přiděly potravin a různý jiný výhody, no tak se dala přesvědčit a šla k tomu. No. A tenkrát ráno přišla po tom náletu pro nás, celá ubrečená, no, měla chuť povídat, tak jak nás vedla tou cestou do cementárny tam, tak vyprávěla, že byl v noci těžkej nálet. My jsme říkali, my víme, paní Hausweherko, my jsme to slyšeli až do lágru, to bombardování. No, a ona měla v Hamburku rodiče. No a ty rodiče ten nálet přežili, protože šli do toho bunkru a ty bunkry byly takový jako nerozbitný, víte? Ale ten dům, kde bydleli, dostal zásah a oni o všechno přišli. A měla bratra důstojníka a ten sloužil na sovětsko-německý frontě a tři neděle o něm nevěděli. Nevěděli, jestli žije nebo jestli

padl do zajetí nebo jestli je v nemocnici zraněný nebo jestli je dokonce mrtvý. No. My jsme byli asi potvory, poněvadž jsme říkali, no paní Hausweherko, proč nám to vypravujete? Vy máte, co jste chtěli, ale my máme, co jsme nechtěli. Ale vy víte, odkud jsme sem přišli, jak ten život tam končí, když se nedostanete na práci. No a tak od té doby už se nám nesvěřovala se svou bolestí, jakou měla ona.

Vraždili bez pozastavení. Doma nikdo nebyl a těžko se pátralo, jestli vám z rodiny někde někdo žije, to oni nepotřebovali vědět. Když šlo komando na práci a dozorce pořídil během té pracovní doby vězně ubít, tak za to dostal ještě pochvalu a mimořádnou dovolenou ještě. Vždyť jednoho člověka zabil, to bylo vyznamenání. Lidský život neměl žádnou cenu, nemyslete si. My jsme v transportu do Hamburku, to jsme byli my z toho tábora českých Židů a doplněný to bylo ze ženského tábora. A tam v tom ženském táboře byly převážně děvčata a ženy ze Slovenska, co byly pod, vlastně z celého Slovenska to bylo. Ale víceméně z té, co jako bylo zabraný Maďary, víte? A tak s námi tam přímo v té skupině, co jsme dělali na tom Holzplace, tam byly i, bylo jich pět sester. Ta nejstarší byla vdaná, a když jsme přišli do Hamburku, tak byla ve vysokém stupni těhotenství. No tak jsme byli samozřejmě solidární, tak jak jsme tam byly naštosováni různými prkna a fošny a trámy, tak jsme jí vždycky nějaký místečko k sezení tam upravili a tam jsme jí zašili. No, ten dozorce, co, zase jsme měli to štěstí, že z Osvětimi do Hamburku jsme neměli esesáky ani esesačky. Dali nám za dozor, to byli přestárlí vojáci a důstojníci, který už nebyli schopný frontový služby. Tak nás hlídali. No tak ten byl náhodou natolik férový, že mu to nevadilo, že jsme ji holku kryli, no, mlčel k tomu. A ona potom porodila holčičku, říkali, že má. No a ten první den jsme ji slyšeli plakat, ona s námi na tom sále nebydlela, co my jsme bydleli, ale pak už jsme holčičku neslyšeli, tak říkali, že holčička prostě nějak nepřežila. No. Bylo nedostatečný oblečení, v Terezíně ještě jsme měli všechno svoje, tak jsme se mohli, měli jsme nějaký ty svetry a teplý věci na sebe na zimu, no, ale pak, no tak v Osvětimi, tam jsem vlastně byla přes teplý dny, no teplý dny, v květnu tam bylo ve dne teplo a do rána když jsme spali, tak jsme na tý dece měli jinovatku kolem úst, víte? Noci byly chladný. No tak oni se dělaly ty lágry všude, kde bylo nepříznivý podnebí, poněvadž to taky pomáhalo lidem onemocnět a zemřít, že jo. A v Hamburku, jo, když jsme jeli z Osvětimi, tak jsme vyfasovali oblečení nový. Dostali jsme takový barchetový spodní košile se širokými ramínky, barchetový spodní kalhoty s delšíma nohavicemi a dostali jsme takový šedivý

věžeňský šaty s krátkým rukávem a boty. Ne boty do práce, tak, jak to měli tam na té haldě, tak co jim přišlo. Tak jsem dostala, pěkný boty to byly, ale víte, na takový procházky po dlážděným chodníčku a ne do toho, co jsme tam měli, no. Takže ty boty vydržely, na tu nouzi vydržely dost, ale nevydržely všechno.

Když jsme dělali v té cementárně, tam s námi dělali čtyři sovětský válečný zajatci. A když ten, ten byl nejmladší, ten Jaša, když viděl, jaký mám boty, že už drží jenom silou vůle, tak sehnal někde nějaký dřeváky a dal mi je. Tak jsem pak měla dřeváky. No jo, jenže ty boty, než jsem ty dřeváky dostal, ty mě rozbily nohy. A já měla rozbitou patu až pomalu ke kosti. Tak jsem šla na revír, jak se říkalo nemocnici, myslela jsem si, kdyby mě doktorka nechala den, dva v klidu, že by se to aspoň trochu zatáhlo a bylo by to zas lepší. No ona mě to ošetřila, jak mohla nejlíp, ale vyhodila mě do práce. Druhý den po poledni přijel nálet, bomba si našla náš lágr a trefila se zrovna do nemocnice. Takže tím, že mě doktorka vyrazila, tak mě zachránila život.

Asi to mělo být.

Málokdy se stalo taky, že se vrátili aspoň dva z rodiny nebo celá rodina. Dokad' jste byla v Terezíně, tak ještě ta naděje byla. Ale pak už dál, to už bylo opravdu. Mám kamarádku, jsme stejně starý, v Terezíně jsme se poznaly a dělaly jsme spolu v jedné skupině na zahradě. Ona se udržela v Terezíně až do podzimku 44, když začaly, to bylo série asi 10 nebo 12 transportů, takzvaný likvidační. A ona se do toho jednoho transportu s maminkou a se sestrou dostala. Ona měla sestru tak starou jako já a tatínek, to už rodiny trhali, tatínek šel o tři dny dřív než ona s maminkou a se sestrou. No ale co oni přijeli do Osvětimi, tak tatínek už byl pryč. A voni měli už selekci přímo na rampě, jak vystoupili z vagonů. No, jí dal Mengele napravo, maminku se sestrou nalevo. ona chtěla jít s nimi, on ji strčil zpátky na pravou stranu, a než to rozdělil, dovedl selekci do konce, tak už ty první šli do plynu, než se Marina dostala do lágru, tak maminka se sestrou už v obláčku plavala k nebi. Tak říkala, holka, já jsem se složila. Já jsem se sklápala. Já jsem povídala, já se ti nedivím, holka.

Ty lidi se pálili ve dne v noci, víte?

Autorka: A je pravda, že když lidé šli teda do plynu, že do poslední chvíle nevěděli, do čeho jdou?

Eva Zelená: Ono se to pak vědělo, víte? Ono se to nevědělo ze začátku, když jste přijela, tak jste nevěděla nic. I když za chvíli vás tak jako přivádělo k různým myšlenkám, poněvadž takový tmavý hustý dým a takový zápach zvláštní z toho spalovaného masa a těch kostí, to bylo ve vzduchu ve dne v noci, víte? Poněvadž to krematorium jelo 24 hodin denně. Když přišly transporty a bylo co pálit. A když nebylo co pálit, tak dělali v lágrech selekci a vybírali odtamtud do plynu a do krematorií. Takže krematorium bylo opravdu využitý. A vono tisíc lidí nebylo nic moc na to krematorium a na tu plynovou komoru, to nebylo moc.

Autorka: Takže vlastně až po tom příjezdu jste se dozvěděli, co vlastně ten transport na východ znamená?

Eva Zelená: Ono se taky stalo, že sem tam někdo nějakou poznámku napsal do vagonu, jak ten vagon jel a když přijeli, než vystoupili, takže takový nějaký podezření. Ale co jste mohla dělat? Vždyť jste nic neměla? Rukama nikoho nezabijete, když to neumíte.

Autorka: A vy jste v Bergen-Belsenu přežila až do osvobození? Či jste ještě musela absolvovat pochody smrti?

Eva Zelená: Nebylo kam pochodovat, víte? Protože Angličani byli, několik dní jsme slyšeli střelbu z fronty. Fronta se přiblížila a zase se vzdálila, zase se to přiblížilo a zase se to vzdálilo. No pak jsme se dověděli, že von ten tábor v Bergenbelsenu, to bylo v lese, víte? A i když mohlo to budit podezření, poněvadž vod nádraží do toho tábora se muselo jít pěšky po silnici, no, a když chodili ty víceméně zbídačený lidi, takže mohlo někoho něco napadnout. Ale zas nemohli nic dělat. A na začátku toho lesa byla z ostnatého drátu udělaný plot a tam byly v určitý vzdálenosti cedule, že to je vojenský prostor a přístup přísně zakázán. No tak kdo by tam byl šel taky, že jo? No. A oni tenhle tábor, o něm snad nikdo nic ne, i starosta po válce říkal, že nevěděl, co na území svého města a svého okresu má, že nevěděl.

Autorka: A co civilní obyvatelstvo? Ti si ničeho nevšimli? Proč něco neudělali?

Eva Zelená: Víte, kdyby byl někdo se opravdu postavil na odpor, tak ho zavřeli a dostal se tam, kde jsme byli my. No. A oni ze začátku ty Němci většinou byli tak zfanatizovaný tím Hitlerem a tím režimem, nakonec nebylo to u nás taky za komunistů?

Autorka: Chtěla jsem se zeptat, předtím, se vrátím úplně na začátek, než jste odjeli do Terezína, když jste byli ještě doma a měli jste nežidovský kamarády a vlastně ve škole spolužáky a rodiče měli určitě v práci nežidovské kolegy. Začali se na Vás dívat jinak, pocítili jste to? Nebo s Vámi soucítili a bohužel, že to nemohli změnit, tak do poslední chvíle?

Eva Zelená: Víte, já jsem nepoznala nějakou nenávist vůči Židům mezi civilním, mezi árijským obyvatelstvem. Vždyť už vlastně moji prarodiče tady ve Skalici žili a ve škole myslím, že jsem byla mezi oblíbenými žáky, protože nikdy jsem nepocítila nějakou křivdu nebo něco. Všechny se ke mně, tenkrát bylo náboženství povinný předmět, byla z něj i známka na vysvědčení za první republiky. A vím, že se učilo náboženství římsko-katolický a československý husitský. A že to bylo, ta hodina náboženství byla nějak mezi vyučováním, víte? Že ještě po té hodině náboženství byla nějaká hodina jiného vyučování. A že ty, my jsme byli dvě třídy, že jo, takže se to rozdělilo, do jedné třídy šli římsko-katolický a do druhé třídy šli československého vyznání. Jelikož to byla jenom jedna hodina, 45 minut, tak mě to nestálo za to chodit domů na těch, pomalu čtvrt hodiny jsem šla ze školy a čtvrt hodiny zpátky, tak jsem byla kolik, jestli čtvrt hodiny, 20 minut doma, to nestálo za to. A děvčata se dohadovaly, s kterými na který náboženství ten den půjdu. Jestli s těma římskými nebo s těma československými. A jelikož ani farář ten ani farář jiný proti tomu nebyl, no tak jsem šla jednou s těma a jednou s těma a bylo. Náboženství ještě nikoho nezkazilo. Nezkazilo. Já, víte, ono nakonec když budete sledovat politiku a budete žít podle toho programu jejich, když to budou lidi brát opravdu tak, jak to píšou na papíře, tak to taky nezkazí. Jenomže když se začnou objevovat takový prospěcháři, který z toho těží jenom pro sebe, no, a to najdete ať to je náboženství, ať to je politika, ať to je, co je. Nejsou všechny lidi stejný. Někdo bude pomáhat a někdo bude škodit.

Jenže víte, když budou pronásledovat mě a ostatní rodinu nechají v klidu, tak se to zas snáší jinak, než když potom pronásledují nejen toho, kdo jim je nepohodlný, ale

celou rodinu. Já jsem poznala všelijaký, já jsem dělala sociálně zdravotní pracovníci mnoho roků a chodila jsem po návštěvách do těch rodin, tak vím, co to, to už bylo za tohoto minulého režimu komunistického, víte? Mě to kolikrát přišlo až k breku, když jsem, věděla jsem, že ty lidi jsou v právu, ale že žádný právo, nedovolají se nikde žádného práva. A že měli děti a děti nadaný, škola je doporučovala na střední nebo i na vysokou školu a oni se tam nedostaly, protože tatínek měl špatný posudek. No. Jsem znala lidi, byli z vesnice, no, půl vesnice bylo příbuzenstva, no tak nemůžou ze svých příbuzných udělat kulaka. No ty ses tam přistěhoval kdysi nebo už tvoje rodiče, no tak musíme mít kulaka, tak uděláme, my ti pomůžeme z toho, neboj se. No, a on to pak odnesl vše.

Autorka: A můžu se teda ještě zeptat na to osvobození ve 45.? Potom jste teda byla léčena čtyři měsíce v Německu a potom jste se vrátila do Skalice? A kam jste se vrátila?

Eva Zelená: Kam jsem se vrátila? No tak vám to taky povím. Tady byli v Malý Skalici Bondyovi, to byli příbuzný. Bondyovi měli dceru a syna. Ten syn emigroval, teda vystěhoval se v 38. roce se ženou a s dvouletým hošíčkem. Celou válku byli v Anglii. Von v RAFu sloužil a proto ty jeho rodiče a ta jeho sestra s manželem byli v polovině září 42. roku zatčený a odvezený do internačního tábora Svatobořice u Kyjova, kde byli vězněný příbuzný těch, který emigrovali do ciziny a eventuálně sloužili v cizí armádě proti Němcům. No. Strýček zemřel ve Svatobořicích asi po dvou, po třech měsících věznění, on byl těžkej diabetik. No a jeho paní šla do plynu v Osvětimi v tom březnu 44. A Jindřich šel transportem do toho Německa na práci z Osvětimi, tam zahynul při náletu na tu stavbu té továrny. No a oni stáli pak apel a chyběla Mengelemu jedna žena do počtu. A Věra stála na kraji, tak ji přeřadil mezi ty, i když jako se bránila, prosila ho, ať ji vrátí, že má dvě malý děti, ona měla holčičku, kolik bylo Evce, šest roků ve 44., Jendovi bylo asi 11. No, musela tam zůstat, děti zůstaly samy. Ty šly do plynu a ona teda přežila, vrátila se o něco dřív než já. Jelikož zas cítila se nějak povinována zřejmě, že když je zavřeli, tak ty tři měsíce, než jsme šli do Terezína, ty Věřiny děti byly u nás. Evičce byly tenkrát čtyři roky a Jendovi bylo devět, tak nějak. No, tak ta se mě po válce ujmula, do konce listopadu, začátku prosince jsem byla u ní. Ona se potom znovu vdala, vzala si lékaře, který byl taky Žid a v Terezíně ji léčil, když byli nemocný, tak se tam

poznali a von ztratil ženu a dvě děti. Tak se pak, nějak začátkem 46. roku se vzali. Ona šla do Klatov za ním a v 48. roce těsně před tím převratem komunistickým on dostal stáž, jak byl lékař, dostal stáž v cizině, tak šli pryč a víc se nevrátili. No a tak my jsme měli u nás hospodyně, to byla árijka, která u nás byla, až co jsme šli do transportu. Když jsme přišla domů, tak jsem se po ní ptala. Ona byla nemocná už, než jsme šli pryč, měla žaludeční vředy. A až v dubnu v 45. šla na operaci s tím a byla v Žamberku u sestry, tam se jako doléčovala. No a tak jsme se sešly a žily jsme spolu až do 57. roku, kdy zemřela.

Já jsem se nehnula ze Skalice krom těch dvou a půl roku, co jsem byla za války zavřená.

On ten život nebyl lehký, víte, v tom koncentráku, ale snad že jste tam měla, můžu říct kamarádky, tak se to všechno tak nějak lehčeji snášelo.

Autorka: Není to taky třeba tím, že člověk čím víc bolesti jako dostane, tím víc otupí a tím víc je schopen...

Eva Zelená: No, ty okolnosti vás taky přimějí k tomu, že otupíte, víte? A potom my jsme byli mladý, svobodný bez závazků. Tak jsme si to ani snad, to nebezpečí, co hrozilo celý rodině, neuvědomovali, víte? Až když jsem se vdala a měla jsem svoje děti, já jsem si dlouho dělala výčitky, že jsem maminku nepřemluvila, aby šla se mnou do toho transportu, že by se byla aspoň ona možná zachránila.

Autorka: Ale pak když máte svoje děti, tak...

Eva Zelená: A pak když mám děti a měla jsem za čtyři roky po sobě děti teprve, že jo, neměla jsem nějak brzo po sobě, tak jsem si uvědomovala, jak já bych se zachovala. Šla bych s tou dcerkou starší nebo bych zůstala s tím mladším dítětem? Který dítě vás potřebuje víc? I když víte, že byste se třeba zachránila, v tu chvíli ani o tom nepřemýšlíte. Ale jak se umírá tomu dítěti? Když nakonec táta tu nebyl, máma tu nebyla, já jsem tam nebyla, jak se jí, kdo jí držel za ruku, kdo jí dal nějaký poslední slovo útěchy nebo tak, víte? Když o tom člověk přemýšlí, tak zraje akorát na Havlíčkův Brod. Proto říkám, víte, lidi jsou nepoučitelný, vždyť v dnešní době, kristepane, furt se

někde válčí, furt se lidi tlučou a proč se tlučou? Že jejich pánbůh je nějaký zázračnější než jiný nebo já nevím, proč se tak lidi tlučou?

Vždyť si stejně s sebou do hrobu nikdo nic nevezme, všechno tady nechá. A že když někdo támhle střílí a zabíjí lidi, neumí si představit, co by se dělo, kdyby věděl, že někdo střílí do jeho rodiny, že mu zabíjí rodinu, to by s ním nehnulo?

A zas když si uvědomíte, že umírají, no tak nakonec se řekne, no, byl starej, má život za sebou. Ano, ale něco tady pro tu celou lidskou společnost jistě taky udělal. A nebo ten mladý člověk a ty děti, vždyť ty děti ještě se pořádně nerozkoukaly na světě a už umíraly.

Člověk sám nic nezmůže, já vím. No ale myslím si, že když to takhle někomu řeknu, že se třeba něco hne, něco se třeba ujme, víte?

Autorka: Čím víc lidí nad tím začne přemýšlet, tím větší pozitivní výsledek to může mít. Ale je to bohužel tím, že dneska lidi nad tím nechtějí přemýšlet. Oni jdou do práce, odpracují si svoje, žijí si svůj život.

Eva Zelená: A peníze, peníze, abych měl peníze, abych si mohl. Ale když tak, vždyť k tomu životu nebylo nic potřeba. Dva čtvereční metry a trochu jídla, nedostatečného, ale bylo. A když byla možnost něco si ukrást k jídlu, tak to jsme taky dělali. Já v životě nekradla, ale za války jo. Ježíš, to když jsme dělali v té cementárně, víte, tak tam se chodilo kus z lágru se šlo po silnici, po krásný asfaltový silnici. Pak se z ní odbočovalo po takový vedlejší silnici, přes trať vedla ta cesta. A za tou tratí pak jsme se jako polní cestou kus vraceli. A tam byla ta cementárna. A to byla nová cementárna, ještě to neměli všechno dostavěný. No, na plot měli udělanou podezdívku a ty kůly, víte? No ale nic víc, žádný pletivo, nic tam nebylo. A hned za tou, za tím plotem byla polní cesta a za tou polní cestou byl velký lán tuřínů. No ono se to nechá jíst syrový, ten tuřín, ono to chutná tak jako kedlubna snad, víte? No má to tvar jako krmná řepa, a má to takový žlutý, oranžový, bílý takovou barvu. No a opravdu jako kedlubna to chutná. No a když jsme na to přišli, tak jsme tam chodili, než hupky, dupky, to se nemůžete nikde dlouho motat. No tak za chvíli ten plac tam takový malý byl prořídilý. Přišel tam sedlák a viděl, že mu to tam mizí, tak šel za esesačkou, za tou naší dobrou, no a stěžoval si jí. No, že mu to tam jako. No tak von jistě musel dodávky z toho dávat, že jo, nebo to potřeboval

taky zpeněžit, že jo. No samozřejmě, že mu ty dodávky platili. No a když jsme šli domů z práce, tak nám esesačka říkala, že tam byl sedlák a že si stěžoval, že mu tam krademe tuřín. ona o tom nevěděla, protože vona nás tam dovedla, do té cementárny ráno, a sedla si k šéfovi do kanceláře a když nás měla odvádět domů, tak z kanceláře vylezla. Ta houby věděla, co se děje kde. No. A my jsme říkali, no paní Hausweherko, víte, vono hlad je zlá věc. Když to řeknete v lágru, dostaneme 20 ran hadicí a půjdeme krást zas. No, neřekla nic. No nemohla nám přidat na stravě nic, protože nic neměla. Takový byl život, víte?

Autorka: Dalo by se říct, že jste měla samé štěstí v neštěstí, že to byla taková shoda okolností,

Eva Zelená: Já jsem měla. Já když jsem po válce a to bylo po osvobození asi za čtyři, za pět dní, jsem přišla do nemocnice ve zbědovaném stavu, ten doktor, co mě přijímal, ten anglický, dvě bývalé spoluvězeňkyně mě tam dovedly do toho špitálu. Já měla 40 horečku, měla jsem průjem, příznaky břišního tyfu, no. A já nevím, von toho najmenoval 99 nemocí. A těm spoluvězeňkyním povídal, no, vedete ji skoro po dvanáctý hodině, já jí dávám dvě, tři hodiny života, dyl to nebude. Kdo ví, jestli ještě ten pan doktor žije.

No že tady v 85 budu ještě šmajdat po Zemi, to jsem si nemyslela. To jsem si nemyslela.

Já vám řeknu jedno, ať jste v jakým chcete srabu, tělesně, fyzicky se z toho vyhrabete dost brzo. Ale to psychický, to duševní, to vás bude pronásledovat, co živa budete. Co živa budete. Já jsem kolikrát už jsem přišla na to, říkala jsem si, no, tak tohle už, a vono pak přijde nějaká, článek někde v novinách nebo něco slyšíte v televizi, rádiu, a vono se vám to, z hloubi někde se vám to vyhrne navrch. To jsou takový až neskutečný věci. V tom Bergenbelsenu, tam nestačili lidi pohřbívat. Nevím, proč se museli vždycky mrtví svlíknout do naha. Vždycky mrtví byli nahý, ať to bylo, v Terezíně snad ne, ale v Osvětimi to bylo a v tom Bergenbelsenu taky. A tam to bylo v lese takhle, kousek stranou vod toho dění našeho v tom táboř, a mezi stromy byli ty mrtví narovnaný tak, jako když se pokácej stromy v lese a nařezou ty metrový polena a klade se to jedno vedle druhého a na sebe, tak takhle asi do výšky jednoho metru nebo

možná ještě o něco výš byly naklady mrtvoly. To jste nespočetala, kolik toho je. No. A když se blížila fronta, tak esesáci nařídili, že se musejí ty mrtví sklídit. No, tak vykopali někde na druhý straně lágru nějaký hromadný hrob a muži to měli, ty mrtví, uklízet. A teď si představte, v jaký kondici ty živí muži byli. Mrtvým na každou nohu, na každou ruku uvázali kus provazu, každý ten kus provazu držel jeden muž a toho mrtvého takhle táhli po zemi přes ten lágr k tomu hrobu. No oni by ho byli neunesli, přestože ty mrtví byli kost a kůže. Ale oni ty živí byli taky takoví, víte? No.

Když se vám toto potom objeví, nebo hrozný je, víte, když vidíte ty děti hladový, jak to hladem pláče, ta máma pláče nad tím dítětem, protože mu nemá co dát. Proto takhle když někdy jsem viděla, že se šeredilo s jídlem, tak jsem vždycky říkala, bože můj, vy jste teda rozhodně trochu hladu nezkusili.

Autorka: Zeptám se ještě. Jak vy vnímáte nebo jaký pro Vás má význam nebo pro dnešní dobu Památník Terezín? Jak vy ho vnímáte a jak si myslíte, jaký má význam pro veřejnost, pro společnost?

Eva Zelená: Význam to má, víte? Protože ten, kdo to založil, si jistě představoval a myslel si, že to přinese nějaký poučení lidem. Tomu věřím. Jenže bohužel lidi se dneska dávají jinou cestou a jiný hodnoty mají dneska pro život, než byly. No, nepoznali nic zlého, víte? Celkem že dneska jsou nějaký lidi bez práce a že tím trpí třeba i rodina. Ale když se vžijete do toho osudu těch lidí, vždyť to byli třeba i lidi dost zámožný, měli vzdělání, měli i určitý majetky, pak přijdou o všechno a ještě se přitom musejí bát o život svůj, i své blízké, to je strašný zlom, víte? Když někdo něco vyvede a je za odsouzený, no tak se řekne, no tak proved to a to, bylo to špatný, musí si za to něco odpykat. Ale ty lidi ve většině případů neudělali nic špatného. Dyt' naopak prospívali celý lidský společnosti. Dyt' mezi těma lidmi byli vědci, umělci, lékaři světových jmen. Já nevím, jak bych vám to všechno vyjmenovala, víte? A pak když tam chodili hladoví a otrhaný a špinavý a, to si nezaslouží, ty lidi. Vždyť oni pro to lidstvo něco udělali.

Autorka: Takže bychom mohli vidět význam v tom poučení a z historie o tom, co se stálo a může znovu stát?

Eva Zelená: Já doufám, že se tohle už nestane, víte? Ale vidím, že lidi jsou nepoučitelný. A že si vždycky nějakou záminku najdou, aby mohli nějakou kalamitu vyvolat. A přitom stačí takový tsunami nebo zemětřesení a příroda si s námi poradí sama.

Autorka: A vy jste se do Terezína po osvobození vrátila?

Eva Zelená: A já vám řeknu pravdu, já jsem byla v Terezíně asi třikrát. Jednou jsem tam byla dost brzo po válce, zase se ty vzpomínky vyhrnuly, víte? Co tam bylo, jak to bylo. Já vděčím za tu kulturu, která se tam prováděla. To si nikdo neumí představit, ať to bylo něco ve formě kabaretu nebo přednášky nebo jako, byly tam i koncerty, byly tam i opery, se ta prováděly. Sice ne tak jako se to děje v Národním divadle, bylo to spíš jenom to komornější provedení, ale poznali jsme ty díla, víte? Kabarety, humorný písničky, který kritizovaly i ty poměry v Terezíně, ledacos. Ale na chvíli jsem na to vše zapoměla. I to bylo k nezaplacení, víte? Že vás to na chvíli dovedlo někam jinam. A tam byly pěkný ty věci. Vzpomínám si na ten Hašlerův večer, na písničky Karla Hašlera. To byl celý večír. No, muselo to být schválený komandaturou, tyto programy, ale ono se nechalo taky ledacos do toho přidat, víte, o čem komandatura nevěděla. No, nebylo žalobce, nebylo soudce.

Autorka: Takže do Terezína jste se vrátila, avšak vrátily se Vám tak potlačené smutné vzpomínky?

Eva Zelená: Je to dobrá škola, je to výborná škola do života, víte, ale zapomenout se to nedá. A dlouho jsem nemohla o tom nikomu nic říct, dlouho ne. Když si představíte, že tam umíralo denně taky 150 lidí. Bylo společný rozloučení v takovém tom kousku té bašty, protože krematorium bylo mimo Terezín. Právě v ten den, kdy moje prababička zemřela a měla rozloučení, tak bylo 150 mrtvých tam, se všema najednou se rabín rozloučil, pak ji odvezli. Prababičce bylo 86 roků a doktor když ji ohledal, tak říkal, kdyby mohla žít doma v domácím prostředí v normálním, že by se stovky mohla dožít, protože ona měla vnitřnosti zdravý. Ona jenom špatně chodila, měla hůl. No já ji nakonec mám teď taky.

Autorka: A pocítila jste někdy po osvobození a konci druhé světové války náznaky antisemitismu vůči Vaší osobě?

Eva Zelená: No, jestli to byl antisemitismus, nemůžu říct. Ale aby mě vítali jako vítězku, to nebylo. Já jsem přišla domů, dům byl zavřený, respektive dům se přestavoval uvnitř na rodinnou školu. Já jsem nenašla doma ani postel, ani deku, nic. A přišla jsem domů v srpnu v 45. roce. Měla jsem nárok na sirotčí důchod, ten jsem dostala vyřízený až v lednu v 46. roce. Nikdo se nestaral, jestli mám peníze na nějaký živobytí, jestli mám z čeho být živa. No. Já jsem doma nenašla ani postel, nic, nábytek všechen byl pryč, všechno zařízení bylo pryč. Akorát v kuchyni byl koš a bedna a v tom bylo nějaký nádobí složený, to bylo všechno, co tam bylo. A nevítili mě nijak. Peníze byly, víte, když se tatínek se mnou loučil v Osvětimi, tak mě řek., pamatuj si, kdybys přišla domů dřív než my nebo přišla domů sama, v okresní záložně hospodářský je 180 tisíc. Pan ředitel i pokladník o tom vědí. Jenže než jsem přišla domů, udělali z těchto vkladů předválečných a válečných vázaný vklady, s kterými jste nemohla hospodařit. Když jsem zažádala, tak mě uvolnili tři tisíce na opravu zubů, který mě trochu se zkazily tou nedostatečnou výživou, no a 177 tisíc přišlo na oltář vlasti. Dali mě šatenku. Tenkrát byly textilie na šatenku na body, a potraviny byly na lístky. Na různý zboží průmyslový dostala poukaz. Dali mě šatenku. Já houby věděla, jak šatenka vypadá, poněvadž jako Židi jsme na ně ve válce neměli nárok. Šatenku mě dali a byly na ní takzvaný zvláštní ústřížky. Na ty byly k dostání nějaký nitě a štipovačky a punčochy, nic jiného. Takže já jsem do konce roku, od toho srpna do konce roku si nemohla nic na normálním trhu koupit, protože jsem neměla body. Ty někdo, nějaký dobrodinec je ustříhl. Dovolání nebylo. Pak mě někdo řekl, ty bys měla nárok na poukaz na povlečení a na nějaký plechový nádobí. No tak jsem vzala žádost a nesla jsem to na národní výbor. Bylo mě řečeno, že bych měla nárok na nějaký poukaz na povlečení a na nějaký nádobí a vaničku jsem chtěla, protože jsem si neměla kde vyprat nic.

Tak jsem pak dostala tu plechovou vaničku. Nebylo to lehký, nemyslete si, že mě vítali. Že by mě někdo něco vytýkal kvůli náboženství, to ne, ale ten vstup do toho normálního života, ten mě nikdo neusnadnil, víte? Vždyť já jsem neměla uzavřený ani základní školní vzdělání. Když jsem chtěla jít do rodinky, abych si aspoň něco k

zajištění životní existence vybudovala, no tak jsem musela mít nejdřív zkoušku ze třetí měšťaanky. To jsem musela žádat a dva dni jsem jezdila ke zkouškám do Svatoňovic do školy. Na ty učitele dodneška vzpomínám s velkou láskou, vždyť já jsem přišla domů zdeptaná, víc duševně než tělesně, přišla jsem 6. srpna a začátkem září jsem tu zkoušku dělala. Já jsem neměla smysl ani možnost se ke zkouškám připravit. Takže jsem měla v hlavě jen to, co jsem měla z té šesté. Pak jsem dělala doma soukromě tu sedmou třídu, aby se neřeklo. No ale to už nebylo to, víte, ten výklad těch učitelů, to vám chybí. Zvlášť chemie, fyzika, v tom plavu dodneška.

Bylo sčítání ghetta. To bylo v listopadu v 43. roce. Než se 60 tisíc lidí vymotalo z terezínského ghetta na tu louku k Bohušovicům, no to trvalo, v pět hodin ráno už nás vyháněli. A stavěli nás tam do čtverců 10 x 10 osob. No. To trvalo do poledne. Někdy v poledne nás začali sčítat. To se esesáci samozřejmě ožrali, že na to viděli a neviděli, a když to srovnávali, ty výsledky, tak se to nesrovnalo, tak se šli domů ohřát, protože bylo tenkrát zima šeredně, drobně přšelo a mrholilo, bylo pod mrakem celý den. Přišli asi za dvě, za tři hodiny, začali počítat znova. Do půl desátý večír nás tam od rána nechali stát. A oni pak zmizeli a lidi dostali rozum a začali pochodovat zpátky do Terezína. Šťastný, že se ten den nic nestalo. Taky letadlo nad námi lítalo, tak se čekalo, jestli nebudou nějaký bomby padat, aby nás srovnali se zemí lepší. No, to je taky jeden, no. Když jsme šli z Osvětimi ven pryč, tak nás prohlíželi při selekci. No. To jsme museli se donaha svlíknout a pochodovat kolem Mengeleho. A co když pochodujete nahá kolem nich, co poznají, jakou nemoc máte, no? Holka, která měla vykloubenou kyčelní kloub, ta prošla, protože to neviděli. No, a jiná měla trochu křečových žil, tak ji vyřadili. Nevím, co bylo závažnější pro tu chvíli. Pak jsme museli gynekologickou prohlídkou projít. Ale nemyslete si, že hledali, jestli nemáme nádor, hledali, jestli nemáme kousek zlata někde v pochvě schovaného, abychom neošidili Třetí říši. No. To jsme vypochovali na Apelpplatz nahý, tam postavili dva stoly, ke každému stolu štokrle, na umyvadélko plechový, v tom byla voda, u toho byl ručník, a že nás kolik set prohlíželi, za celou dobu nevyměnili vodu. Za celou dobu jsme neviděli, že by si ty doktorky mohly umýt ruce. No, a že bychom se byli mohli nakazit něčím, to nás tenkrát ani nenapadlo, vždyť nám bylo 16 roků většině. To je taky, já když jsem přišla poprvé ke gynekologickému doktorovi, když jsem viděla, jak si pan doktor pečlivě myje ruce v teplý vodě mýdlem, jak si bere ty vyvařený rukavice, tak jsem si v duchu říkala, bože, na copak ty cavyky?

Teprve za dobu mě došlo, na co ty cavyky byly a proč nebyly tam. A teďka když vypravují, jak se vězňové mají špatně! Oni se můžou v teplý vodě jednou za týden umýt! A my jsme se nemohli ani za kolik neděl umýt v teplý vodě. To se nedá vypravovat tohle, víte? Vypravujte to dětem ve škole, tyto věci, to se nedá. Ale to máte tady tak zafixovaný, že to nevygumujete, když budete 300 roků na světě.

Lidskej život neměl cenu, neměl cenu. Když jeden umřel, deset jinejch přijde za tebe.

Autorka: A myslíte si, že toto smýšlení Němců bylo výsledkem Hitlerova snažení a tvrdé propagandy?

Eva Zelená: No rozhodně jo. Protože podívejte se, v Německu taky snad byla nějaká nezaměstnanost. Von tam začal stavět silnice, von dal lidem práci, tím pádem jim dal taky mzdu a voni si mohli koupit, že? No. A teďka udělal trošku ty parády, nějaký ty prapory se nosily, u toho hrála muzika a tak dále a tak dále, lidi se začali mít líp, no.

Když dáte lidem práci a chleba, tak za váma půjdou.

Podívejte, to je snad každěj režim. Každěj režim když se chce uchytit, tak slibuje. A eventuálně dá. A lidi za ním jdou, maj se líp, maj peníze, maj práci, nemaj hlad, můžou si koupit průmyslový zboží, jídlo, všecko možný si můžou koupit, no tak proč by za tím svým vůdcem nešli? No. Teď jde vo to, co ten vůdce dál podnikne. Jenomže Hitler tadydle začal válku proti celý Evropě, no a to moh vědět, že na tom Sovětským Svazu pohoří. Protože v Německu není nikdy tak tuhá zima, jako byla v Rusku. Nikdy ne. Jenže ty Rusové když tam žili, tak se na to za ty léta taky připravili. Voni měli ty kožešiny, že jo, voni měli ledacos, voni na tu zimu byli připravený. No. Kdežto Hitler, ty vojáci neměli ani pořádný zimní oblečení, nebo jestli to držel někde v nějakých skladech a nedal jim to, to byla jeho věc, že jo. A když se budete mít dobře, tak za tím vůdcem půjdete. Votočíte trošku ty kolečka, když nebudete vo tom vo všem přemejšlet, až se vám bude zas trošku hůř dařit. Pak začnete vo tom přemejšlet a řeknete a takhle a takhle a takhle. No. A zas musím říct, není Němec jako Němec. I mezi těma esesácima nebyli všechny stejny. Ta naše esesačka nebyla špatná. Byly tam mrchy taky mezi nima, ale vona zrovna ne. Když je u toho, no tak něco dělat musí, aby na sebe nepoukázala, že má jiný smýšlení, že jo. Ale teď jde vo to, když bude s těma vězněma

sama, jestli bude taky mlátit nebo jestli se dohodne s nima slovem. Vo to de, no. A zas řeknu vám, když jsme chodili do tý cementárny, tak tam když jsme takhle přecházeli z tý silnice po tý vedlejší silnici, tak tam vod tý asfaltový silnice k tý trati byly asi čtyři domky rodinný. A před nima byly, jestli to byly telefonní, telegrafní tyče, nevím. Prostě čtyři tyče tam byly. A u tý druhý denně jsme ráno našli pět krajíčků chleba a pět hruštiček nebo pět jablíček. Vona nám to dovolila vzít. Poněvadž nás bylo 10, tak jsme každá měly půl krajíčku a půl jabka nebo půl hruštičky, že jo. No ale bylo to určitý přilepšení. A vona nám to dovolila.

Autorka: Po prohrané válce, pocítila jste, že by Němci pocítovali stud?

Eva Zelená: Já když jsem se dostala do nemocnice, nejdřív jsem byla ve vojenský anglický nemocnici, tam to bylo dobrý. Ale pak jak už začaly transporty domů, až odcházeli ty nemocný, tak nás pak předali do německý civilní nemocnice. A tam byla jedna sestra, to byla asi nacistka teda tělem i duší, protože dostala jsem se na pokoj na přistýlku a bylo nás tam asi 8 nebo 10 pacientek. A ona byla na mě nějak vysazená. Když někdo zazvonil, že potřebuje, ona přišla nejdřív ke mně, i když jsem spala, tak mě vzbudila a začala mě nadávat, co jako zase chci a to. Až tam se pak nějaký pacientky ozvaly, a ta jedna pacientka mi povídala, a nenech si to líbit, holka. Když si budeš stěžovat, ona okamžitě o místo přijde. A já jsem povídala, no proč bych tohle dělala? Dneska jsem tady a já můžu zítra, pozítří odjet domů, tak proč bych se jí mstila? A ona to snad pozná, jestli křivdila nebo nekřivdila. No a zase jsem pak, když mě už bylo líp, tak mě předali, to byla jako pobočka té nemocnice, víte? Tam jsem byla na doléčení a to byla bývalá něco jako rodinná škola nebo něco takového to bylo, hospodyňská škola. Mělo to krásnou velkou zahradu kolem budovy a byla to velká budova patrová. Tam byla, jak park to bylo, víte, a tam co jsem já byla v přízemku v místnosti, to byla velikánská místnost, tam nás bylo asi 12, a z místnosti uprostřed t dlouhý jedné stěny byly dveře a dva nebo tři schody dolů na zahradu. A před těmi dveřmi byly dvě velikánský lípy. A když bylo pěkně, to už bylo v červnu, a lípy kvetly, a když bylo ráno po vizitě, byly tam dvě řádový sestry na celou budovu a jeden zřízenec. Tak ta sestra, co měla ten přízemek na starosti a ten zřízenec mě i s postelí vynesli ven a já jsem celý den ležela pod těma lípami krásně v polostínu. A ten zřízenec vždycky říkal, víš, Evičko,

Evchen mě říkal, kdybys neměla ty velký oči, tak v té posteli nebude nic vidět. A ta sestřička byla taky hodná. Už byla starší, 40 roků, možná i víc. A řádová to byla. Ta mě vždycky aspoň jednou, dvakrát za týden vzala dolů do sklepa, tam byla vana a vykoukala mě.

Autorka: Je něco, co byste chtěla říci budoucí generaci? Co by mělo být vyslyšeno skrze řádky mé diplomové práce?

Eva Zelená: Co bych řekla? Ať si všichni uvědomí, že jsme na svět přišli kvůli něčemu užitečnému, ať si uvědomí, že lidský život není dlouhý. Do 20, do 25 let nejste ničím. Jste dítě, jste žák různých škol. Učíte se řemeslu nebo studujete, abyste tomu národu i světu třeba dali něco k lepšímu. No, potom do těch 50-60 let pracujete, abyste měl prostředky k životu, no a pak si zasloužíte snad pár roků klidného života. Ale tím, že lidi bojují, že válčí, tím ještě nic lepšího světu neprokázali. Tak ať lidi trochu přemýšlejí. Já bych dala zlepšovák těm vůdcům, když mají málo a chtějí mít víc. Ať si najdou nějaký hlubší potok a přes ten potok si dají prkno a na tom prkně ať se ty dva potentáti tloučou. Který spadne do vody, prohrál. A nemusí trpět spousta tisíc a milionů lidí, kteří za nic nemohli. Vždyť ty lidi si jistě válku nepřáli a nepřejí.

Válka je hrozná. Válka všechno zničí. Zničí rodiny, víte, a to je nejhorší, že se ty svazky lidský přetrhají a už je ani kolikrát není možný znova spojit. Ty děti za to nemůžou a jak přijdou k tomu, že přijdou o rodiče a potom ten život prožívají všelijak? Já jsem asi cvok, víte, já to přiznávám, já jsem cvok, já skončím v Havlíčkovém Brodě.

Já nemůžu v tom všem moc přemýšlet. Ale opravdu lidský život není dlouhý, není dlouhý. A uteče rychle. A rok je hnedka pryč.

Víte, já jsem dělala u dětí. První moje setkání s dětma bylo v tom rodinném táboře v Osvětimi. Když jsem asi těch 14 dnů dělala tu odlišivovací práci a potom nevím zas, kdo mě do toho navrtal, dělala jsem pomocnou opatrovnici u jedné skupiny dětí. A byla to krásná práce, ale taková ani ne bezcílňá, ale bez prostředků, víte? Nic jsme neměli. Člověk vyhrabával básničky, písničky, pohádky, co doma slýchal od maminky a to dával dál dětem. Nebo jsme si takový tanečky hráli. My jsme dopoledne měli vždycky vyhrazený pro práci s dětma na bloku. Jeden blok byl určený, děti byly ve skupinkách podle věku a odpoledne zas tam přišly pak ty starší děti už, ty skupinky, a

my jsme museli být venku s těma dětma. Když bylo šeredně, tak jsme byli na bloku u maminek a když bylo hezky, tak jsme byli venku na tom Apelplatzu nebo na tý Lagerstrasse. No, a to jsme si všelijaký ty kolový hry a tanečky. Sehnat kousek papírku, sehnat kousek tužky. No a i tak jsme malovali třeba na tom Apelplatzu do té země nějakou, kouskem kamínku nebo kouskem klacíčku, všechno se využívalo, víte? A tak to bylo moje jako setkání a moje první práce s dětma. No a tak když jsem pak se dostal k těm dětem do jeslí, to už bylo něco úplně jiného. A člověk měl radost, víte, když ty děti něco naučil. No, ty malinký, když se naučilo dávat si lžící samo jídlo do pusy nebo se naučilo držet si hrníček a napít se z hrníčku, nebo když jste zažila jeho první krůček samostatný, to je.

Eva Zelená: Lituju, lituju, že dneska lidi dávají přednost korunám, víte, a dost dětí je ošizeno o to, že ty rodiče nemají dost času na ně. Já vím, moje maminka nemusela chodit do práce, mohla se nám věnovat a věnovala se nám, a nezapomínám na to. Ale já jsem chodit do práce musela a snažila jsem se při tom těm dětem taky dávat pozornost a lásku a péči a. No jo, no. Taky děti neměly všechno, nebyly na všechno peníze, no ale ... Byla jsem v Terezíně asi třikrát. Byla jsem v Bergenbelsenu, při tom jsme se stavili i v tem Mein Neugame a ještě na nějakým tom. Ale do Osvětimi jsem ještě nenabrala sílu a už ji nenaberu. To je příliš živý, víte?

Tatínek tam zůstal, ani v tom Stutthoffu jsem nebyla.

Já to vidím, víte, ty mraky toho černého dýmu a cítím ještě dnes takový zvláštní nasládlý pach z toho spalovaného masa a těch kostí a toho všeho. Ty lidi neměli žádnou chuť k životu. Každý jenom čekal, kdy ten den přijde, kdy tam skončím taky. To, snad to dělalo taky to, že v tom rodinném táboře jenom pár lidí mělo práci, zaměstnání. A většina lidí jen seděla na tom kavalci nebo pak na tom apelu chodili chvíli po té Lagerstrasse a stáli venku na těch sčítacích apelech. Ze začátku byly dvakrát denně, pak byly jenom jednou denně. Když jste za každého počasí musela ven, a teď jste tam stála, ať pražilo slunce nebo ať přšelo a oni to schválně protahovali, protože oni byli pod střechou nebo kdekoli jinde. Ale taky kolik lidí skončilo v drátech. A taky jsme byli tři, když jsme přišli do Bergen-Belsenu, když jsme to tam za těch pár dní zjistili, tak jsme tady jeden den stáli před těmi dráty tam. Jenže doktorka, naše doktorka vězeňkyně na to nějak přišla, že tam chybíme, tak vyšla ven, dostaly jsme každá pár facek od ní.

Měla pravdu, fronta byla pár kroků od nás, celou dobu nás se snažila zachránit a my si sáhneme na život, když už můžeme být svobodné? Ale ono to nebylo k vydržení. To nebylo k vydržení. Zavedli nás na barák, podlaha tam byla, jak dřív byly z těch továrních škvár ty chodníky, jestli pamatujete, černý ještě byly, no tak taková byla podlaha. Rozkaz sednout, stáhnout kolena k bradě, skrčit nohy, vedle další, před vámi další a tak jsme seděli ve dne v noci krom těch chvil, co jsme stáli apely. Jinak v baráku nic nebylo. Latrína byla až ke konci lágru, no a kdo měl průjem, tak byl rád, když pořídil utéct aspoň před barák. To nebylo k vydržení tam. No, a když přišli Angličani pak a přišel, dojel do lágru ten generál, nebo co to bylo, tak ten měl říct, že tou cestou, co po Německu šel, frontovou, že viděl už několik lágrů a hrůzu všelijakou, ale to, co vidí tam v Bergen-Belsenu, to ještě nikde neviděl. No a dneska tam jsou akorát hromadný hroby a zde odpočívá 800 mrtvých, zde odpočívá nebo zde je pohřbeno 1200 mrtvých, nic víc po nich nezůstalo. A tady brečí, že našli nějakého nacistického tankistu. Víte, ať už to je nacista nebo nenacista, jednou seš pochovaný, tak ti dopřejme klidu. A když už tam seš takhle dlouho, tak tam ještě buď. No. Co pak udělají s tím popelem těch mrtvých z koncentráků? V Terezíně to nasypali do Ohře. Pak když měla přijít ta Mezinárodní komise Červeného kříže, tak nadělali z tvrdých papírů škatulky, asi takhle 20 x 20, asi takhle vysoký, do toho nabírali popel v pekárně a navrch napsali vězeňský číslo a dávali to, u pivovaru byla kůlna dřevěná se zaskleným oknem a to jsme tam viděli, jak tam ty škatule rovnají. No. Možná, že mě má leckdo za zlý, víte, že nemám dost citu k těm mrtvým, říkají, ale já říkám, já mám k mrtvým cit, a vzpomínám, ale když budu 200 roků živa, tak já svým rodičům ani svíčku, ani kytičku na hrobu nedám, protože nevím, kde je jejich popel vysypaný.

Víte, kdyby nebyla válka, já bych asi taky byla něco jiného. Já jsem byla zručná na ruční práce a tak bych asi tatínkovi v továrně pomáhala, pravděpodobně bych nějakou umělecko-průmyslovou školu dělala. No jo, no. Takový je osud, no. A já jsem po válce teda vždycky toužila pracovat s dětmi, tak to se mě splnilo...

Příloha C – Chronologie dějin holocaustu

Chronologie dějin holocaustu

1920 – 24. února v Mnichově vyhlášen 25bodový program NSDAP

1923– 9. listopad pod vedením Adolfa Hitlera uspořádali nacisté v Mnichově neúspěšný pokus o puč

1933 – 30. ledna Adolf Hitler jmenován německým kancléřem

27. února požár říšského sněmu, který nacisté využili k vydání nařízení omezujících občanské svobody

20. března Heinrich Himmler oznamuje zřízení koncentračního tábora v Dachau.

1. dubna celoněmecký bojkot židovských obchodů, právníků a lékařů

7. dubna přijat zákon o obnovení úřednického stavu (Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums), na jehož základě byli propouštěni Židé ve státní službě

21. dubna zákaz židovské rituální porážky zvířat (košerování)

10. května veřejné pálení židovských, režimu nepřátelských autorů knih

25. srpna podepsána Haavara dohoda mezi německou vládou a sionistickými organizacemi usnadňující emigraci Židů do Palestiny

17. září založeno Reichsvertretung der deutschen Juden (Říšské zastoupení německých Židů) v čele s liberálním rabínem Leo Baeck

22. září Židé vyloučeni z kulturního života v Německu

1934 – 30. června Noc dlouhých nožů. Na Hitlerův rozkaz zlikvidovala SS vedení SA

2. srpna umírá německý prezident Paul von Hindenburg. Hitler poté sjednocuje úřad říšského kancléře a prezidenta a přisuzuje si titul vůdce a říšský kancléř

1935 – 16. březen v Německu zavedena všeobecná branná povinnost

15. září na stranickém sjezdu NSDAP v Norimberku vydány Norimberské zákony

14. listopad vydána první doplňující nařízení k Norimberským zákonům – jejich součástí je i definice Žida a židovských míšenců

1936 – 7. března vstup německé armády do Porýní – demilitarizovaného pásma

6. – 16. února, 1 – 16. srpna v Říši pořádány zimní a letní olympijské hry

1937 – 21. března papež Pius XI. vydal encykliku Mit brennender Sorge (S palčivou starostí) proti rasismu a nacionálnímu socialismu

1938 – 13. březen obsazení Rakouska německou armádou – Anschluss

26. dubna v Německu vydáno nařízení o povinném ohlášení židovského majetku v hodnotě vyšší než 5000 říšských marek

29. května v Maďarsku vydán první protižidovský zákon, který omezoval podíl Židů na hospodářství na 20 %

23. července nařízeno zavedení zvláštních průkazů pro Židy platných od 1. ledna 1939

25. července nařízení, podle nějž židovští lékaři v Německu smějí ošetřovat pouze židovské pacienty

17. srpna všichni židovští muži v Německu musejí užívat doplňující křestní jméno Israel, všechny ženy Sara

20. srpna ve Vídni založena Ústředna pro židovské vystěhovalectví
29. září – podepsání mnichovské dohody. Velmoci se bez účasti československých zástupců dohodly na teritoriálním okleštění Československa
5. října pasy německých Židů mají být označeny písmenem J (= Jude – Žid)
28. října vypovězení polských Židů. Kolem 17 000 v Německu žijících Židů s polským občanstvím vyhnáno přes polské hranice
9. – 10. listopadu v Německu byl rozpoután pogrom známý pod názvem křišťálová noc
12. listopadu na poradě pod vedením Hermanna Göringa rozhodlo nacistické vedení uložit německým Židům pokutu ve výši jedné miliardy říšských marek za údajné vyprovokování pogromu
- 1939 – 21. ledna na Göringův rozkaz byla v Německu založena Říšska ústředna pro židovské vystěhovalectví
30. ledna Hitler před říšským sněmem prorokuje zničení židovské rasy v Evropě v případě války
14. – 15. března obsazení českých zemí německou armádou. Vyhlášení samostatného Slovenského státu.
16. března vyhlášen Protektorát Čechy a Morava
5. května v Maďarsku vyhlášen druhý protižidovský zákon, jímž byl podíl Židů na hospodářství omezen na 6 %
21. června vydáno nařízení říšského protektora Konstantina von Neuratha o židovském majetku
28. července v Praze vznikla z podnětu okupačních orgánů Ústředna pro židovské vystěhovalectví
1. září nacistické Německo přepadlo Polsko. Začátek druhé světové války
21. září setkání Reinharda Heydricha s veliteli Einsatzgruppen a Adolfem Eichmannem. Nařízeno zřízení židovských rad (Judenräte) na obsazených polských územích, koncentrace Židů a registrace polských Židů a jejich majetku
27. září zřízení Hlavního úřadu říšské bezpečnosti (Reichssicherhauptamt – RSHA)
- říjen pokusy o zahájení hromadných deportací Židů do Niska nad Sanem na Lublinsku
23. listopad nařízeno označení Židů v Generálním gouvernementu.
1. prosinec všichni Židé starší 10 let musí nosit na pravé paži pásku s Davidovou hvězdou
- 1940 – 8. února nařízeno zřízení ghetta v Lodži
9. dubna německá vojska vstoupila na území Dánska a Norska
27. dubna Himmler nařizuje zřízení koncentračního tábora v Osvětimi
10. května začátek německého útoku proti západní Evropě. Během několika dní byla obsazena Belgie, Nizozemí a Lucembursko
25. května Heinrich Himmler předkládá Hitlerovi memorandum, v němž navrhuje deportaci Židů na Madagaskar
22. června kapitulace Francie
26. září na Slovensku založena Ústředňa Židov
3. října vyhlášení Status de Juifs (Židovský status) vládou ve Vichy

- 5. října v Rumunsku vydány zákony o konfiskaci židovského majetku
- 7. října v Bulharsku vydán Zákon na ochranu národa omezující práva Židů
- 1941 – 10. ledna registrace všech Židů v Holandsku
- 1. března Heinrich Himmler nařizuje vybudování tábora v Birkenau (Osvětim II.)
- 6. dubna německá agrese proti Jugoslávii a Řecku
- 2. června vláda ve Vichy vydává druhý Status de Juifs (Židovský status)
- 22. června útok německé armády proti Sovětskému svazu (Operace Barbarossa).
- Začíná vraždění Židů na okupovaných územích prostřednictvím Einsatzgruppen
- 31. července Hermann Göring pověřuje Reinharda Heydricha praktickým provedením konečného řešení židovské otázky
- 9. září vydání Židovského kodexu na Slovensku
- 19. září v Říši a v protektorátu zavedeno povinné označení Židů starších šesti let židovskou hvězdou
- 27. září Reinhard Heydrich nastoupil do funkce zastupujícího říšského protektora
- 10. října porada R. Heydricha s jeho spolupracovníky, na níž bylo rozhodnuto o deportaci českých Židů do Lodže a do Minsku a určen Terezín jako vhodné místo pro soustředění většiny protektorátních Židů.
- 16. října první transport z protektorátu do Lodže (celkem deportováno 5002 Židů)
- 17. října Terezín potvrzen jako místo deportací
- 23. října zákaz vystěhování Židů z německé Říše i Protektorátu Čechy a Morava
- 24. listopadu příjezd prvního transportu – tzv. komanda výstavby do Terezína
- 25. listopadu vydáno 11. Prováděcí nařízení k Norimberským zákonům, které mj. stanovilo, že Židé, kteří pobývají v zahraničí, ztrácejí německou státní příslušnost a jejich majetek propadá ve prospěch Říše
- 1942 – 20. ledna Konference ve Wannsee o koordinaci konečného řešení
- 9. března v protektorátu vydáno vládní nařízení o preventivním potírání cikánského zlořádu
- 10. března začátek masového vraždění ve vyhlazovacím táboře Belzec
- konec března začátek hromadných deportací do Osvětimi
- 26. března zahájeny deportace slovenských Židů
- 24. dubna Židům zakázáno používat veřejnou dopravu
- 29. dubna Židům v Holandsku nařízeno označení židovskou hvězdou. Následně také v Belgii, obsazené části Francie, Makedonii
- 27. května v Praze spáchán atentát na Reinharda Heydricha, který těžkým zraněním 4. Června podlehl
- 10. června jako odvěta za atentát na R. Heydricha vyhlazena obec Lidice
- 11. června Eichmannův úřad nařizuje zahájení deportaci Židů z Holandska, Belgie a okupované části Francie
- 22. července do provozu uveden vyhlazovací tábor Treblinka.
- 22. července zahájeny deportace z varšavského ghetta
- 2. srpna v protektorátu uspořádán soupis cikánů, cikánských míšenců a osob žijících po cikánském způsobu

- 5. října H. Himmler vydal rozkaz očistit všechny na říšském území ležící koncentrační tábory od Židů
- 16. prosince výnos H. Himmlera o deportaci Romů do Osvětimi
- 17. prosince prohlášení spojenců odsuzující nacistickou vyhlazovací politiku
- 1943 – 19. dubna – 16. května povstání ve varšavském ghettu
- 2. srpna povstání ve vyhlazovacím táboře Treblinka
- 14. října povstání ve vyhlazovacím táboře Soriboru
- 1944 – 19. března Maďarsko okupováno německou armádou
- 5. dubna v Maďarsku nařízeno nošení židovské hvězdy
- 15. května – 9. Července z Maďarska do Osvětimi deportování Židé
- 6. června invaze spojenců v Normandii
- 6. – 7. října povstání Sonderkommanda v Osvětimi
- 1945 – 17. ledna vydán povel k evakuaci Osvětimi. Na pochod smrti bylo vyhnáno 66 tisíc vězňů
- 27. ledna sovětská vojska osvobodila Osvětim
- 11. dubna americká armáda osvobodila Buchenwald
- 29. dubna americká armáda osvobodila Dachau
- 29. – 30. dubna osvobození Ravensbrücku
- 2. května Terezín převzat do správy Mezinárodního Červeného kříže
- 7. – 8. května kapitulace Německa. Konec druhé světové války
- 18. října začátek Norimberského procesu⁹⁵

Příloha D – Seznam a kategorizace koncentračních zařízení

Seznam a kategorizace koncentračních zařízení

Rozlišujeme tábory určené ke koncentraci – uvěznění obětí, dále likvidační (v tabulce tučně vyištěné) a pracovní, kde k likvidaci docházelo také, avšak skrze nucené práce. Mezi koncentrační zařízení patří i ghetta, která nebyla prvoplánově místem likvidačním, nýbrž plnila sběrnou funkci židovského obyvatelstva, které bylo dále posíláno do táborů smrti.

⁹⁵ Chronologie dějin holocaustu - holocaust.cz. *Holocaust.cz* [online]. 9. 10. 2012 [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz/history/chronologie>

Tabulka x: Nejvýznamnější nacistické tábory v letech 1933 – 1945⁹⁶

Název koncentračního tábora	Země (současná)	Typ koncentračního tábora	V používání
Amersfoort	Holandsko	Vězeňský a tranzitní tábor	srpen 1941 – duben 1945
Arbeitsdorf	Německo	Pracovní tábor	8. 4. 1942 - 11. 10. 1942
Auschwitz - Birkenau (Osvětim)	Polsko	Vyhlazovací a pracovní tábor	duben 1940 – leden 1945
Banjica	Srbsko	Koncentrační tábor	červen 1941 – září 1944
Bardufoss	Norsko	Koncentrační tábor	březen 1944 – ?
Bežec	Polsko	Vyhlazovací tábor	březen 1942 – červen 1943
Bergen-Belsen	Německo	Sběrné místo	duben 1943 – duben 1945
Bolzano	Itálie	Tranzitní	červenec 1944 – duben 1945
Bredtvet	Norsko	Koncentrační tábor	?
Breendonk	Belgie	Vězeňský a pracovní tábor	20. září 1940 – září 1944
Breitenau	Německo	„raný divoký tábor“, pak pracovní tábor	červen 1933 – březen 1934, 1940–1945
Buchenwald	Německo	Pracovní tábor	červenec 1937 – duben 1945
Chelmno (Kulmhof)	Polsko	Vyhlazovací tábor	prosinec 1941 – duben 1943, duben 1944 – leden 1945
Crveni krst	Srbsko	Koncentrační tábor	1941 – 1945

⁹⁶ KUDRNÁČOVÁ, Nikol. *Oběti koncentračních táborů a mravní integrita*. Hradec Králové: Filosofická fakulta, Universita Hradec Králové, 2011, s. 77-81. Bakalářská práce

Dachau	Německo	Pracovní tábor	březen 1933 – duben 1945
Falstad	Norsko	Vězeňský tábor	prosinec 1941 – květen 1945
Flossenbürg	Německo	Pracovní tábor	květen 1938 – duben 1945
Grini	Norsko	Vězeňský tábor	2. květen 1941 – květen 1945
Gross-Rosen	Polsko	Pracovní tábor; tábor Nacht und Nebel	srpen 1940 – únor 1945
Herzogenbusch (Vught)	Holandsko	Vězeňský a tranzitní tábor	1943 – léto 1944
Hinzert	Německo	Sběrné místo a podtábor	červenec 1940 – březen 1945
Janowska (Lwów)	Ukrajina	Ghetto; Tranzitní, Pracovní, a Vyhlažovací tábor	září 1941 – listopad 1943
Jasenovac	Chorvatsko	Vyhlažovací tábor	srpen 1941 – duben 1945
Kaiserwald (Mežaparks)	Lotyšsko	Pracovní tábor	1942 – 6. 8. 1944
Kaufering/Landsberg	Německo	Pracovní tábor	červen 1943 – duben 1945
Kauen (Kaunas)	Litva	Ghetto a internační tábor	?
Klooga	Estonsko	Pracovní tábor	léto 1943 – 28. 9. 1944
Lager Sylt (Alderney)	Channel Islands	Pracovní tábor	březen 1943 – červen 1944
Langenstein Zwieberge	Německo	Buchenwald podtábor tábor	duben 1944 – duben 1945
Le Vernet	Francie	Internační tábor	1939 – 1944
Majdanek (KZ Lublin)	Polsko	Vyhlažovací tábor	červenec 1941 – červenec 1944
Malchow	Německo	Pracovní a Tranzitní tábor	zima 1943 – 8. 5. 1945
Maly Trostenets	Bělorusko	Vyhlažovací tábor	červenec 1941 – červen 1944
Mauthausen-Gusen	Rakousko	Pracovní tábor	srpen 1938 – květen 1945

Mittelbau-Dora	Německo	Pracovní tábor	září 1943 – duben 1945
Natzweiler-Struthof	Francie	Pracovní tábor; Nacht und Nebel tábor	květen 1941 – září 1944
Neuengamme	Německo	Pracovní tábor	13. prosinec 1938 – 4. květen 1945
Niederhagen	Německo	Vězeňský a pracovní tábor	září 1941 – začátek 1943
Oranienburg	Německo	Sběrné místo	březen 1933 – červenec 1934
Osthofen	Německo	Sběrné místo	březen 1933 – červenec 1934
Plaszów	Polsko	Pracovní tábor	prosinec 1942 – leden 1945
Ravensbrück	Německo	Pracovní tábor pro ženy	květen 1939 – duben 1945
Risiera di San Sabba (Trieste)	Itálie	Policejní zadržovací tábor	září 1943 – 29. duben 1945
Sachsenhausen	Německo	Pracovní tábor	červenec 1936 – duben 1945
Salaspils	Lotyšsko	Pracovní tábor	říjen 1941 – léto 1944
Skrochovice (Skrochowitz)	Česko	?	?
Sobibór	Polsko	Vyhlazovací tábor	květen 1942 – říjen 1943
Soldau	Polsko	Pracovní; Tranzitní tábor	zima 1939/40 – leden 1945
Stutthof	Polsko	Pracovní tábor	září 1939 – květen 1945
Terezín (Theresienstadt)	Česko	Tranzitní tábor a Ghetto	listopad 1941 – květen 1945
Treblinka	Polsko	Vyhlazovací tábor	červenec 1942 – listopad 1943
Vaivara	Estonsko	?	15. 9. 1943 – 29. 2. 1944
Varšava	Polsko	Pracovní a vyhlazovací tábor	1942 – 1944
Westerbork	Holandsko	Sběrné místo	květen 1940 – duben 1945

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Nikol Kudrnáčová

Obor: Sociální a mediální komunikace

Forma studia: prezenční

Název práce: Duch mrtvého Terezína očima živých

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 74

Celkový počet stran příloh: 42

Počet titulů českých použitých zdrojů: 16

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 27

Počet ostatních zdrojů: 0

Vedoucí práce: RNDr. Jaroslav Huk, CSc.